

บทที่ 3

กำเนิดของพญาในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3.1 การตากอากาศบริเวณชายทะเลฝั่งตะวันออก

จากความร่วมมือระหว่างรัฐบาลและกองทัพเรือในการสร้างสถานี่ทหารเรือที่สัตหีบ ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2460 เป็นต้นมา นอกจากจะส่งผลต่อการขยายตัวทางเศรษฐกิจในภาคตะวันออกแล้วยังส่งผลให้เกิดความนิยมในแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ ได้แก่ พญา ในสังคมไทยอีกด้วย

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 การท่องเที่ยวที่หัวหินเริ่มเสื่อมความนิยมดังที่ได้กล่าวมา ในบทนี้จะขยายความถึงความชอบของหัวหินอันเนื่องจากเส้นทางคมนาคม เพื่อที่จะได้เห็นภาพเปรียบเทียบที่ชัดเจนยิ่งขึ้นกับเส้นทางคมนาคมสู่ชายทะเลฝั่งตะวันออก ซึ่งกำลังได้รับความนิยมมากขึ้น

ความเสียหายจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ส่งผลต่อความนิยมในด้านการเดินทางโดยรถไฟ เนื่องจากกิจการรถไฟได้รับความเสียหายในหลายเส้นทาง รวมถึงเส้นทางระหว่างกรุงเทพฯ – หัวหิน ชายทะเลหัวหินที่สามารถเดินทางไปโดยรถไฟเพียงอย่างเดียวจึงได้รับผลกระทบด้านความนิยมเนื่องจากความไม่สะดวกในการคมนาคม ถนนเพชรเกษม (ช่วงนั้นคือ ถนนสายที่ 19) สำหรับใช้เดินทางไปภาคใต้ นั้น ยังคงมีสภาพในการใช้งานเพียงทางหลวงระดับอำเภอเท่านั้น ส่วนการเดินทางข้ามแม่น้ำในถนนเพชรเกษมมีสะพานไม้ช่องจระจรเดียว และยังคงใช้แพขนานยนต์¹ ในขณะที่การเดินทางข้ามแม่น้ำบางปะกงช่วงถนนสุขุมวิทมีสะพานเทพหัสดินทร์เพื่อย่นระยะเวลาในการเดินทาง ส่วนเส้นทางที่สามารถใช้เดินทางได้สะดวกบนถนนเพชรเกษมก็มีระยะทางยาวแค่หนองแก – ชะอำ อีกทั้งจำนวนรถที่สามารถเดินทางไปหัวหินได้ก็น้อย เมื่อเปรียบเทียบกับความทันสมัยของถนนสุขุมวิท ส่วนการคมนาคมภายในหัวหินนั้น มีรถที่ใช้ได้ไม่มากนัก เพียงรถของเอกชนที่ใช้ในกิจการรถไฟกับรถจากโรงแรมที่ใช้ในการรับส่งแขกที่เดินทางไปใช้บริการที่สนามกอล์ฟเท่านั้น ถนนเพชรเกษมมีสภาพใช้การไม่ได้อีกเป็นเวลาหลายปี จนถึง พ.ศ. 2508 การเดินทางโดยถนนเพชรเกษมยังคงไม่สะดวก บทความของ “ถนัดคอ” ในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ในช่วงนั้น ได้กล่าวถึงสภาพของถนนเพชรเกษมดังนี้ “ถนนตั้งแต่บางแคไปกำลังอยู่ในระหว่างการก่อสร้าง ผิวขรุขระยังกับโลกพระจันทร์ที่ฝรั่งเขาถ่ายมาให้ดู บางตอนเจอหลุมขนาดควายลงไปนอนได้ทีเดียว มีทางดี ๆ บ้างเป็นบางตอน”²

¹สรศักดิ์ แพงสกา, รัตริประดับดาวที่หัวหิน (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2531), หน้า 231.

²ถนัดคอ, “เซลล์ชวนชิม,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (วันอาทิตย์ที่ 11 เมษายน 2508): 50.

นอกจากสภาพถนนในการเดินทางภาคใต้จะไม่เรียบร้อยเป็นระยะเวลานานแล้ว ภาวะการขาดแคลนน้ำมันตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การท่องเที่ยวที่หัวหินชบเซาลง เนื่องจากรัฐบาลจำเป็นต้องประกาศจำกัดอัตราการใช้้ำมันสำหรับผู้ใช้รถโดยการใช้คูปองต่อเดือนไม่เกิน 120 ลิตร ในเรื่องของสถานีบริการน้ำมัน การเดินทางโดยถนนเพชรเกษมนั้นมีสถานีบริการน้ำมันอยู่ที่จังหวัดและอำเภอใหญ่ๆ เพียงไม่กี่แห่ง

ในทางตรงกันข้าม การเดินทางไปภาคตะวันออกโดยถนนสุขุมวิท (หรือ ถนนสาย 22) ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสะดวกมากกว่าในด้านน้ำมันเชื้อเพลิง เพราะผู้ขับขีรถยังหาซื้อน้ำมันได้ทั่วไป จะเห็นได้จากหัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ตอน เที่ยวทางไกล ของ ป. อินทรปาลิต ได้อธิบายถึงการเดินทางไปเที่ยวทางภาคตะวันออกช่วงหลังสงครามโลกว่า ผู้ขับขีรถยนต์สามารถเติมน้ำมันราคาถูกได้ที่ชลบุรีและที่ระยอง³

การเปิดใช้ถนนสายนี้ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการขนส่งทางถนนในระยะแรกและทำให้ประชาชนในท้องที่สามารถขนส่งสินค้าที่ผลจากท้องถื่นเข้ากรุงเทพฯ ได้สะดวกรวดเร็ว ทำให้เริ่มมีการจับจองบุกเบิกที่ดินรกร้าง 2 ซ้างทางของถนนสุขุมวิท เพื่อขยายเป็นไร่และสวนในระยะเวลายาวนาน มีการเปิดเส้นทางขนส่งทางถนนสายตะวันออกจากกรุงเทพฯ — ปราจีนบุรี — อรัญประเทศ ตามมาในทศวรรษ 2490⁴ ในขณะที่ถนนมิตรภาพสำหรับการเดินทางไปภาคตะวันออกเฉียงเหนือเริ่มดำเนินการสร้างใน พ.ศ. 2493

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมทางถนน ทำให้เกิดทางเลือกในการเดินทางและขนส่งมากกว่าเดิมที่จำกัดอยู่เพียงแค่การเดินทางโดยรถไฟ สินค้าและผู้โดยสารที่เคยขนส่งโดยทางรถไฟได้เปลี่ยนไปเดินทางโดยถนนจำนวนไม่น้อย⁵ ความนิยมในการคมนาคม รวมถึงความสะดวกในการเดินทางโดยการใช้รถใช้ถนนที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกนั้น ยังทำให้วัฒนธรรมในการท่องเที่ยวในสังคมไทยเปลี่ยนไป การท่องเที่ยวได้ลดระดับจากการเป็นกิจกรรมที่ผูกขาดอยู่ในหมู่ชนชั้นสูงกลุ่มเล็กที่มีฐานะมาเป็นสามัญชน จากวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2469)” ของอรพรรณ ศรีอุดม ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมการท่องเที่ยวในสังคมไทย ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีความแตกต่างไปจากก่อนหน้านี้อย่างสิ้นเชิงว่า เนื่องจากคนไทยชั้นกลางมีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น จึงเกิดการเลียนแบบการใช้ชีวิตของชนชั้นสูงเดิมในสังคมทางด้านต่างๆ ความนิยม

³โดยนำสังเกตว่า น้ำมันในภาคตะวันออกมีราคาถูกกว่าภูมิภาคอื่นๆ อาจจะมีน้ำมันที่ไม่ผ่านการเสียภาษีเข้ามาปะปนอยู่ด้วย

⁴การรถไฟแห่งประเทศไทย, “การประสานงานระหว่างผู้ประกอบการขนส่งสาธารณะประเภทต่างๆ.” ใน การรถไฟแห่งประเทศไทย (2439 – 2500) (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การรถไฟ, ม.ป.ป.), หน้า 99.

⁵เรื่องเดียวกัน.

ในการท่องเที่ยวก็เช่นกัน วัฒนธรรมการท่องเที่ยวของไทย ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นกิจกรรมเฉพาะในวงสังคมชั้นสูง จึงได้ลดระดับมาสู่ประชาชนทั่วไป⁶ ประชาชนมีทางเลือกในการเดินทางท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางแบบ “นั่งรถกินลม” โดยอาศัยถนนในภาคตะวันออกที่มีลมทะเลโชยผ่าน ถึงแม้ในชวงนั้นการพัฒนาถนนสุขุมวิทส่วนใหญ่จะเป็นเพียงถนนหินและมีบางส่วนเป็นถนนลาดยาง แต่ประชาชนในเมืองหลวงจำนวนมากก็ยังนิยมเดินทางตากอากาศชายทะเล สมศรี สุกุมลนันทน์ ได้กล่าวถึงการเดินทางไปตากอากาศชายทะเลในช่วงนั้นของคนเมืองหลวงในหนังสือชุดสารคดีชีวประวัติว่า

“กรุงเทพฯ สมัยนั้น อากาศไม่เลวร้ายอะไร คำว่า มลภาวะยังไม่เกิดแต่เชื่อกันว่า อากาศชายทะเลเหมาะแก่การไปพักผ่อนฟื้นฟูสุขภาพ..ถ้านั่งรถเปิดประทุน (รถสมัยนั้นมีประทุนแทนหลังคา) ไปตามท้องถนนในกรุงเทพฯ ใช้ว่านั่งรถกินอากาศ ไปชายทะเลคือไปตากอากาศ เชื่อกันว่าอากาศชายทะเลบริสุทธิ์กว่าอากาศในที่ใดเหมาะมากสำหรับคนเป็นโรคปอด การเที่ยวบางส่วนหนึ่งคือ การไปตากอากาศชายทะเล”⁷

ไม่เพียงการเปลี่ยนแปลงความนิยมของประชาชนในรูปแบบการเดินทางเท่านั้น นโยบายเกี่ยวกับการยกระดับชีวิตประชาชนทุกชนชั้นให้มีมาตรฐานด้านชีวิตความเป็นอยู่ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481 – 2487) ตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น ได้ส่งผลต่อเนื่องมาจนช่วงหลังสงคราม ทางภาครัฐได้ทำการส่งเสริมการพักผ่อนหย่อนใจรวมถึงการส่งเสริมรักษาสุขภาพร่างกายของประชาชน ดังจะเห็นได้จากการประกาศรัฐนิยม ฉบับที่ 11 ซึ่งระบุสาระสำคัญในการสนับสนุนให้พลเมืองวางระเบียบเวลาในชีวิตประจำวัน โดยแบ่งกิจกรรมในชีวิตประจำวันออกเป็นส่วนๆ อย่างชัดเจนเพื่อเป็นการสร้างวินัยกับตนเอง นอกจากการกินนอนแล้ว ในรัฐนิมยังระบุเรื่องสถานที่พักผ่อนหย่อนใจไว้ด้วย เนื่องจากเป็นสิ่งที่สำคัญในการดำรงชีวิตประจำวัน ดังนั้นประชาชนทั่วไปจึงควรรหาโอกาสเดินทางเพื่อพักผ่อนเพิ่มพูนสุขภาพให้แข็งแรง

ทางรัฐบาลได้พัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นบริการประชาชนโดยทั่วไป ทั้งในกรุงเทพฯ ที่สวนลุมพินีและต่างจังหวัด รัฐบาลได้ประกาศจัดตั้ง บางปู/ จังหวัดสมุทรปราการขึ้นเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของรัฐ (เปิดเมื่อ 19 เมษายน พ.ศ. 2484) เพราะเห็นว่ามีความกว้างขวางและมีบรรยากาศ

⁶ อรรถพรณ ศรีอุตม, “การศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 – 2468),” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2543), หน้า 8.

⁷ สมศรี สุกุมลนันทน์, สารคดีชีวประวัติ สมศรี สุกุมลนันทน์ (กรุงเทพฯ: สารคดี, 2539), หน้า 93.

เหมาะสำหรับการพักผ่อน โดยมีกิจกรรมในการลีลาศซึ่งกำลังได้รับความนิยมในหมู่ชาวกรุง^๘ ถือเป็นสถานที่สำหรับพักผ่อนเปิดกว้างกว่าในสมัยก่อนที่มีสถานที่เพื่อกิจกรรมบันเทิงไม่กี่แห่ง การพัฒนาถนนสุขุมวิทเพื่อเพิ่มความสะดวกในการเดินทางไปภาคตะวันออกถึงจังหวัดสมุทรปราการ นั้น ทำให้ประชาชนนิยมเดินทางมาพักผ่อนที่นั่นในวันสุดสัปดาห์

การก่อสร้างสถานตากอากาศที่บางปูนั้น จะสร้างเลียนแบบสถานที่ตากอากาศที่มีชื่อเสียงในต่างประเทศอย่าง Brighton ประเทศอังกฤษ โดยการสร้าง "สะพานสุขตา" ซึ่งเป็นสะพานไม้เนื้อแข็งยื่นลงไปทะเล ข้างสะพานมีรั้วสำหรับให้รถยนต์แล่นผ่านเข้าออกได้สะดวก ปลายสะพานมีพลอร์สำหรับเดินร่ากว้าง มีเฉลียงสำหรับตั้งโต๊ะอาหาร รวมถึงลานกว้างสำหรับชมทะเล และเรือสินค้าเข้าออก นอกจากนี้ยังมีการสร้าง "ศาลาสุขใจ" โดยจัดสร้างเป็นเรือรบจำลองขนาดใหญ่หันหัวเรือเข้าสู่ทะเลทางด้านใต้ ชั้นบนเป็นที่นั่งตากอากาศ ส่วนชั้นล่างเป็นที่นั่งสำหรับรับประทานอาหาร มีดนตรีและพลอร์เดินร่า นอกจากนี้ยังมีบังกะโลให้เช่าสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการค้างคืน การดำเนินงานทั้งหมดของบางปูอยู่ภายใต้การดูแลของกรมพลธิการทหารบก สิ่งหนึ่งที่ทำให้บางปูกลายเป็นสถานตากอากาศยอดนิยมมากกว่าที่อื่นๆ คือ กิจกรรมการเดินร่า Tea Dance ภายใต้บรรยากาศชายทะเล กิจกรรมพิเศษที่รัฐบาลจัดขึ้นนี้ ทำให้บางปูแย่งความสนใจไปจากชายทะเลอื่นๆ ถึงแม้ที่นี่จะไม่มีหาดทรายสำหรับเล่นน้ำทะเล แต่ก็เป็นที่นิยมขนาดเรียกได้ว่า ถ้าหากใครไม่มีโอกาสไปตากอากาศที่หัวหินหรือชะอำ ซึ่งดูจะใกล้มากกว่าไปที่อื่น ได้ไปเพียงบางปูก็นับว่าทันสมัยมากแล้ว นอกจากนี้สภาพถนนสุขุมวิทตั้งแต่กรุงเทพฯ ไปยังบางปู ที่ได้รับการพัฒนาให้สะดวกสบายอยู่ตลอด ทำให้บางปูกลายเป็นสถานตากอากาศที่นิยมมากที่สุด ในขณะที่ถนนสุขุมวิทช่วงที่เลยจากบางปูไปนั้น ไม่คับคั่งมากนัก

นอกจากบางปูแล้ว รัฐบาลให้ความสนใจบริเวณเขาสามมุขสำหรับสร้างบ้านพักตากอากาศใน พ.ศ. 2486 มีการสร้างบ้านพักรับรองของรัฐบาล รวมถึงบ้านพักของข้าราชการอีก 13 หลัง เพื่อใช้เป็นที่พักตากอากาศสำหรับบุคคลสำคัญในรัฐบาลและรับรองแขกต่างประเทศ และเป็นที่พักของคณะรัฐมนตรีตลอดช่วงทศวรรษ 2490^๙

สถานที่ตากอากาศชายทะเลที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลอีกแห่งหนึ่ง คือ บางแสน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถลงเล่นน้ำทะเลได้ ต่างจากที่บางปูซึ่งเป็นหาดหิน ที่บางแสนนั้น รัฐบาลได้เล็งเห็นความเหมาะสมทางภูมิประเทศซึ่งเหมาะจะเป็นสถานที่ตากอากาศได้เป็นอย่างดี จัดให้มีการสร้างสถานตากอากาศ เมื่อวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ. 2486 โดยมี พันเอกชวง เศวงศักดิ์สงครามเป็น

^๘ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ, "โสภาราตรี ที่ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ เบอร์เป็นสตรีทแห่งนิวยอร์กลิน." อนุสาร อ.ส.ท. 7: 6 (มกราคม 2510): 70.

^๙วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดชลบุรี (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542), หน้า 92.

ประธานกรรมการ ทำหน้าที่พิจารณาการจัดสร้างบนเนื้อที่ 556 ไร่ 3 งาน 69 ตารางวา¹⁰ การวางผังและการปลูกสร้างอาคารต่างๆ ดำเนินการโดยกรมโยธาเทศบาล ประกอบด้วยอาคารหลายประเภท ได้แก่ โรงแรม บังกะโลและบาร์ เมื่อดำเนินการสร้างเสร็จได้ให้ชื่อว่า โรงแรมแสนสำราญ ทำการบริหารงานในรูปบริษัทแสนสำราญ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับบางปูแล้ว ที่บางแสนไม่มีเวทีลีลาศแต่มีสิ่งอำนวยความสะดวกประเภทโรงแรมและภัตตาคารไม่ต่างจากบางปู

ทางรัฐบาลได้ตัดถนนแยกจากถนนสาย 22 ที่เหนือตลาดหนองมนไปยังบ้านบางแสน เลียบชายฝั่งทะเลผ่านบ้านแหลมแท่นมาบรรจบกับถนนสายอ่างศิลา - เสม็ด อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี รวมถึงการเปลี่ยนชื่อบ้านบางแสนเป็น ตำบลแสนสุขใน พ.ศ.2485 เพื่อต้องการรองรับการขยายตัวของบางแสนที่ภาครัฐคาดการณ์ว่าน่าจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาาก รวมถึงมีประชาชนมาตั้งถิ่นฐาน¹¹ แต่ในความเป็นจริงระยะแรกมีนักท่องเที่ยวจากเมืองหลวงเดินทางมาที่บางแสนบ้างแต่ก็ไม่มากนัก ต่อมาในช่วง พ.ศ. 2487 – 2488 สถานตากอากาศแห่งนี้เริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวต่างประเทศ เนื่องจากมีทหารฝ่ายสัมพันธมิตรเดินทางมาพักผ่อนที่นี่ และภายหลังเมื่อทางรัฐบาลได้ขยายถนนสุขุมวิทถึงบางแสน รวมถึงการขยายถนน 9 สายในบริเวณบางแสนเพื่ออำนวยความสะดวก ก็เริ่มมีนักท่องเที่ยวไปพักผ่อนที่บางแสนกันมากขึ้น หนังสือพิมพ์ ภาพข่าวสยามนิกร ได้อธิบายถึงความนิยมของบางแสนในช่วงทศวรรษที่ 2490 ดังนี้

“ห่างจากจังหวัดชลบุรีออกไปประมาณ 10 กม.เศษ ที่นั่นเรารู้กันว่า บางแสนซึ่งเราชาวพระนครพากันนิยมไปตากอากาศที่นั่น บางแสนในปัจจุบันนี้ ผิดกับบางแสนในอดีตที่แล้่วมา จากชายหาดโขดหินที่เต็มไปด้วยชาวประมง กลายเป็นหมู่สาวสังคมชาวพระนครที่เฟลิดออกไปรับไอโซน”¹²

นอกจากนี้ใน ภาพข่าวสยามนิกร ยังอธิบายความสวยงามของบางแสนจากบรรยากาศทั้งธรรมชาติและและบริการซึ่งทำให้บางแสนเริ่มเป็นที่นิยมในหมู่นักท่องเที่ยว แทนหัวหินที่เคยเป็นสถานตากอากาศที่มีชื่อเสียงในอดีต

“..ถ้าจะพูดถึงอากาศก็เป็นอันรู้กันว่า บริสุทธิ์และเป็นที่น่าไปพักผ่อนหย่อนใจรับไอโซนอันบริสุทธิ์นั้น...ที่บางกะโลเรียงรายอยู่ในระหว่งดงมะพร้าว ภายในความควบคุมของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ ที่นั่นเราได้

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94.

¹¹ หจข. มท. 0201.6.7.6/ 11 เรื่องขอเปลี่ยนนามตำบลใน อ. ต่างๆ (พ.ศ.2485).

¹² ศิริ อินทร, “สาวสวยและสายลมช่างแสนสุข แสนสบาย,” ภาพข่าวสยามนิกร 2: 17 (พ.ศ. 2491).

รับความสะดวกสบายทุกประการ, อาหารโอชารส เหล้า ไชดาแซ่เย็นจี๊ยบ และบุหรีตามความปรารถนาของแต่ละท่าน ...ท่านเห็นเป็นอย่างไรบ้าง สำหรับท่านที่เคยไป “แสนสบาย” มาแล้ว และแม้แต่ท่านที่ยังไม่เคยไปหรือคิดจะไม่ไป บางทีภาพเหล่านี้อาจจะทำให้ท่านที่คิดจะไม่ไปกลับใจเสียใหม่ก็ได้”¹³

แต่อย่างไรก็ตาม ในภายหลังสถานตากอากาศบางแสนประสบปัญหาการขาดทุน จึงได้อิโนมาอยู่ภายใต้การดูแลของทะเลเบียนราชพัสดุ กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง ใน พ.ศ. 2495 และโอนมายังสำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลเมื่อ พ.ศ. 2503 ได้มีการปรับปรุงโรงแรมครั้งใหญ่ เนื่องจากอาคารที่พักเดิมชำรุดมาก เพราะไม่ได้รับเงินงบประมาณค่าซ่อมแซมประกอบกับรายได้ในการดำเนินกิจการไม่พอจ่าย เนื่องจากไม่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาพักนอกฤดูตากอากาศ โดยได้นำเงินของสำนักงานสลากกินแบ่งมาอุดหนุน และเปลี่ยนชื่อเป็น “สถานตากอากาศบางแสน” ซึ่งในส่วนของโรงแรมได้ทำการต่อเติม สร้างบังกะโลเพิ่ม รวมถึงการสร้างบาร์ที่ชายหาด

สมศรี สุกมลนันท์ อธิบายความทรงจำในวัฒนธรรมท่องเที่ยวเพื่อการตากอากาศในชายฝั่งทะเลตะวันออก ใน **สารคดีชีวิตประวัติ สมศรี สุกมลนันท์** ว่า

“สำหรับคนกรุงเทพฯ ไม่มีทะเลที่จะไปได้สะดวก สมัยนั้นไปแค่ปากน้ำยังต้องพึ่งรถไฟ เรียกว่ารถไฟสายปากน้ำ ต้นทางอยู่ที่หัวลำโพง ปลายทางอยู่ที่สมุทรปราการ จะไปปากน้ำแต่ละครั้ง เตรียมตัวเหมือนไปหัวเมือง ยังไม่มีถนนไปถึงหัวเมืองชายทะเล ถนนไปบางปูมีก่อนเพื่อน แค่นี้เที่ยวบางปูก็ได้ไปสูดอากาศชายทะเลแล้ว ศรีราชาเป็นหัวเมืองชายทะเลเก่าแก่กว่าเพื่อน ส่วนบางแสนมาทีหลัง”¹⁴

ความนิยมในการตากอากาศชายทะเลในภาคตะวันออกนั้น จากนโยบายการส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวของรัฐบาล ซึ่งจะเห็นได้จากการสร้างสถานตากอากาศของรัฐหลายแห่ง การประชาสัมพันธ์อย่างแพร่หลายในด้านบริการต่างๆ เช่น บ้านพัก ร้านอาหาร เพื่อความสะดวกของนักท่องเที่ยวทั่วไป รวมถึงการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในภาคตะวันออกที่แม้ยังไม่สะดวกมากนัก เนื่องจากเป็นเพียงถนนหินยังไม่ราดยาง และต้องใช้เวลาในการเดินทางทั้งวันก็ตาม แต่ก็ทำให้สถานที่ตากอากาศของรัฐหลายแห่งกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของคนในเมืองหลวง

¹³สนมอินทร์, “บางแสน,” ภาพข่าวสยามนิกร 2: 19 (พ.ศ. 2491).

¹⁴สมศรี สุกมลนันท์, **สารคดีชีวิตประวัติ สมศรี สุกมลนันท์**, หน้า 94.

การพัฒนาถนนสุขุมวิทที่ยาวตลอดไปจนถึงจันทบุรีและตราดในทศวรรษ 2490 ทำให้มีประชาชนนิยมเดินทางเลยจากบางปูและบางแสนออกไป จากสถิติสำรวจยานพาหนะ เขตต์การทางปราจีนบุรีตั้งแต่ พ.ศ. 2491 – 2500 มีรถที่เดินทางผ่านทางหลวงแผ่นดินสายตะวันออก เพิ่มขึ้นทุกปี แต่น่าสังเกตว่าช่วงเลยชลบุรีไปนั้นรถที่เดินทางผ่านบางส่วนเป็นรถบรรทุกสินค้าและเกวียน¹⁵ ไม่ค่อยมีรถส่วนตัวสำหรับท่องเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากสภาพถนนที่ไกลจากชลบุรีออกไป เช่น ช่วงระยอง – จันทบุรี – ตราด (สายสัตหีบ – ระยอง – จันทบุรี – ตราด) ในโครงการ 18 ปีตั้งแต่ พ.ศ. 2484 นั้นยังไม่แล้วเสร็จ เส้นทางยังคงมีสภาพเป็นถนนลูกรัง ทำให้ประชาชนยังไม่นิยมท่องเที่ยวไกลออกไปจากชลบุรีมากนัก อีกทั้งค่ารถโดยสารจากกรุงเทพฯ ที่สูงทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเดินทางไกลหากไม่ใช้รถส่วนตัว จาก **หัตถ์นิยายชุด พล นิกร กิมหงวน ตอน เที่ยวทางไกล** ของ ป.อินทรปาลิต กล่าวถึงการเดินทางช่วงเลยจากชลบุรีถึงสัตหีบว่า “ธรรมชาติสองข้างทางเต็มไปด้วยป่าเขา รถขึ้นและลงเขาตลอดเวลา มองดูถนนบางตอนชันขึ้นไปหาระดับ บางตอนก็เทลาดลงมาถนนเรียบไม่ขรุขระ”¹⁶

ส่วนสภาพถนนช่วงเลยจากสัตหีบถึงระยองนั้น ป.อินทรปาลิตได้อธิบายว่า

“จากสัตหีบไประยอง เป็นระยะทางที่ผ่านป่าเขาโดยตลอด ไม่มีหมู่บ้านร้านตลาดเลย นานๆ จึงจะเห็นหมู่บ้านของพวกชาวป่าสักหลังหนึ่ง ทางหลวงตอนนี้คงเรียบริ้วได้สะดวก แต่ถนนผ่านภูเขาเดี่ยวๆ หลากลูก ขึ้นๆ ลงๆ ตลอดเวลา”¹⁷

สถานที่ท่องเที่ยวชายทะเลต่างๆ ในภาคตะวันออกยกอดนิยมดังที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่ามาจากบทบาทการส่งเสริมและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจากภาครัฐทั้งสิ้น ถึงแม้ชลบุรีจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเลที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมาพักผ่อนมาก เนื่องจากมีชายหาดให้เลือกพักผ่อนหลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บางแสน อย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่าสำหรับ ชายหาดพัทยา ในระยะก่อน พ.ศ. 2497 นั้นยังไม่มีภาพลักษณ์ในการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวอย่างชัดเจนเหมือนสถานตากอากาศของรัฐที่มีทั้งบริการทั้งที่พัก และร้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยวทั่วไป นอกจากนี้จะมีการปลูกสร้างบ้านพักสำหรับชนชั้นสูงมาตากอากาศไม่กี่แห่งเท่านั้น แม้ภายหลังการพัฒนาถนนสุขุมวิทไปภาคตะวันออกในทศวรรษ 2480 จะทำให้มีนักท่องเที่ยวที่เป็นชนชั้นกลาง

¹⁵กระทรวงคมนาคม, รายงานประจำปีกรมทางหลวงแผ่นดิน พ.ศ. 2491 – 2500 (กรุงเทพฯ: กระทรวงคมนาคม, 2500).

¹⁶ป.อินทรปาลิต, **พล นิกร กิมหงวน ชุดวัยหนุ่ม** (กรุงเทพฯ: ผดุงศึกษา, 2519), หน้า 127.

¹⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 141.

เดินทางมาพัทธยาบ้าง ในด้านการประชาสัมพันธ์ มีงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวไม่มากนักที่เริ่มประชาสัมพันธ์พัทธยาในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวแต่ก็ไม่ชัดเจน เช่น งาน **ชลบุรีภาคต้น** ของพระยาศรีมหาเกษตร ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2483 ถือเป็นงานส่งเสริมการท่องเที่ยวในระยะแรกของพัทธยา โดยใช้คำว่า “นาเกลือ” ซึ่งเป็นชื่อตำบลแทนคำว่า “พัทธยา” ซึ่งเป็นชื่อชายหาด เนื่องจากประชาชนที่เดินทางมาจากเมืองหลวงจะเข้าใจได้มากกว่า ดังนี้ “...ตำบลนาเกลือตั้งอยู่ชายทะเล เป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอบางละมุง...ตำบลนาเกลือนี้มีฝั่งทะเลและหาดทรายสวยงามมากเหมาะสำหรับพักผ่อนอากาศได้ดีแห่งหนึ่ง”¹⁸

นอกจากนี้ บทความส่งเสริมการท่องเที่ยวในหนังสือพิมพ์ **ภาพข่าวสยามนิกร** พ.ศ. 2593 ก็แนะนำชายหาด “นาเกลือ” ที่กำลังเป็นที่นิยมมากกว่าชายหาดทางภาคใต้ “ร้อนนี้ไปไหนชลบุรีมีหาดทรายงามดี บางแสน อ่างศิลา และศรีราชา นาเกลือ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่พอใจแก่นักธุรกิจมากกว่าหัวหิน สงขลา เหมาะกับผู้มีระยะเวลาสำหรับพักผ่อนน้อย”¹⁹

ภายหลังจากการตัดสินใจเลือกชายหาดสายแรก ซึ่งเป็นถนนลูกรัง ใน พ.ศ. 2496 แต่ความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวที่สามารถเดินทางเข้าถึงชายหาดได้ ก็กลายเป็นจุดสำคัญที่ทำให้พัทธยาเริ่มเป็นที่รู้จัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักท่องเที่ยวจากท้องถิ่น เพราะความที่พัทธยาเป็นสถานที่ตากอากาศที่มีทิวทัศน์สวยงาม และมีบรรยากาศเป็นธรรมชาติมากกว่าที่บางแสน บริเวณ “แหลมพัทธยา” ก็เป็นสถานที่พักผ่อนอีกแห่งหนึ่งที่มีนักท่องเที่ยวเดินทางมา นอกจากนี้ยังปรากฏหลักฐานว่า บุคคลสำคัญในคณะรัฐบาล คือ ฯพณฯ จอมพลผิน ชุณหะวัณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรได้เดินทางมาพักผ่อนรับประทานอาหารที่นี่ในระหว่างการตรวจราชการ ที่จังหวัดชลบุรี เมื่อ พ.ศ. 2499²⁰

ตัวอย่างงานส่งเสริมการท่องเที่ยวพัทธยาที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง คือ หนังสือ **ทัศนศาสตร์ไทยจังหวัดชลบุรี** ของตรี อมาตยกุล ซึ่งเป็นหนังสือประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของไทยที่ได้รับการตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2500 หนังสือดังกล่าวได้ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนไปตากอากาศที่ชลบุรี ซึ่งมีสถานที่ท่องเที่ยวจำนวนมากและแนะนำให้นักท่องเที่ยวรู้จัก ชายหาดพัทธยา ในฐานะที่เป็นสถานที่ชายทะเลที่น่าสนใจอีกแห่งหนึ่ง โดยเน้นจุดประชาสัมพันธ์พัทธยาว่ามีทิวทัศน์ที่สวยงามในยามกลางวัน แต่ยังไม่มีการท่องเที่ยวและการบริการใดๆ เหมือนอย่างบางปูและบางแสนที่เป็นสถานที่ตากอากาศยอดนิยม

¹⁸พระยาศรีมหาเกษตร, **ชลบุรีภาคต้น** (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาสมุทรวิทยาลัย, 2483), หน้า 75.

¹⁹ภาพข่าวสยามนิกร 122 (13 เมษายน 2496): 19.

²⁰หจช. มท. 0201.2. 36/ 49 เรื่อง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรไปตรวจราชการจังหวัดชลบุรี (พ.ศ. 2499).

"...หาดพัทธยาอยู่ห่างจากอำเภอศรีราชาไปทางใต้ประมาณ 25 กิโลเมตร มีถนนตัดแยกจากถนนสุขุมวิทเข้าไปได้ถึงชายหาด ระยะทางประมาณ 3 กิโลเมตร และมีถนนตัดเลียบตามชายฝั่งทะเลจากหมู่บ้านพัทธยาเหนือไปจนถึงหมู่บ้านพัทธยาใต้ สามารถจะนำรถยนต์แล่นผ่านไปตามถนนชายหาดนี้ไปชมทิวทัศน์ได้รอบอ่าว ...หาดพัทธยาเจริญขึ้นกว่าเมื่อ พ.ศ. 2495 มากทีเดียว เพราะในปีนั้นยังไม่มีถนนตัดเข้าไปชายทะเล จะหาชาวต่างจังหวัดรู้จักพัทธยาได้ยากนัก แต่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2500) หาดพัทธยากลับเป็นสถานที่ซึ่งชาวพระนครและชาวจังหวัดใกล้เคียงนิยมไปพักผ่อนหย่อนใจกันมาก จะเห็นได้ว่าทุกวันเสาร์อาทิตย์จะมีทั้งรถยนต์ส่วนตัว และรถยนต์โดยสารซึ่งมีผู้เข้าไปทัศนากันเป็นพิเศษจอดอยู่ริมหาดทรายเต็มไปหมด หากท่านยังไม่เคยไปชมความงามของหาดพัทธยาแล้ว ควรหาโอกาสไปชมเสียครั้งหนึ่ง ท่านจะได้รับความสดชื่นไม่น้อย"²¹

น่าสังเกตว่าหนังสือเล่มนี้เป็นหลักฐานชิ้นแรกที่เรียกชายหาดแห่งนี้ว่า พัทธยา จะเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกคำว่า พัทธยา ในฐานะแหล่งตากอากาศ โดยไม่ใช่คำว่า นาเกลือ หรือ ชายหาดบางละมุง ซึ่งในเวลาต่อมา ในเอกสารชิ้นอื่นๆ ก็ใช้เรียกชายหาดแห่งนี้ว่า "พัทธยา" มากขึ้น

จะเห็นได้ว่าในระยะก่อน พ.ศ. 2500 นั้น พัทธยาไม่ได้รับความสำคัญจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐมากนัก และไม่ได้รับความนิยมเทียบเท่ากับสถานที่ท่องเที่ยวที่ได้รับการประชาสัมพันธ์มาโดยตลอดเช่นบางแสน นอกจากนี้จากการเดินทางโดยถนนสุขุมวิทในช่วงที่เลยจากบางแสนไปยังไม่สะดวก อีกทั้งที่พัทธยาก็ยังไม่มีกิจกรรมและการบริการในการท่องเที่ยวมากเท่ากับที่บางแสน การที่ชายหาดพัทธยาเริ่มได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวอย่างชัดเจนในภายหลังนั้น เนื่องจากพัทธยาได้ยกระดับขึ้นเป็นสถานตากอากาศ อีกทั้งเป็นศูนย์กลางกีฬาทางน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย โดยเริ่มตั้งแต่การก่อสร้างค่ายพักแรมของ สมาคม Y.M.C.A. ที่พัทธยา ใน พ.ศ. 2497 เป็นต้นมา

3.2 การขยายตัวของพัทธยาในฐานะแหล่งท่องเที่ยวในระยะแรก

การขยายตัวของพัทธยาในฐานะแหล่งท่องเที่ยวในระยะแรกนั้น จากการศึกษาจะเห็นได้ว่าจุดเปลี่ยนแปลงที่ทำให้พัทธยาขยายตัวเป็นสถานตากอากาศอย่างชัดเจนนั้น มีส่วนสัมพันธ์กับบริบทด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของประเทศไทยและสหรัฐอเมริกา ในช่วงหลังสงคราม

²¹ตรี อมาตยกุล, ทัศนศาสตร์ไทยจังหวัดชลบุรี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กัณฑ์ประดิษฐ์, 2500), หน้า 56 – 57.

โลกครั้งที่ 2 เนื่องจากพ่ายแพ้ได้กลายเป็นสถานที่ตากอากาศสำหรับรองรับชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวอเมริกันที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยสามารถแบ่งการอธิบายได้ 2 ช่วง ดังนี้

3.2.1 การตั้งค่ายพักแรมของ สมาคม Y.M.C.A. ที่พัทยา

จากความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ และประเทศไทยที่ขยายสืบเนื่องมาตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นที่ทราบกันว่าวางอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ประเทศ ที่เกี่ยวพันกันในเรื่องนโยบายเกี่ยวกับสงครามเวียดนาม และพันธะความคุ้มครองที่รัฐบาลอเมริกันมีต่อประเทศไทย²² ความสัมพันธ์แน่นแฟ้นดังกล่าวนี้ อยู่ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในระดับโลก ที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ระบบเสรีประชาธิปไตยและระบบสังคมนิยม โดยศูนย์กลางทางอำนาจของเสรีประชาธิปไตยนั้นได้ย้ายจากศูนย์กลางในยุโรปมาที่สหรัฐอเมริกา ส่วนศูนย์กลางของระบบสังคมนิยมนั้น ได้ขยายตัวจากการมีประเทศสหภาพโซเวียตประเทศเดียวมาเป็นกลุ่มประเทศในยุโรปตะวันออก สหรัฐฯ เชื่อมมั่นถึงถึงการขยายตัวของคอมมิวนิสต์ในยุโรปและถือเป็นหน้าที่ในการป้องกันอิทธิพลคอมมิวนิสต์ โดยเริ่มดำเนินการในภูมิภาคต่างๆ ที่เห็นว่ามีความเสี่ยงในส่วนของยุโรป คือ การให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจตามแผนการมาร์แชลจนถึงการพัฒนาทางการทหาร โดยการสถาปนาองค์กรแห่งสนธิสัญญาแอตแลนติกเหนือ ในส่วนของเอเชียเมื่อฝ่ายสังคมนิยมได้รับชัยชนะในการปฏิวัติที่ประเทศจีน การเกิดขึ้นของสงครามเกาหลีเมื่อ พ.ศ. 2493 รวมถึงการที่โซเวียตเริ่มขึ้นมีอำนาจในเวียดนามตอนเหนือ ทำให้สหรัฐฯ เริ่มดำเนินการมาตรการต่างๆ ต่อประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในกรณีของประเทศไทยนั้นได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือสหรัฐฯ ในนโยบายต่อต้านแนวคิดคอมมิวนิสต์ดังกล่าวมาโดยตลอด ในครั้งแรกคือการร่วมส่งกองทหารจำนวน 4000 คน และข้าวจำนวน 40000 ตันช่วยเหลือในสงครามเกาหลีใน พ.ศ. 2493²³ โดยทางสหรัฐฯ ได้ให้ความร่วมมือกับไทยเริ่มให้ความช่วยเหลือประเทศไทย พ.ศ. 2494 ในด้านการทหาร การศึกษา และเศรษฐกิจ ทางสหรัฐฯ ให้ความร่วมมือด้านอาวุธกับกองทัพไทย มีการตั้งกองอำนวยการที่ปรึกษาทางการทหาร ซึ่งหมายถึงที่ปรึกษาทางการทหาร (Military Advisor) จำนวนมากมาประจำกองพันต่างๆ มีการส่งหน่วยสืบราชการลับของสหรัฐฯ หรือ CIA เข้ามา มีบทบาทในการติดอาวุธและ

²²รายละเอียดใน แกมสุข นุ่มนนท์, ความสัมพันธ์ระหว่างไทย – สหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (พระนคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 24 – 26.

²³เรื่องเดียวกัน, หน้า 3.

พัฒนาตำรวจของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2492 เป็นต้นมา²⁴ นอกจากนี้ ยังตามมาด้วย การสถาปนาองค์การร่วมป้องกันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ส.ป.อ.) ใน พ.ศ. 2497 ความร่วมมือของประเทศไทยกับสหรัฐอเมริกาในด้านต่างๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมานั้น ทำให้มีชาวต่างประเทศจำนวนมากเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งได้นำเอาวัฒนธรรมการดำเนินชีวิตต่างๆ เข้ามาในสังคมไทย ทั้งความเป็นอยู่ อาหารการกิน รวมทั้งการท่องเที่ยวพักผ่อน

ในวัฒนธรรมของชาวตะวันตกนั้น ความสำคัญในการท่องเที่ยว รวมถึงการพักผ่อนและกิจกรรมในการนันทนาการ ได้รับการยอมรับว่าสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตเช่นเดียวกับปัจจัย 4 ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 เวลาว่างเป็นสิ่งที่คนเราใช้เพื่อชดเชยและสร้างเสริมชั่วโมงที่มีความเคร่งเครียดทางกิจกรรมต่างๆ ให้ผ่อนคลาย ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 จะเห็นได้ว่ามีงานวิจัยเกี่ยวกับการนันทนาการในโลกตะวันตกจำนวนมากได้รับการตีพิมพ์ เพื่อชี้ให้ประชาชนเห็นผลดีของการนันทนาการและใช้เวลาว่างในกิจกรรมต่างๆ เช่น งาน A Guide to Civilized Leisure ของ H.Allen Overstreet งาน Off The Job Living ของ G. Ott. Romney (พ.ศ. 2489) และงาน Community Recreation ของ Harold D. Mayer และ Charles K. Brightbill (พ.ศ. 2491) นอกจากนี้ องค์กรต่างๆ ทางสาธารณสุขได้หันมาเน้นโครงการนันทนาการต่างๆ เพื่อบำรุงสุขภาพมากยิ่งขึ้น²⁵

จากความตื่นตัวในด้านการนันทนาการนี้เอง จึงมีการตั้งหน่วยงานและสมาคมต่างๆ ขึ้นมาเพื่อให้บริการประชาชนในด้านการนันทนาการทางด้านการท่องเที่ยว การพักผ่อน งานอดิเรก และค่ายพักแรมอย่างแพร่หลายในประเทศตะวันตกในช่วงนั้น ไม่ว่าจะเป็นของรัฐบาลหรือเอกชน เปิดโอกาสให้ประชาชนหรือสมาชิกร่วมกันใช้ได้ เช่น สวนสาธารณะ สนามกีฬา ชายหาด โดยสมาคมแห่งแรกในโลกที่ตั้งขึ้นเพื่อให้บริการด้านนี้ คือ สมาคมบ้านพักเยาวชน (The Youth Hostels Association) ที่ประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2474 เพื่อจัดหาที่พักแรมให้นักเรียนและนักศึกษาที่ต้องการเดินทางท่องเที่ยว และได้มีการริเริ่มสร้างสถานที่ต่างๆ ขึ้นบริการ อำนวยความสะดวกต่างๆ ในด้านการพักผ่อนและการนันทนาการขึ้นในรูปแบบสมาคมอย่างแพร่หลายอย่างเห็นได้ชัด²⁶ เช่น สมาคม Y.M.C.A. สมาคม The Salvation Army สมาคม The American Red Cross ฯลฯ ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา การนันทนาการได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวชาวอเมริกัน ทุกครอบครัวมีการใช้จ่ายเงินเพื่อกิจกรรมนันทนาการ และยอมรับการก่อ

²⁴ ผาสุก พงศ์ไพจิตร, เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ: บรรณกิจ, 2538), หน้า 349.

²⁵ เจ. เอส. ซีฟเวอร์, ความคิดเห็นต่างๆ เกี่ยวกับเวลาว่างและนันทนาการ: การวิเคราะห์เชิงวิจารณ์ (กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2543), หน้า 168 – 173.

²⁶ สิ้นธุ ดวงทอง, "โลกแห่งการท่องเที่ยว," อนุสาร อ.ส.ท. 9: 5 (ธันวาคม 2511): 63.

ตั้งองค์กรบริการเพื่อการนันทนาการที่เพิ่มมากขึ้นเป็นลำดับ ในรูปแบบของการบริการด้านต่างๆ เช่น ศิลปะ บ้านเทิง ดนตรี กีฬา และค่ายพักแรม (Holiday Camp) ที่โดยมากมักตั้งอยู่ริมทะเลและมีจำกัดในใช้บริการสำหรับสมาชิกเท่านั้น

สำหรับในประเทศไทย หน่วยงานเพื่อการสมาคมและการนันทนาการจากสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาเปิดสาขาในประเทศไทยหลายสมาคม เพื่อให้ตอบสนองความต้องการในการพักผ่อนของชาวต่างชาติจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ทางด้านกิจกรรมต่างๆ เช่น การท่องเที่ยว การตั้งค่ายพักแรม การกีฬา การสังสรรค์ ที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น การขยายสาขาย่อยของสมาคม AUA, YMCA, YWCA ขึ้นในประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัดช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สำหรับสมาคมที่สำคัญและมีผลต่อการขยายตัวทางการท่องเที่ยวในพหุวิทยา ได้แก่ สมาคม Y.M.C.A. ซึ่งนอกจากจะตั้งสำนักงานในกรุงเทพฯ ที่ถนนสารสิน ใน พ.ศ. แล้ว ยังได้เปิดศูนย์การนันทนาการ และเป็นที่สำหรับการพักแรมที่อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ในเดือนเมษายน พ.ศ. 2496²⁷ โดยมีการจัดกิจกรรมในด้านการนันทนาการสำหรับเด็ก เยาวชน และชาวต่างประเทศในประเทศไทย โดยการเข้าค่ายพักแรม ดังที่นายฟลอยด์ วิลสัน ซึ่งเป็นผู้ที่มาขยายงานให้สมาคมแห่งนี้ในประเทศไทย ได้เขียนรายงานในการก่อตั้งค่ายพักแรมที่ชายหาดพัทยาว่า

“...ขณะข้ามสะพานบางปะกงใหม่ในเทศกาลสงกรานต์ปี 1951 (พ.ศ. 2494) ผมคิดว่าตอนนี้สะพานก็เสร็จสมบูรณ์แล้ว สิ่งที่เราเน้นก่อนอื่นต้องเป็นงานด้านเด็กผ่านกลุ่มชมรมต่างๆ ในโรงเรียนบ้าน และวัด เรื่องต่อมาคือค่ายเยาวชน ก่อนหน้านี้นายแพทย์หลวงพิณพาทย์ฯ เคยเสนอให้ Y.M.C.A. ใช้สถานที่บางละมุงเพื่อจัดค่ายบัดนี้ เมื่อปัญหาหนักแก้ไขเรียบร้อยไปบ้างแล้ว ข้อเสนอของท่านจึงควรได้รับการสนองตอบ ได้มีการจัดค่ายทำงาน (Work Camp) ขึ้นเป็นพิเศษสำหรับนักเรียน นักศึกษาทั่วไป”²⁸

การก่อตั้งค่ายพักแรมของสมาคม Y.M.C.A. ที่ชายหาดพัทยาใน พ.ศ. 2497 ชาวค่ายยังกล่าวถึงสภาพค่ายและชายหาดพัทยา ซึ่งยังคงเป็นเพียงชุมชนชาวประมง มีสิ่งปลูกสร้างในการท่องเที่ยวอยู่เพียงแห่งเดียว ในบทความ “Y.M.C.A. กรุงเทพฯ อดีตถึงปัจจุบัน” ดังนี้ “ไม่มีอุปกรณ์อะไรให้พูดถึง ไม่มีครูสอนว่ายน้ำ ทุกคนต้องช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตอนกลางคืนกลุ่มของเราเคยนอนบนชายหาด ผลัดกันอยู่เฝ้าเวรยาม”²⁹

²⁷ สมาคม Y.M.C.A., 60 ปี ไว เอ็ม ซี เอ กรุงเทพฯ (กรุงเทพฯ: สมาคม Y.M.C.A., 2535), หน้า 87.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

²⁹ เรื่องเดียวกัน.

ต่อมาใน พ.ศ. 2501 ได้มีการพัฒนาค่ายพักแรมชั่วคราวที่บางละมุงขึ้นเป็นค่ายพักระดับถาวร คณะกรรมการสามารถจัดซื้อที่ดินผืนหนึ่งบริเวณหาดจอมเทียน พัทยา จึงมีการก่อสร้างอาคารถาวรในค่ายพักแรม และขยายงานมากขึ้นทั้งสำนักงานใหญ่ที่กรุงเทพฯ และส่วนของค่ายพักแรม

ภายหลังการตั้งค่ายพักแรมขึ้นที่ชายหาดพัทยาใน พ.ศ. 2497 ซึ่งถือเป็นครั้งแรกที่เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างชัดเจนขึ้นที่นี่ ทำให้พัทยาเริ่มเป็นที่รู้จักในกลุ่มนักท่องเที่ยว และมีนักท่องเที่ยวภายนอกเดินทางมาแต่ยังเป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ เท่านั้น อาจสรุปได้ว่ากิจกรรมท่องเที่ยวที่พัทยาในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 เป็นที่รู้จักในวงแคบๆ เท่านั้น

3.2.2 พัทยากับการเป็นศูนย์กลางกีฬาทางน้ำ

ภายหลังจากการตั้งค่ายพักแรมของ Y.M.C.A. ที่ชายหาดบางละมุงใน พ.ศ. 2497 ทำให้เริ่มมีกลุ่มนักท่องเที่ยวหนุ่มสาวชาวต่างประเทศมาพักผ่อนที่นี่ ด้วยความสวยงามของภูมิประเทศชายหาดและอ่าวที่สงบมีภูเขาล้อมรอบไม่มีคลื่นลม เหมาะกับการเล่นกีฬาทางน้ำประเภทต่างๆ จึงเริ่มมีผู้มาเล่นกีฬาทางน้ำประเภทต่างๆ ที่ชายหาดแห่งนี้ เช่น กีฬาเรือใบซึ่งเริ่มเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2486 โดยพลเรือเอกสินธุ์ กมลนาวิน ซึ่งสมัยที่ท่านเป็นผู้บัญชาการทหารเรือได้นำมาสอนเหล่านักเรียนนายเรือ ต่อมา มจ.ภิศเดช รัชนี้จึงได้ริเริ่มเล่นกันในหมู่มิตรสหาย รวมถึงความแพร่หลายของกิจกรรมทางน้ำต่างๆ อย่างการดำน้ำ จึงมีการตั้งสโมสรเพื่อให้บริการเล่นกีฬาทางน้ำหลายแห่งที่ชายหาดพัทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณเขาพัทยาซึ่งมีเนินเขาเป็นที่กำบังคลื่นลม ในระยะแรกสโมสรที่มาก่อตั้งมักเป็นสโมสรของทางราชการ³⁰ กลุ่มแรกที่มาตั้งสโมสรคือกลุ่มนักเล่นเรือใบราชวรุณ ซึ่งตั้งสโมสรขึ้นที่ชายหาดพัทยาใน พ.ศ. 2500 สำหรับนักกีฬาเรือใบมาซ้อมแข่งขัน³¹ นอกจากนี้ยังได้รับความนิยม เนื่องจากเป็นสโมสรตึกปลาแห่งแรกในประเทศไทยซึ่งมี คุณวอลเตอร์ แอล เมเยอร์ เป็นคนแรกที่จัดการแข่งขันตึกปลาเพื่อการกีฬาและส่งเสริมให้คนไทยรู้จักกีฬาประเภทนี้อย่างถูกต้อง จนแพร่หลายในหมู่คนไทย³² ตามมาด้วยสโมสรเรือใบของ บก. ทหารสูงสุด

ไม่เพียงแต่สโมสรของทางราชการเท่านั้น ยังมีการตั้งสโมสรกีฬาทางน้ำของต่างชาติตามมาอีกหลายแห่งเพื่อบริการนักท่องเที่ยวทั่วไป ซึ่งมักเป็นนักกีฬาและนักท่องเที่ยวทั่วไปชาวต่างประเทศโดยเฉพาะชาวอเมริกันที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2

³⁰อุทัย สินธุสาร, สารานุกรมไทย ฉบับ ดร. อุทัย สินธุสาร (2541): 3839.

³¹"Fair Wind in Thailand," Holiday time in Thailand 7: 4 (October — December 1966): 21.

³²อุดมชัย เสถียรมาศ, "เยือกกับปลาที่บางเสร่," อนุสาร อ.ส.ท. 18: 4 (พฤศจิกายน 2520): 36.

การก่อตั้ง “บาร์โบส สกีกคลับ” (Barbos Skiclub) ของบริษัทบาร์โบส จากกรุงเทพฯ เป็นสโมสรสกีเอกชนแห่งแรกที่เปิดขึ้นที่พัทยา และได้รับการโฆษณาอย่างแพร่หลายในหนังสือพิมพ์ภาษาต่างประเทศ ตามมาด้วยสโมสร “วารุณา” (Varuna Marine Club) นอกจากจะให้บริการกีฬาทางน้ำ เช่น สกีน้ำแล้ว ที่นี่ยังมีบริการดำน้ำ รวมถึง การให้เช่าเรือเพื่อเดินทางไปชมธรรมชาติ และดำน้ำตามเกาะใกล้เคียงต่างๆ นอกจากนี้ ที่สโมสรสกีน้ำยังเปิดบริการร้านอาหารทะเลขึ้นเป็นแห่งแรก นอกเหนือจากร้านอาหารท้องถิ่นของชาวบ้านที่มีอยู่เดิม 2 แห่ง รวมถึงมีการเปิดห้องพักผ่อนสำหรับสมาชิก ส่วนนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้เป็นสมาชิกก็สามารถมาเช่าอุปกรณ์กีฬาได้ในอัตราสูงกว่าสมาชิกเล็กน้อย

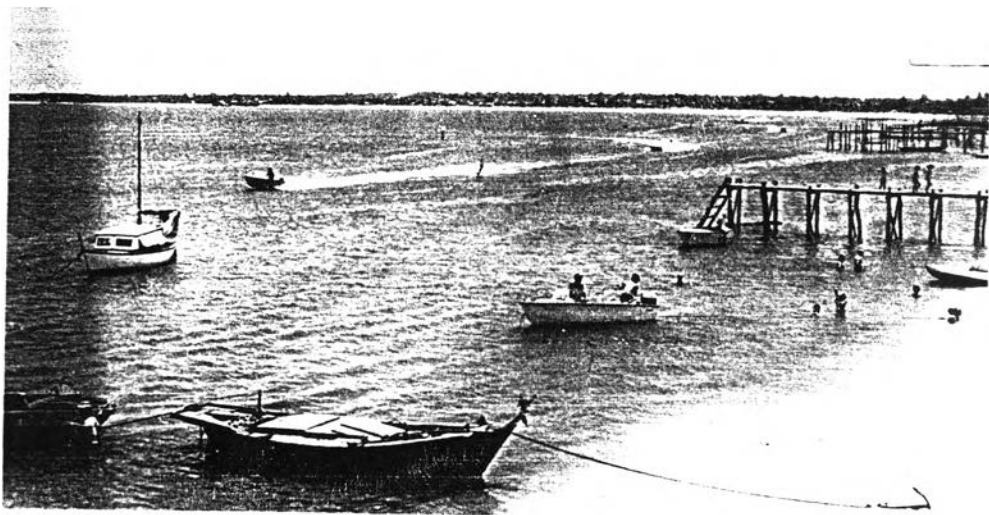
การตั้ง “บาร์โบส สกีกคลับ” เรียกว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้พัทยาเป็นที่รู้จักแพร่หลายในหมู่นักเล่นกีฬา โดยเฉพาะในกลุ่มชาวต่างประเทศในฐานะแหล่งกีฬาทางน้ำที่ดีที่สุด จะเห็นได้จากการโฆษณาพัทยา จากบทความประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ในหนังสือพิมพ์ Bangkok Post เมื่อ พ.ศ. 2504 ซึ่งได้ชี้ให้เห็นถึงพัทยาในฐานะแหล่งนันทนาการทางน้ำที่มีการบริการครบถ้วน ดังนี้ “แหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม โอกาสที่ดีที่สุดสำหรับกีฬาทางน้ำ ในที่สุดที่พัทยา ก็มีบริษัทสำหรับจัดหาการบริการกีฬาทางน้ำ”³³

การขยายตัวของพัทยาในช่วงแรกของการเป็นสถานที่ตากอากาศนี้ จะเห็นได้ว่าเน้นจุดขายตรงกิจกรรมกีฬาทางน้ำสมัยใหม่ รวมถึงบรรยากาศ ความเป็นธรรมชาติและภูมิประเทศของพัทยาที่ถือว่าสวยงามกว่าชายทะเลอื่นๆ ในประเทศ

กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาพัทยาในระยะนั้น โดยมากนอกจากจะเป็นชาวอเมริกันที่นิยมประกอบกิจกรรมทางน้ำแล้ว ยังมีนักท่องเที่ยวไทยที่มีฐานะดี เนื่องจากการเดินทางมาที่ชายหาดพัทยาสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีรถส่วนตัวเท่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งก่อน พ.ศ. 2506 ถึงแม้จะมีการตัดถนนเข้าไปถึงชายหาด แต่ก็ยังเป็นเพียงถนนลูกรังและยังไม่มีรถประจำทางโดยตรงจากในเมืองหลวง นักท่องเที่ยวที่ไม่มีรถส่วนตัวต้องเดินทางหลายต่อ โดยขึ้นรถโดยสารประจำทางของบริษัทขนส่งมาลงที่บางละมุงแล้วต่อรถมาลงที่ชายหาด³⁴ นอกจากนี้ กีฬาทางน้ำที่พัทยา เช่น สกีน้ำ เรือใบ และการตกปลามักจะมีอุปกรณ์ราคาแพง รวมถึงค่าใช้จ่ายในการพักผ่อนที่พัทยามีราคาสูง ความนิยมท่องเที่ยวที่ พัทยาจึงจำกัดอยู่เพียงกลุ่มคนที่มีฐานะเท่านั้น

³³Theh Chongkhadijit, “Skiing in Pattaya,” Bangkok post (April 29, 1962): 14.

³⁴ตรี อมาตยกุล, ทัศนศาสตร์จังหวัดไทยชลบุรี (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ก๊กตีประติษฐ์, 2500), หน้า 5.

ภาพชายหาดพิทยาในฐานะแหล่งกีฬาทางน้ำ
(ที่มา: ภ. สบ. 19.3.5/80 เรื่องเดินทางพักร้อน 4-8 พฤษภาคม 2506)

พื้ทยาในฐานะแหล่งกีฬาทางน้ำที่เป็นรู้จักแพร่หลายในหมู่คนไทยมากยิ่งขึ้น เมื่อมีการจัดแข่งขันเรือใบนานาชาติขึ้นที่นี้เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2507 รวมถึงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาทรงเรือใบที่นี้หลายครั้งในเวลาว่าง และได้มีการสร้างพระตำหนักพื้ทยาสำหรับประทับที่นี้เมื่อ พ.ศ. 2509 นอกจากนี้ยังมีการจัดแข่งขันกีฬาเซ็ปเกมส์ (Seap Games) ครั้งที่ 4 ในปีเดียวกัน การแข่งขันกีฬาประเภทเรือใบ ทางรัฐบาลได้เลือกชายหาดพื้ทยาเป็นสถานที่แข่งขันซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงร่วมการแข่งขันด้วย ในการจัดการแข่งขันครั้งนี้ ได้มีการตีพิมพ์โฆษณาเชิญชวนให้ประชาชนเดินทางเข้ามาชมที่พื้ทยา โดยประชาสัมพันธ์ว่าสามารถเดินทางมาได้สะดวกจากกรุงเทพฯ ในระยะทางไม่กี่ไกล ซึ่งนอกจากประชาชนจะได้ชมภาพการแข่งขันแล้วยังถือเป็นการพักผ่อนอีกด้วย จากบทความ "กีฬาแหลมทองกลับมาอีก" ของนันทพล ในวารสารการกีฬา พ.ศ. 2510 ทำให้เห็นภาพของพื้ทยาในช่วงที่มีการจัดการแข่งขันรวมถึงรณรงค์ให้ประชาชนมาท่องเที่ยว

“...จริงอยู่การแข่งขันเรือใบได้กำหนดสถานที่แข่งไว้ ณ หาดพื้ทยา จังหวัดชลบุรี อันมีระยะทางไกลจากกรุงเทพฯ ราวๆ 200 กิโลเมตรเศษ ใช้รถยนต์วิ่งเฉลี่ยความเร็วเพียง 1 นาที ต่อ 1 กิโลเมตร ก็จะถึงสนามแข่งเรือใบไม่เกิน 4 ชั่วโมง ...นอกจากจะได้เห็น “ของจริง” แล้ว ยังจะได้มีโอกาสพักผ่อนรับอากาศบริสุทธิ์ชายทะเลด้วย”³⁵

นอกจากนี้ ยังมีบุคคลสำคัญอีกหลายท่านนิยมมาเล่นกีฬาทางน้ำที่พื้ทยา เช่น มจ.ภิศเดช รัชนี, พระองค์เจ้าพีรพงศ์ภาณุเดช รวมถึงสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ก็ได้เสด็จทรงเรือใบที่นี้เช่นกัน³⁶ จะเห็นได้ว่าพื้ทยาเริ่มเป็นที่รู้จักในฐานะศูนย์กลางกีฬาทางน้ำ และจำกัดความนิยมอยู่ในหมู่นักเล่นกีฬาที่นี้

3.3 พื้ทยากับการเข้ามาของทหารอเมริกัน

ตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา พื้ทยาเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในแหล่งกีฬาทางน้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย แต่สิ่งที่สำคัญทำให้พื้ทยากลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวชายทะเลที่มีชื่อเสียงของประเทศหลังจากนั้นไม่นาน เนื่องจากการที่ชายหาดพื้ทยาได้รับเลือกเป็นสถานตากอากาศชายทะเลสำหรับทหารอเมริกันที่มาประจำฐานทัพต่างๆ ในประเทศไทย

³⁵ นันทพล, “กีฬาแหลมทองกลับมาอีก,” วารสารกีฬา 1: 8 (สิงหาคม 2510): 79.

³⁶ “Fair wind in Thailand,” Holiday Time in Thailand 7: 4 (October — December 1966): 22.

หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมานั้น โดยเฉพาะในสมัยรัฐบาลสฤษดี ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2501 – 2506) สหรัฐฯ เข้ามามีบทบาทในประเทศไทยมากกว่าเดิม เนื่องจากเกิดสงครามกลางเมืองในประเทศลาวใน พ.ศ. 2503 และประเทศไทยได้ส่งทหารไทยเข้าไปในลาวตามแผนยุทธศาสตร์ของสหรัฐฯ นอกจากนี้ยังมีการลงนามร่วมกันระหว่าง 2 ประเทศใน *แถลงการณ์ร่วมถนัด – รัศกี* เมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ. 2505 มีสาระสำคัญว่า สหรัฐฯ จะให้ความร่วมมือกับไทยอย่างเต็มที่หากว่าไทยถูกรุกรานโดยคอมมิวนิสต์ ต่อมาสหรัฐฯ ได้ก่อตั้งกองเรือที่ 7 ขึ้นที่อ่าวไทย มีการนำฝูงบินทิ้งระเบิดเข้าประจำการที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนำทหารจำนวนหนึ่งเข้าประจำการที่เมืองไทย ประเทศไทยได้กลายเป็นฐานทัพที่สำคัญเพื่อย่นระยะทางในการที่สหรัฐฯ ส่งกองบินไปทิ้งระเบิดในอินโดจีนอย่างลับๆ³⁷

การส่งเหล่าทหารอเมริกันเข้ามาประจำฐานทัพต่างๆ ในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2506 เป็นต้นมานั้น เริ่มที่หน่วยนาวิกโยธินจำนวน 10,000 คนที่อุดรธานีเป็นแห่งแรก ต่อมาได้เพิ่มจำนวนฐานทัพขึ้นอีกหลายแห่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งการซ่อมแซมจากสนามบินเก่าและสร้างใหม่โดยการซื้อและเวนคืนที่ดินจากประชาชนในราคาถูก³⁸ มีระบบการสอดแนมและข่าวกำลังทหารและอาวุธ โดยในฐานทัพแต่ละแห่งนั้น มีทหารประจำการประมาณ 6,000 – 7,500 คน³⁹

การมีทหารต่างชาติซึ่งมีกำลังในการใช้จ่ายสูงหมุนเวียนเข้ามาในประเทศไทยเป็นจำนวนมากถึงปีละ 3 – 70,000 คนนั้น ได้ส่งผลถึงความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในสังคมไทยเป็นอย่างมาก อัตราส่วนความช่วยเหลือทางด้านเศรษฐกิจลดลง แต่ความช่วยเหลือทางด้านสังคมและการทหารสูงขึ้น สหรัฐฯ ได้ใช้จ่ายทางด้านกลาโหมตกปีละ 30 – 35 ล้านเหรียญอเมริกันต่อปีและตั้งแต่ พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา เมื่อสถานการณ์ในเวียดนามตึงเครียดมากยิ่งขึ้น ใช้จ่ายของสหรัฐฯ ในประเทศไทยก็เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็น 157 ล้านเหรียญอเมริกันและเพิ่มเป็น 318 ล้านเหรียญใน พ.ศ. 2511 การใช้จ่ายสุทธิของสหรัฐฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2508 – 2515 โดยเฉลี่ยแล้วประมาณ ร้อยละ 4 ของมูลค่าผลิตภัณฑ์รวม และถือเป็นร้อยละ 26 ของมูลค่าสินค้าออก⁴⁰ ซึ่งรายจ่ายทั้งหมดของรัฐบาลอเมริกันนั้นแบ่งออกเป็น 3 รายการที่สำคัญ ได้แก่ รายจ่ายเกี่ยวกับทหารอเมริกันในประเทศไทย อันเนื่องมาจากการตั้งฐานทัพ, รายจ่ายจากการพักผ่อนหย่อนใจของทหารอเมริกันในเมืองไทย และรายจ่ายของหน่วยงาน USOM เกี่ยวกับการจัดสรรสิ่ง

³⁷ ผาสุก พงศ์ไพจิตร, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*, หน้า 350.

³⁸ บุญคง หันจางสิทธิ์, "ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับเศรษฐกิจและสังคมไทย," *วารสารสังคมศาสตร์* (มิถุนายน – กันยายน 2518): 111.

³⁹ ผาสุก พงศ์ไพจิตร, *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*, หน้า 350.

⁴⁰ บุญคง หันจางสิทธิ์, "ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับเศรษฐกิจและสังคมไทย," *วารสารสังคมศาสตร์* (มิถุนายน – กันยายน 2518): 110 – 111.

อำนาจความสะดวกด้านยุทธศาสตร์และการต่อต้านการคุกคามภายใน ซึ่งรายจ่ายในรายการแรกนั้นถือเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 70 – 80 ของรายจ่ายทั้งหมด และเป็นสัดส่วนร้อยละ 3 – 5 ของรายได้ประชาชาติของไทย⁴¹

(ตาราง 3.1)

จำนวนทหารสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2507 – 2512

ปี	ทหารบก	ทหารอากาศ	เครื่องบินกองทัพอากาศ
2507	3300	3000	75
2508	4700	9000	200
2509	8000	25000	400
2510	10300	33369	527
2511	11500	33500	589
2512	11500	33500	600

(ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย)

เนื่องจากในแนวคิดของตะวันตกถือว่า การพักผ่อนและการนันทนาการเป็นสิ่งสำคัญในการดำเนินชีวิต และได้รับการถือว่าเป็นสิ่งสำคัญมากในการบำรุงขวัญทหารในการรบ ให้ทหารรักหมู่คณะและกรมกอง รวมถึงเกิดเอกภาพในการทำงาน กระทรวงกลาโหมของสหรัฐฯ จึงเห็นความสำคัญของทหารพักผ่อนและการนันทนาการทั้งในและนอกฐานทัพ จึงมีการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อการนันทนาการในหลายๆ ด้านสำหรับตัวทหารเองรวมถึงครอบครัว สำหรับในประเทศไทยมีการใช้จ่ายเงินเป็นจำนวนมากในโครงการเพื่อการนันทนาการ สำหรับทหารอเมริกันที่มาประจำตามฐานทัพต่างๆ (Rest and Recreation Expenditure) อีกทั้งทางสหรัฐฯ ยังเห็นด้วยว่าประเทศไทยซึ่งเป็นพันธมิตรที่สำคัญนั้นอยู่ห่างจากแนวรบและมีความปลอดภัย จึงอนุญาตให้ทหารอเมริกันในประเทศอื่นๆ ที่ประจำการได้ 3 – 6 เดือนเดินทางมาพักผ่อนในประเทศไทย⁴² มีการร่วมมือระหว่างกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ กับบริษัทที่ได้รับอนุญาตจากทางการ ทำการขนส่งทหารอเมริกันที่

⁴¹รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, "การถอนฐานทัพอเมริกันกับเศรษฐกิจไทย," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11: 5 (พฤษภาคม 2516): 19 – 20.

⁴²นิรันดร์ ประดิษฐ์กุล, "กามารมณกับสงคราม," *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* 11: 6 (มิถุนายน 2516): 101.

ประจำอยู่ในประเทศเพื่อนบ้านเข้ามาพักผ่อนในประเทศไทย เช่น บริษัททราน เอเซีย ส่วนการดำเนินงานภายใต้โครงการ Rest and Recreation ในประเทศไทยนั้นอยู่ภายใต้การควบคุมของนายทหารอากาศชั้นผู้ใหญ่ของไทย คือ พลอากาศตรี ทวี จุลละทรัพย์ ที่ดำเนินกิจการด้านการท่องเที่ยวในรูปบริษัท *Tommy's Tour Agency* ซึ่งจะดำเนินการจัดหาที่พัก การแลกเปลี่ยนเงิน และพาทหารอเมริกันไปท่องเที่ยวใช้ตามสถานที่ต่างๆ และการมีบริษัทคอยบริการทหารเหล่านี้ยังเป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมจำนวนทหารอเมริกันที่เข้ามาพักผ่อน เพื่อป้องกันการหนีทัพ โดยทางบริษัทจะได้ค่านายหน้าจากการใช้จ่ายของทหารอเมริกันโดยร่วมมือกับทางที่พัก ร้านค้าและสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ

สำหรับการใช้จ่ายของสหรัฐฯ ในโครงการนี้เริ่มตั้งแต่ใน พ.ศ. 2508 เพียง 2 ล้านเหรียญอเมริกัน แต่เพิ่มขึ้นใน พ.ศ. 2509 เป็น 11 ล้านเหรียญและเพิ่มสูงสุดใน พ.ศ. 2512 ถึง 24 ล้านเหรียญ⁴³ ซึ่งถือว่าการใช้จ่ายของกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ ได้ใช้จ่ายเงินเพื่อการพักผ่อนและซื้อความบันเทิง เป็นร้อยละ 70 – 80 ของรายจ่ายด้านกลาโหมของสหรัฐฯ ในประเทศไทย⁴⁴ โดยมีรายละเอียด คือ ค่าใช้จ่ายในการบันเทิงทั่วไป (Local Entertainment) ประมาณร้อยละ 50 อาหารเครื่องดื่มร้อยละ 10 เครื่องนุ่งห่มร้อยละ 6 ที่เหลือเป็นค่าเดินทาง ค่าเช่าบ้าน ฯลฯ⁴⁵ นอกจากนี้จำนวนการใช้จ่ายของทหารอเมริกันนั้นจะขึ้นอยู่กับระยะเวลาและจำนวนทหารที่เข้ามาพักครบในครั้งหนึ่งๆ ประมาณ 4 – 5 วัน⁴⁶ รวมถึงรายได้ของทหารอเมริกันที่ได้รับเป็นจำนวนมากในแต่ละเดือน ซึ่งขั้นต่ำที่สุดในทุกฐานทัพสำหรับพลทหาร คือ 200 เหรียญอเมริกัน

ทหารที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยนั้นโดยมากอายุยังน้อย ไม่เกิน 30 ปี ความไม่แน่ใจในภาวะสงครามเวียดนาม จึงทำให้ทหารเหล่านี้ใช้ชีวิตในการพักผ่อนกันอย่างเต็มที่ นีรันดร์ ประดิษฐกุลได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับทหารอเมริกันใน “กามารมณกับสงคราม” ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ใน พ.ศ. 2516 ว่าทางการสหรัฐฯ ไม่มีมาตรการเหมือนทางการอังกฤษที่มีกฎหมายให้ทหารเก็บเงินเดือนส่วนหนึ่งส่งให้ครอบครัว ทหารอเมริกันไม่ว่าจะยศใดจึงใช้ชีวิตในการพักผ่อนอย่างสุขสำราญเต็มที่⁴⁷ รวมถึงการใช้จ่ายอย่างไม่ระมัดระวังทั้งในชีวิตประจำวันและการบันเทิง

⁴³ รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์, “การถอนฐานทัพอเมริกันกับเศรษฐกิจไทย,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 11: 5 (พฤษภาคม 2516): 20.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁵ บุญคง หันจางสิทธิ์, “ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับเศรษฐกิจและสังคมไทย,” วารสารสังคมศาสตร์ (มิถุนายน – กันยายน 2518): 112.

⁴⁶ นีรันดร์ ประดิษฐกุล, “กามารมณกับสงคราม,” สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 11: 6 (มิถุนายน 2516): 101.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน.

ทางกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ ได้อำนวยความสะดวกในด้านความเป็นอยู่และการพักผ่อนของทหารเหล่านี้ในประเทศไทยด้านต่างๆ เช่น ศิลปวัฒนธรรม กีฬา บ้านเทิง รวมถึงกิจกรรมสวัสดิการ เพื่อให้เห็นว่าการหาความสนุกสนานเพลิดเพลินในโรงทหารดีกว่าและถูกกว่าไปภายนอก⁴⁸ มีการจัดตั้งสำนักงานกลางและร้านจำหน่ายสินค้าและอาหารสำหรับทหารอเมริกันโดยเฉพาะ มีผู้ดำเนินการพิจารณาจัดตั้งและมีทหารเจ้าหน้าที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน โดยจัดร่วมกันทั้งทหารบกและทหารอากาศ ทำการขายสินค้าปลอดภาษีสำหรับทหารอเมริกัน⁴⁹

ไม่เพียงแต่การอำนวยความสะดวกในด้านสินค้าเท่านั้น ในด้านกิจกรรมบันเทิง ทางกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ ได้จัดตั้งสมาคมเพื่อการนันทนาการของชาวอเมริกันขึ้นมา 2 แห่ง ในกรุงเทพฯ คือ *Villa Club* และ *59 Ers (Nco) Club*⁵⁰ ส่วนการอำนวยความสะดวกในแต่ละฐานทัพนั้น มีนายทหารเจ้าหน้าที่สวัสดิการเป็นผู้ดำเนินการด้านต่างๆ เช่น ด้านการกีฬาและการพักผ่อนหย่อนใจ มีการเปิดคลับสำหรับทหารยศต่างๆ ตั้งแต่ระดับพลทหารจนถึงระดับสัญญาบัตรฐานทัพละ 3 แห่ง⁵¹ ซึ่งถือว่าน้อยมากสำหรับทหารที่มาประจำการจำนวนหลายพันในฐานทัพ จึงทำให้มีการลงทุนในสถานที่ท่องเที่ยวแบบบ้านเที่ยงยามกลางคืนเพิ่มมากขึ้นในประเทศ ทั้งในเมืองหลวงและบริเวณรอบนอกฐานทัพจำนวนมากสำหรับรองรับทหารอเมริกัน ตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา ยกตัวอย่างแหล่งบันเทิงที่สำคัญในเมืองหลวง เช่น พัฒน์พงศ์ ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการตัดถนนเชื่อมระหว่างถนนสีลมกับสุรวงศ์ ในช่วงนั้นย่านพัฒน์พงศ์นั้นได้กลายเป็น “อเมริกัน ทาวน์” หรือเมืองอเมริกาในเมืองหลวง เพราะเป็นแหล่งชุมนุมของร้านค้าแบบฝรั่งก่อนที่อื่น⁵² นอกจากนี้ยังเป็นที่ตั้งศูนย์ส่งกลับของทหารอเมริกันทำให้เกิดสถานบันเทิงต่างๆ ขึ้นรองรับทหารอเมริกันที่ยังตกค้างอยู่ แหล่งบันเทิงอีกแห่ง คือ ย่านถนนเพชรบุรีตัดใหม่ซึ่งเป็นที่นิยมมากอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2510 เนื่องจากเป็นที่รวมของไนท์คลับ บาร์ รองรับทหารต่างชาติวัยรุ่นและคนไทยบางกลุ่ม ไม่ต่างจากบริเวณฐานทัพอื่นๆ บทความ “Let Bangkok Entertain You” ใน *Holiday*

⁴⁸พล.อ.อ. กิตติ กิตติโยธิน, “กิจการสวัสดิการ เรื่อง การพักผ่อนหย่อนใจ,” *ยุทธโศก* 69: 8 (มกราคม 2505): 70.

⁴⁹ในภายหลังจากได้ส่งผลถึงสินค้าหนีภาษี โดยเฉพาะอย่างยิ่งสินค้าประเภทสุราและน้ำมัน เพราะมีคนไทยจำนวนไม่น้อยที่ได้รับสิทธิ์เข้าไปซื้อสินค้าปลอดภาษีที่ราคาถูกกว่าต้องตลาดครึ่งหนึ่งออกมาขายภายนอก

⁵⁰นจช. (1)3. 5 18/ 2 เรื่อง องค์การทหารผ่านศึกสหรัฐอเมริกาขอดำเนินการในประเทศไทย วันที่ 11 พฤศจิกายน 2509.

⁵¹พล.อ.อ. กิตติ กิตติโยธิน, “กิจการสวัสดิการ เรื่อง การพักผ่อนหย่อนใจ,” *ยุทธโศก* 69: 8 (มกราคม 2505): 70 – 73.

⁵²สุธน ผู้นำพล, “บางกอกสมัยใหม่,” *อนุสาร อ.ส.ท.* 7: 5 (ธันวาคม 2509): 16.

Time in Thailand ซึ่งให้เห็นภาพของแหล่งบันเทิงอย่างย่านถนนเพชรบุรีตัดใหม่ที่ถอดแบบมาจากแหล่งบันเทิงในต่างประเทศสำหรับทหารอเมริกัน

“ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ที่กรุงเทพฯ หนึ่งในเมืองหลวงแห่งแสงสี ความบันเทิง และชีวิตกลางคืนที่น่าอยู่ที่สุด ซึ่งถ้าเปรียบรัฐนิวออร์ลีนเป็นต้นแบบแล้ว เหล่าอเมริกันที่จากบ้านเกิดมานานและเริ่มคิดถึงบ้าน ถนนเพชรบุรีตัดใหม่ก็ ยับนับเป็นสถานที่ที่ถอดแบบมาจากแหล่งบันเทิงในรัฐอูชิงตัน ซานฟรานซิสโก เนวาด้า หรือนิวยอร์กอีกด้วย”⁵³

ไม่เพียงแต่การพักผ่อนในเมืองหลวงอย่างกรุงเทพฯ ซึ่งเต็มไปด้วยกิจกรรมบันเทิงเท่านั้น บริเวณรอบๆ ฐานทัพในต่างจังหวัดก็เต็มไปด้วยสถานบริการยามกลางคืนต่างๆ จากการสำรวจของ บุญคง หันจางสิทธิ์ พบว่า สถานประกอบการประเภทนี้ กว่าร้อยละ 50 ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ และปริมณฑล ส่วนที่เหลือกระจายอยู่ตามที่ตั้งฐานทัพในจังหวัดต่างๆ เช่น นครราชสีมา ร้อยละ 10 อุตรธานี ร้อยละ 4 อุบลราชธานี ร้อยละ 3 นครพนม ร้อยละ 2⁵⁴ จากการสำรวจของกรมสรรพากรพบว่า รายได้ของสถานบันเทิงเหล่านี้ตั้งแต่ พ.ศ. 2508 – 2512 นั้น มีรายได้จากการขายคืนหนึ่งๆ ไม่ต่ำกว่า 8,000 – 12,000 บาท รูปแบบสถานบันเทิงต่างๆ ที่เปิดขึ้นเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาตินั้น นอกจากมีผู้หญิงจากท้องถิ่นในชนบทมาประกอบอาชีพเป็นพาร์ทเนอร์แล้ว ยังเป็นการสร้างอาชีพ “เมียเช่า” ที่ต้องการหารายได้จากทหารอเมริกันเหล่านี้ จนเป็นที่นิยมกว่าการเป็นโสเภณีธรรมดาๆ⁵⁵

แหล่งบริการบริการในยามกลางคืนที่เกิดขึ้นอย่างแพร่หลายทั่วทั้งประเทศไทยนั้น ทำให้ภาพพจน์ของประเทศกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวของทหารอเมริกัน ดังจะเห็นได้จากทบวงบรรณาธิการของนิตยสาร **ชัยพฤกษ์** กล่าวเสียดสีรัฐบาลที่อนุญาตให้ใช้ประเทศไทยเป็นแหล่งพักผ่อนของทหารอเมริกัน

⁵³“Let Bangkok Entertain You,” *Holiday Time in Thailand* 9: 4 (October – December 1968): 53.

⁵⁴บุญคง หันจางสิทธิ์, “ฐานทัพสหรัฐอเมริกากับเศรษฐกิจและสังคมไทย,” *วารสารสังคมศาสตร์* (มิถุนายน – กันยายน 2518): 112.

⁵⁵โดยกฎของกองทัพสหรัฐฯ ถ้ามีการแต่งงานอย่างถูกต้องกฎหมาย ภรรยาไทยจะได้รับเงินเดือนจากกองทัพสหรัฐฯ เดือนละ 2600 บาท และมีสิทธิ์เข้าออกฐานทัพที่สามมีประจำอยู่ได้ รวมถึงเข้าไปซื้อสินค้าในร้าน พีเอ็กซ์ ได้ราคาถูก.

"...เพียงแต่ศึกษาความรุ่งเรืองของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในปัจจุบันอย่างชั่วคราว เราก็เห็นชัดว่า มันเกิดขึ้นจากการที่ทหารอเมริกันมาเมืองไทย และโชคร้ายที่ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของเราเองไม่สามารถตั้งตนเองให้พ้นจากอิทธิพลนี้ได้ เว้นเสียแต่เราจะหิวเงินดอลลาร์ จนลืมนึกถึงศักดิ์ศรีของชาติ เราต้องใช้ชาอ่อนและเรือนร่างของสตรีไทยอายุ 16 - 17 จำนวนมาก เพื่อให้ประเทศไทยเป็นเมืองสวรรค์สำหรับนักท่องเที่ยวขึ้นมา...ประเทศไทยทั้งประเทศมีชื่อเสียงในทางหญิงงามและโสเภณีมาก ทุกวันนี้เราได้ใช้พาร์ตเนอร์และเมียเช่าเป็นสื่อกลางสำหรับดึงดูดเงินดอลลาร์จากกระเป๋าทหารอเมริกัน (แน่นอนถ้าไม่มีผู้หญิงเหล่านี้ ก็ไม่มีทหารอเมริกันมาพักผ่อนพักผ่อนที่นี่)⁵⁶

การพักผ่อนด้านกีฬาสำหรับทหารอเมริกันก็เป็นสิ่งสำคัญ กระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ ได้ให้ความสำคัญกับกิจกรรมพักผ่อนและการนันทนาการด้านกีฬา หน่วยงานที่ส่งเสริมเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการของสหรัฐฯ ได้เลือกชายหาดพัทยาซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็น ศูนย์กลางกีฬาทางน้ำ และมีกิจกรรมอำนวยความสะดวกอย่างสโมสรกีฬาทางน้ำหลายแห่งไว้บริการ⁵⁷ ไม่เพียงแต่ทหารที่มาประจำการในประเทศไทยเท่านั้น ยังมีทหารอเมริกันที่ประจำฐานทัพในประเทศอื่นๆ ในแถบนี้เดินทางมาพักรบที่พัทยา จากประวัติเมืองพัทยากล่าวว่า ทหารอเมริกันกลุ่มแรกเริ่มเดินทางมาถึงพัทยาในเดือนเมษายน พ.ศ. 2504 และหลังจากนั้นก็เดินทางเข้ามาเป็นกะๆ ละ 100 คน ต่อระยะเวลาการพักผ่อน 1 สัปดาห์

ในเวลาดังกล่าวนั้น นอกจากสโมสรกีฬาทางน้ำแล้ว ที่พัทยายังไม่มีการบริการด้านที่พักที่อำนวยความสะดวกครบถ้วนอย่างโรงแรมตามมาตรฐานต่างประเทศ นอกจากบังกะโลในท้องถิ่นไม่กี่แห่งเท่านั้น ทหารอเมริกันที่เข้ามาในกลุ่มแรกๆ จึงมาเช่าบ้านของพระยศสุนทรซึ่งเป็นบ้านพักตากอากาศของคหบดีดั้งเดิมในพัทยา โดยมีเจ้านายหน่วยเหนือเป็นผู้จ่ายค่าเช่าพัก หลังจากนั้นเหล่าทหารอเมริกันจึงเริ่มเดินทางมาพักผ่อนที่นี้มากขึ้นในฐานะนักท่องเที่ยวประจำ และเพิ่มจำนวนมากขึ้น

⁵⁶"บทบรรณาธิการ," *ชัยพฤกษ์* 17 (8 สิงหาคม 2512): 2.

⁵⁷การดำเนินงานด้านการนันทนาการของกองทัพสหรัฐฯ ในการหาแหล่งพักผ่อนสำหรับสำหรับทหารนั้น สามารถเห็นตัวอย่างได้อีกกรณี คือ ในการตั้งฐานทัพที่ AVIANO ประเทศอิตาลี ทางสหรัฐฯ ได้เลือกทะเล ADREATIC ไว้เป็นที่สำหรับตากอากาศในฤดูร้อน และที่ TYROLEAN ALPS เป็นสถานที่พักผ่อนในฤดูหนาว, Richard Kraus, *Recreation Today: Programme Planning and Leadership* (Gianview Ill: Scott, Foresman, 1984), p.371.

จากการเข้ามาของชาวอเมริกันตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงการตั้งฐานทัพอเมริกัน ได้นำเอาวัฒนธรรมในเรื่องชีวิตความเป็นอยู่อันทันสมัยในต่างประเทศอย่างวัฒนธรรมการกินอยู่ สถานที่พักผ่อน วัฒนธรรมการบริโภคที่แตกต่างเข้ามาในสังคมไทย บรรยากาศของพักผ่อนนอกเหนือจากนักท่องเที่ยวส่วนมากที่เป็นชาวต่างชาติ จนบางครั้งเรียกพักตากันว่า “เขตฝรั่ง” แล้ว⁵⁸ ที่นี้ยังเต็มไปด้วยกิจกรรมการตากอากาศอย่างชายหาดตะวันตก เช่น การใส่ชุดว่ายน้ำ แดดอาบแดดแบบตามสบาย เพราะที่หาดพัทยาไม่ค่อยมีคนพลุกพล่าน และการเล่นกีฬาทางน้ำที่มีบริการอย่างแพร่หลาย เช่น สกีนํ้าซึ่งเป็นที่นิยมมากในเหล่าทหารจีไอ⁵⁹ ภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวที่พัทยาจึงคล้ายๆ กับชายหาดที่มีชื่อเสียงในโลกตะวันตก เช่น ที่ฮาวาย และมีความพิเศษแตกต่างไปจากชายทะเลอย่างบางแสนอย่างเห็นได้ชัด

แต่อย่างไรก็ตาม ทหารอเมริกันที่เข้ามาท่องเที่ยวในพัทยานี้จุดมุ่งหมายหลักเพื่อพักผ่อนและประกอบกิจกรรมตากอากาศยามกลางวันเพียงระยะสั้นๆ เท่านั้น ส่วนบรรยากาศการพักผ่อนในยามกลางคืนนั้นไม่โดดเด่นนัก เนื่องจากในเมืองหลวงรวมถึงตามบริเวณฐานทัพต่างๆ ที่มีทหารต่างชาติมาพักอาศัยในระยะยาว มักมีสถานบริการสำหรับการบินเที่ยมค่าคืนเปิดขึ้นกันอย่างหนาแน่นอยู่แล้ว จึงไม่มีการลงทุนประกอบการสถานบันเทิงในพัทยานัก จากการสำรวจของภาครัฐใน พ.ศ. 2511 พบว่าที่พัทยานี้อาหารที่สโมสรสกีคลับริมชายหาดเพียง 2 แห่ง⁶⁰ มีรูปแบบในการบริการไม่เหมือนกับแหล่งพักผ่อนกลางคืนในเมืองหลวง เป็นเพียงสถานพักผ่อนสำหรับทหารอเมริกันมาพบปะพูดคุย และเล่นกระดานปาเป้าเหมือนร้านในยุคคววบอย⁶¹ ทำให้การพักผ่อนในยามกลางคืนที่พัทยาไม่เป็นที่นิยมต่างจากแหล่งบันเทิงในเมืองหลวงและในบริเวณฐานทัพแห่งอื่นๆ นอกจากนี้ ในระบบของกระทรวงกลาโหมสหรัฐฯ ยังมีตำแหน่ง MP (Military Police) หรือ สารวัตรทหาร และ SP (Shore Patrol) หรือหน่วยลาดตระเวนชายหาด ซึ่งประสานงานกับรัฐบาลไทย เพื่อคอยควบคุมความประพฤติของเหล่าทหารอเมริกันในยามมาตากอากาศ⁶² ทำให้รูปแบบการท่องเที่ยวของทหารอเมริกันที่พัทยาไม่มีปัญหามากนัก

การเข้ามาของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ด้วยกิจกรรมในการพักผ่อนชายทะเลที่โดดเด่นแบบไม่เคยปรากฏขึ้นที่ใดแบบนี้ นอกจากจะสะท้อนรสนิยมในการตากอากาศแบบ “ฝรั่ง” ที่ปรากฏขึ้นที่ชายหาดพัทยาแห่งเดียวแล้ว ยังเป็นสิ่งที่สร้างพัทยาให้กลายเป็นสถานตากอากาศที่มีความพิเศษด้วยรูปแบบเฉพาะอีกด้วย

⁵⁸ สิ้นธุ ดวงทอง, “เกาะสาก,” *อนุสาร อ.ส.ท.* 5: 6 (มกราคม 2508): 12.

⁵⁹ “Water skiing,” *Holiday time in Thailand* 8: 4 (October – December 1967): 46.

⁶⁰ “Chonburi,” *Holiday time in thailand* 11: 2 (April – June 1970).

⁶¹ จากคำสัมภาษณ์เจ้าของกิจการ บีเจ บาร์ พัทยาเหนือ (ไม่ประสงค์ออกนาม) วันที่ 26 กันยายน 2544

⁶² Anonymous. Available from: http://www.xaap.com/thai/resource/article/main_list.

3.4 การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่พหุภาคีในระยะแรก

การส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยนั้น เริ่มอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2479 โดยมีฐานะเป็นงาน | หนึ่งในแผนกส่งเสริมพาณิชย์และการท่องเที่ยว กรมพาณิชย์ สังกัดกระทรวงเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการประกอบด้วย ผู้แทนกระทรวงธรรมการ กระทรวงมหาดไทย กรมรถไฟ กรมศิลปากร สำนักงานโฆษณาการและสำนักพระราชวัง พิจารณาจัดตั้งเป็นบริษัทโดยมีรัฐบาลเป็นหุ้นส่วนและจ่ายค่าบำรุงเป็นรายปี ต่อมากรมโฆษณาการได้ทำความเข้าใจกับกระทรวงเศรษฐกิจ ขอโอนกิจการส่งเสริมการท่องเที่ยวมาอยู่ภายใต้การดูแลของกรมโฆษณาการ และเรียกส่วนงานนี้ว่า “สำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยว” มีหน้าที่หลัก 3 ประการ คือ การโฆษณาเชิญชวนนักท่องเที่ยว งานรับรองนักท่องเที่ยว และงานบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวและที่พัก⁶³

ขณะที่สถานตากอากาศของรัฐ เช่น บางปู และ บางแสน ได้รับการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษที่ 2480 ทั้งที่การพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยในช่วงนั้นจะยังไม่เป็นระบบระเบียบมากนัก เพราะยังไม่มีหน่วยงานที่ดำเนินการทางส่งเสริมการท่องเที่ยวของประเทศโดยตรง สำหรับ พักทยา ที่ถึงแม้จะเป็นที่รู้จักในฐานะศูนย์กลางกิจกรรมทางน้ำ และเริ่มมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาตากอากาศตั้งแต่ พ.ศ. 2497 แต่นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นแต่การประชาสัมพันธ์สถานตากอากาศของรัฐเป็นหลักนั้น ทำให้พักทยาไม่ได้รับความสำคัญจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวมากนัก จากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่พักทยาเปรียบเทียบกับสถานตากอากาศของรัฐก่อน พ.ศ. 2500 ที่มีงานประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวออกอย่างต่อเนื่องหลายชิ้นทั้งในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ แต่มีเพียงไม่กี่ชิ้นที่กล่าวแนะนำพักทยาในฐานะแหล่งตากอากาศ ตัวอย่างงานประชาสัมพันธ์พักทยาที่สำคัญ ก่อน พ.ศ. 2500 เช่น หนังสือ **ชลบุรีภาคต้น** ของพระยาศรีมหาเกษตร ซึ่งได้รับการตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2483 ได้อธิบายชายหาดพักทยา โดยใช้ชื่อว่า “นาเกลือ” และบทความส่งเสริมการท่องเที่ยวที่กล่าวถึงพักทยาในนิตยสารรายปักษ์บางเล่มซึ่งมีจำนวนน้อยเท่านั้น

สังคมไทยที่กำลังปรับตัวเข้าสู่ “ยุคแห่งการพัฒนา” ในรัฐบาลสมัยสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502 - 2505) เป็นต้นมา นอกจากจะมีความโดดเด่นในด้านการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศดังที่กล่าวมาแล้ว นโยบายภายในประเทศทางรัฐได้วางแผนการพัฒนาประเทศทั้งทางเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม นอกจากนี้ยังมีการปรับโครงสร้างพื้นฐานของการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านการปกครองและระบบราชการ ซึ่งเป็นการวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เท่าเทียมต่างชาติ

⁶³การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ประวัติการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยและความเป็นมาของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2523), หน้า 6.

การดำเนินงานของรัฐบาลยุค "พัฒนา" ได้ส่งผลถึงการพัฒนากการท่องเที่ยวในสังคมไทยที่ได้รับ การวางแผนอย่างเป็นระบบระเบียบมากขึ้น จะเห็นได้จากการประกาศพระราชกฤษฎีกาจัดแบ่งส่วนราชการกรมประชาสัมพันธ์ พ.ศ. 2502 โดยตัด "สำนักงานท่องเที่ยว" ออกไปเป็นองค์กรอิสระ นำมาสู่การก่อตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยใน พ.ศ. 2503 ซึ่งได้รับความช่วยเหลือในด้านการวางนโยบายที่เป็นแบบแผนมากขึ้น จากความช่วยเหลือขององค์กรต่างประเทศ เช่น บริษัทเชคกี (Checci) ซึ่งได้รับการอุปถัมภ์จากกระทรวงพาณิชย์ของสหรัฐฯ และสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวในภาคพื้นแปซิฟิก (PATA)⁶⁴ โดยกำหนดความรับผิดชอบในการประชาสัมพันธ์และการดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเท่านั้น ไม่ยุ่งเกี่ยวกับการดำเนินอุตสาหกรรมท่องเที่ยวซึ่งจะเป็นการแข่งขันกับเอกชน จึงมีการดำเนินงานเพียงสร้างความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนและรัฐบาลเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในประเทศเท่านั้น โดยมีแผนหลักที่สำคัญคือ การส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักของชาวต่างประเทศ⁶⁵ นอกเหนือจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวในหมู่คนไทย การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่พัทยาหลังการก่อตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2503 นั้น สามารถแบ่งออกได้ดังนี้

3.4.1 การส่งเสริมการท่องเที่ยวพัทยาสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างประเทศ

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของ อ.ส.ท. ที่มีจุดมุ่งหมายที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินั้น สืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งที่บริษัทเชคกีได้ร่วมมือกับสมาคม PATA ได้เข้ามาทำการสำรวจในประเทศไทยเมื่อ พ.ศ. 2501 และได้รายงานผลสำรวจจากการคาดการณ์การพัฒนากการท่องเที่ยวของไทยไว้ในหนังสือ *The Future of Tourism in The Pacific and Far East* (อนาคตของกิจการท่องเที่ยวในภาคพื้นแปซิฟิกและตะวันออกไกล) ว่าประเทศไทยมีองค์ประกอบต่างๆ ที่เหมาะกับการพัฒนาประเทศให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว เช่น การที่มีเมืองหลวงเป็นศูนย์กลางการบินของเอเชียอาคเนย์⁶⁶

⁶⁴สมาคมส่งเสริมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิก หรือ PATA นั้น ได้รับการก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2494 ที่ฮาวาย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกในการเดินทางท่องเที่ยวไปสู่และภายในภาคพื้นแปซิฟิก สมาชิกของสมาคมนั้นเปิดกว้าง ประกอบด้วยรัฐบาล . องค์กรของภาคเอกชน เช่น สายการบิน บริษัทขนส่ง บริษัทนำเที่ยว ประชาสัมพันธ์ หรือสมาคมการท่องเที่ยวต่างๆ บริษัทห้างร้าน ซึ่งทางองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้รับเกียรติเป็นสมาชิกตลอดชีพ สมาคม PATA ได้จัดการประชุมทุกปี โดยแบ่งเป็นการประชุมทางวิชาการและการประชุมใหญ่ ซึ่งประเทศไทยได้เป็นตัวแทนการจัดประชุมใน พ.ศ. 2512.

⁶⁵เฉลิมชัย จารุวัตร, "เรื่องเก่าๆ ของ อ.ส.ท.." ใน 36 ปี ท.ท.ท. (กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2523), หน้า 32.

⁶⁶การขยายตัวการบินในประเทศไทยนั้น ก่อนหน้า พ.ศ. 2498 การบินภายในและระหว่างประเทศของไทยยังไม่มีพัฒนาการมาก เนื่องจากความสับสนในระบบคมนาคมและการเดินอากาศของประเทศ แต่ภายหลัง

รวมถึงการมีวัตถุประสงค์ต่างๆ ในการพัฒนาการท่องเที่ยว และส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ของภาครัฐในระดับนานาชาติ ทั้งศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ และความเป็นมิตรของคนไทยต่อนักท่องเที่ยว⁶⁷ ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ ทาง PATA ถือเป็นศักยภาพสำคัญในการพัฒนาส่งเสริมประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักแก่ชาวต่างประเทศ ซึ่งน่าจะเป็นย่านที่มีการเจริญเติบโตทางการท่องเที่ยวสูง

ภายหลังการก่อตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (อ.ส.ท.) พ.ศ. 2503 นายกรัฐมนตรีสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้กล่าวถึงผลดีของการขยายการท่องเที่ยวในระดับนานาชาติว่าเป็นการดีสำหรับประเทศกำลังพัฒนา เนื่องจากเป็นการหารายได้จากเงินตราต่างประเทศ⁶⁸ และชดเชยดุลการค้าของภาครัฐ ดังนี้

“ประเทศที่กำลังพัฒนา เผชิญปัญหาต่างไปจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ประเทศที่กำลังพัฒนา อยู่ในระยะแรกของความเจริญทางการท่องเที่ยว และในหลายกรณีการท่องเที่ยวภายในประเทศยังไม่ขยายตัวเท่าใดนัก ประเทศเหล่านั้นจึงทำถูกแล้วในการถือเรื่องการท่องเที่ยวเป็นอันดับแรกในการหารายได้เงินตราต่างประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องถือว่า การท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการใหม่ๆ โดยเฉพาะการก่อสร้าง การขนส่ง ในเขตที่เหมาะสมแก่การพัฒนานั้น อุตสาหกรรมประเภทบริการ มิใช่จะสร้าง

พ.ศ. 2498 เป็นต้นมา ทางรัฐบาลไทยได้ร่วมมือกับองค์การยูซอม เริ่มเข้ามาจัดการแก้ไขสภาพการณ์ดังกล่าว โดยมุ่งไปที่ความต้องการด้านการบินในช่วงกลางวันก่อน ส่วนสายการบินของไทยนั้น บริษัทไทยอินเตอร์เนชั่นแนล แอร์เวย์ ตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2499 โดยร่วมหุ้นกับบริษัทสแกนดิเนเวียน แอร์ ซิสเต็ม (SAS) การดำเนินงานของสายการบินไทยในระยะแรก จึงทำตามมาตรฐานของยุโรปทั้งการดำเนินงาน และฝึกอบรมเจ้าหน้าที่ จอห์น ฮอลเบิร์ต และแมกซ์ เกเรอรา ยัลวาเรซ , “การขนส่งทางอากาศ ญูญแจดอกสำคัญในการพัฒนาเอเชีย” เสรีภาพ 21: 6 (พ.ศ. 2515): 11 – 12.

⁶⁷องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, “คำบรรยาย เรื่อง การท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ” ใน *ชุมนุมเรื่องส่งเสริมการท่องเที่ยว* (พระนคร: องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2510), หน้า 15.

⁶⁸สมลักษณ์ ไตสกุล, “การเดินทางและท่องเที่ยวมีประโยชน์อย่างไร,” *อนุสาร อ.ส.ท.* 8: 4 (พฤศจิกายน 2510): 44

ความเจริญและการมีงานทำในเขตนั่นแต่เพียงอย่างเดียว หากแต่จะก่อให้เกิดมูลฐานการพัฒนาการค้า เครื่องอุปโภคบริโภคอื่นๆ ด้วย”⁶⁹

นอกจากนี้ นายกรัฐมนตรีสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้กล่าวเน้นย้ำถึงบทบาทของภาครัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในวันเปิดสำนักงานองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยดังนี้

“เราได้เปิดสำนักงานคณะกรรมการพิจารณาเรื่องการลงทุนขึ้นแล้ว ได้จัดตั้งสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติขึ้นในลำดับต่อมา และบัดนี้เรากำลังชุมนุมกันอยู่ที่นี่ เพื่อเปิดสำนักงานขององค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวขึ้นอีก ซึ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นเครื่องมืออันสำคัญที่จะสร้างสรรค์ความเจริญทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศชาติ...ในส่วนการดำเนินงานของ อ.ส.ท. นั้น ข้าพเจ้าขอยืนยันว่าองค์การนี้จะยึดมั่นในนโยบายที่จะให้ความร่วมมือช่วยเหลือ สนับสนุนและส่งเสริมงานของเอกชนและบริษัท ผู้มีธุรกิจเกี่ยวเนื่องกับ การท่องเที่ยวเป็นประการสำคัญ และจะต้องไม่ดำเนินการใดๆ ในอันที่จะเป็นการแข่งขันหรือแก่งแย่งกับบริษัทและเอกชน”⁷⁰

ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับชาตินั้น เนื่องจากช่วง พ.ศ. 2503 – 2508 ประเทศไทย ยังไม่เป็นที่รู้จักในหมู่ชาวต่างชาติ ทาง อ.ส.ท. จึงต้องทำการโฆษณาประชาสัมพันธ์ประเทศไทยที่ ชาวต่างชาติเป็นหลัก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากทวีปอเมริกาเหนือ ซึ่งรวมถึงทหารอเมริกันที่เข้ามาประจำฐานทัพต่างๆ เป็นเป้าหมายสำคัญ⁷¹ ทั้งการประสานงานระหว่างรัฐบาลและเอกชนทั้ง สื่อมวลชน นักเขียน และตัวแทนบริษัทนำเที่ยว ให้ความสะดวกในการทำกิจกรรมต่างๆ วางแผน โครงการในระยะยาว ให้คำแนะนำทางด้านข่าวสารกับชาวต่างชาติในสื่อรูปแบบต่างๆ เช่น การส่ง

⁶⁹ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ผลงานในรอบ 5 ปี องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2503 – 2507 (พระนคร: องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2509), หน้า 3 - 4.

⁷⁰ สำนักนายกรัฐมนตรี, ประมวลสุนทรพจน์ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรีในระยะ 3 ปีแห่งการบริหารของคณะรัฐมนตรี (10 กุมภาพันธ์ 2502 – 9 กุมภาพันธ์ 2505) (พระนคร: โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, 2505), หน้า 188.

⁷¹ จำนวนทหารอเมริกันที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยนั้น มีมากถึง 1 ใน 7 ของนักท่องเที่ยวทั้งหมด เนื่องจากทหารอเมริกันบางคนมีครอบครัวติดตามมาด้วย.

ข้อความและภาพลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ต่างประเทศ⁷² การตีพิมพ์วารสารภาษาต่างประเทศราย 3 เดือน เช่น Holiday Time in Thailand และ Thailand Travel Talk ควบคู่กับ อนุสาร อ.ส.ท. สำหรับคนไทย รวมถึงการทำภาพยนตร์ท่องเที่ยวออกเผยแพร่ในสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ พ.ศ. 2506 เป็นต้นมา⁷³ ซึ่งหลายเรื่องได้รับรางวัลชนะเลิศในการประกวดภาพยนตร์ในที่ประชุมของสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศ เช่น เรื่อง Destination of Thailand (พ.ศ. 2509) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวต่างประเทศไทย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณีและแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในต่างจังหวัด⁷⁴

โครงการดำเนินงานส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นที่รู้จักและเป็นศูนย์กลางของการท่องเที่ยวระดับชาตินั้น ทาง อ.ส.ท. ได้เริ่มการส่งเสริมที่จังหวัดสุรินทร์ เป็นจังหวัดแรก⁷⁵ โดยมีการจัดแสดงช้างที่สุรินทร์ใน พ.ศ. 2504 และเน้นการดำเนินงานที่สำคัญครั้งต่อมา คือ การวางแผนงานส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เชียงใหม่ โดยมีจุดประสงค์ให้เชียงใหม่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอันดับ 2 รองจากกรุงเทพฯ ใน พ.ศ. 2510 เนื่องจากเป็นปีที่สหประชาชาติกำหนดให้เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวสากล ทาง อ.ส.ท. ไม่เพียงแต่ทำการประชาสัมพันธ์เชียงใหม่เท่านั้น แต่ยังสามารถแข่งขันขอเป็นเจ้าภาพดำเนินการจัดประชุมของสมาคม PATA ครั้งที่ 9 ที่เชียงใหม่ใน พ.ศ. 2512 โดยมีหัวข้อในการประชุมว่า "Creation a Destination Area" ในการจัดการประชุมครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมประชุมมากกว่าทุกครั้งที่ผ่านมา ทางภาครัฐยังมีโครงการสร้างสนามบินนานาชาติที่เชียงใหม่ รวมทั้งการตั้งมหาวิทยาลัยในระดับภูมิภาคขึ้นที่นี่⁷⁶ เพื่อยกระดับเชียงใหม่ให้เป็นศูนย์กลางภาคเหนืออย่างแท้จริง

ในขณะที่เชียงใหม่มีศักยภาพเหมาะสมจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวในระดับชาติ เช่น โรงแรมทันสมัยอย่างโรงแรมรถไฟและโรงแรมสุริวงส์ไว้บริการนักท่องเที่ยวตั้งแต่ พ.ศ. 2500 รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ภัตตาคาร และสถานที่ท่องเที่ยวในยามกลางคืนจำนวน 10 กว่าแห่ง แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์รู้จักเชียงใหม่มากนัก มีเพียงนักท่องเที่ยวจากในเมืองหลวงเดินทางไป

⁷²องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ผลงานในรอบ 5 ปี องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2503 — 2507, (พระนคร: องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2509), หน้า 8.

⁷³ต่างจากการตีพิมพ์ อนุสาร อ.ส.ท. ที่มุ่งส่งเสริมการท่องเที่ยวแก่คนไทย รวมถึงรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ, เฉลิมชัย จารุวัตร, "เรื่องเก่าๆ ของ อ.ส.ท.," หน้า 34.

⁷⁴องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, แนะนำองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พระนคร: องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2503), หน้า 18.

⁷⁵นันทพันธ์ ภักดีผดุงแดน, "อุตสาหกรรมท่องเที่ยวในประเทศไทย," วารสารพาณิชยศาสตร์และการบัญชี 3:3 (ตุลาคม 2508): 199.

⁷⁶เสรี วังไพจิตร, "จากสองของพาด้าที่กรุงเทพฯ." อนุสาร อ.ส.ท. 9: 8 (มีนาคม 2512): 10.

เพียงบางช่วงเทศกาล เช่น งานยี่เป็ง หรือ งานฤดูหนาว เมื่อเปรียบเทียบกับพัทยายังคงมีจุดประชาสัมพันธ์หลักอยู่ที่ภาพธรรมชาติ และกิจกรรมทางน้ำ ยังไม่มีที่พักและบริการต่างๆ สำหรับนักท่องเที่ยว แต่มีนักท่องเที่ยวต่างประเทศเดินทางไปพักผ่อนตลอดทั้งปี⁷⁷

รูปแบบการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชียงใหม่ นั้น รัฐได้เน้นเชียงใหม่ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมและการบริการสมบูรณ์ทั้งในยามกลางวันและในยามค่ำคืนภายใต้การบริการรูปแบบ Rest and Recreation ไม่ว่าจะเป็นภัตตาคารพื้นเมืองแบบชนโตกดินเนอร์หรือไนท์คลับที่ทันสมัยตามอย่างในกรุงเทพฯ อีกด้วย⁷⁸ ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับพัทยามีจุดเน้นที่กิจกรรมชายหาดในยามกลางวันเพียงอย่างเดียวแล้ว เชียงใหม่ได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวตามจุดประสงค์ของ อ.ส.ท. ที่แสดงให้เห็นถึงภาพของการท่องเที่ยวสมัยใหม่ที่สามารถรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ในทุกด้าน รวมถึงมีสิ่งอำนวยความสะดวกครบวงจรมากกว่า เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมามากเป็นอันดับ 4 รองจากฮาวายและญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวทั้งแบบวัฒนธรรมและแบบ Rest and Recreation โดยมุ่งเน้นที่นักท่องเที่ยวต่างชาตินั้น ทำให้เชียงใหม่ได้รับการวิจารณ์ว่าเป็นสถานที่พักของทหารอเมริกันอีกแห่งหนึ่ง รวมทั้งทาง อ.ส.ท. ยังได้รับการวิจารณ์ว่ามุ่งหวังหารายได้จากการท่องเที่ยวโดยพึ่งพิงทหารอเมริกันเป็นหลัก

“นักท่องเที่ยวรุ่นแรกที่ก้าวลงจากเครื่องบินไอฟันก็คือทหารอเมริกัน เชียงใหม่ไม่ใช่เมืองของนักท่องเที่ยว แต่กำลังกลายเป็นค่ายทหารของอเมริกันอีกเมืองหนึ่ง นั่นก็ยิ่งดีสำหรับนักธุรกิจที่พึ่งคำโฆษณาของ อ.ส.ท. สร้างโรงแรมและสถานที่พักผ่อน เช่น บาร์และโรงโบว์ลิ่ง”⁷⁹

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้การส่งเสริมการท่องเที่ยวของภาครัฐที่พัทยายังไม่เป็นแบบแผนนโยบายอย่างชัดเจนเท่ากับที่เชียงใหม่ แต่รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวของพัทยาจาก อ.ส.ท. ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 เป็นต้นมา เราจะเห็นได้ว่า ทางภาครัฐได้หยิบยกเอาจุดเด่นของพัทยาในด้านการเป็นศูนย์กลางกีฬาทางน้ำขึ้นมาเป็นจุดประชาสัมพันธ์ โดยเน้นกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ซึ่งนิยมมาประกอบกิจกรรมชายหาดยามกลางวันที่พักยามากกว่านักท่องเที่ยวในประเทศ และดี

⁷⁷เฉลิมชัย จารุวัตร, “เรื่องเก่าๆ ของ อ.ส.ท.,” ใน 36 ปี ท.ท.ท., หน้า 34.

⁷⁸ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ, “ราตรีเชียงใหม่,” อนุสาร อ.ส.ท. 13: 6 (มกราคม 2516): 15.

⁷⁹“บทบรรณาธิการ,” ชัยพฤกษ์, (8 สิงหาคม 2512): หน้า 2.

พิมพ์ออกมาเป็นบทความภาษาต่างประเทศในวารสาร Holiday Time in Thailand มากกว่าการตีพิมพ์เป็นภาษาไทยใน อนุสาร อ.ส.ท. ซึ่งมีจุดประชาสัมพันธ์ที่กลุ่มคนไทย

(ตาราง 3.2)

การเปรียบเทียบจำนวนบทความเกี่ยวกับพื้ชญาในอนุสาร อ.ส.ท.
และวารสาร Holiday Time in Thailand

ปี	อนุสาร อ.ส.ท.	Holiday Time in Thailand
2508	“เกาะสาก” 5:6 (มกราคม 2508)	
2509	“หลบร้อนไปพักผ่อนที่ชลบุรี” 6: 10 (พฤษภาคม 2509).	“Skin Diving” 7: 3 (July - September 1966) “Fair Winds in Thailand” 7: 4 (October - December 1966)
2510	“เลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก” 7: 9 (เมษายน 2510)	“Skin Diving,” 8: 4 (October – December, 1967)
2511		“Chonburi” 11: 2 (April – June 1970)

(ที่มา: จากการเปรียบเทียบบทความต่างๆ จาก อนุสาร อ.ส.ท. และ Holiday Time in Thailand)

ในส่วนสาระสำคัญในการโฆษณาความเป็น “พื้ชญา” นั้นมีโดดเด่นเพียงไม่กี่อย่าง เช่น การขายภาพธรรมชาติที่สวยงามแตกต่างไปจากสถานที่ท่องเที่ยวของรัฐ ในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวแบบธรรมชาติที่ยังบริสุทธิ์ (Unused Beach) และสะอาด รวมถึงบรรยากาศที่เงียบสงบเมื่อเปรียบเทียบกับชายหาดอื่นๆ ที่กำลังนิยมมีนักท่องเที่ยวพลุกพล่านอย่างบางแสนดังที่กล่าวมา รวมถึงปัจจัยในการตากอากาศแบบ Sea Sand Sun ซึ่งถือเป็น 3 สิ่งสำคัญในการพักผ่อนชายทะเลของชาวต่างประเทศ นอกจากนี้ความเหมาะสมในภูมิประเทศสำหรับการเล่นกีฬาทางน้ำก็เป็นสิ่งสำคัญที่ได้เน้นการประชาสัมพันธ์เพื่อดึงกลุ่มชาวต่างประเทศ ให้เดินทางมาที่พื้ชญา เพราะเป็นชายหาดที่มีภูมิประเทศเหมาะสมในเรื่องกิจกรรมทางน้ำมากที่สุดในประเทศไทย จะเห็นได้จากบทความ Water Skiing ใน Holiday Time in Thailand

“พื้ชยดั่งอยู่บนอ่าวขนาดใหญ่ ล้อมรอบด้วยเนินเขาที่กั้นลมแรง สมดั่งปรารภณำสำหรับการเล่นสกีน้ำได้สะดวกในทุกเวลา แนวคิดในการใช้เนินเขาสำหรับกำบังลมที่พื้ชยนี้ ยังหมายถึงการทำให้พื้ชยกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวชายทะเลที่ร้อนแรงที่สุดในประเทศไทย”⁸⁰

ทางภำครรัฐยังได้ประชำสัมพันธ์หำดพื้ชยในฐำนะศูนย์ก่ลำนงสำหรับกิจกรรมทงน้ำ โดยได้ยกระดบของความเพียบพร้อมด้ำนองค้ประกอบของพื้ชยสำหรับนักท่องเทียวยว่ำ “ไม่ควรพลัด” เนื่องจกถือเป็น “สวรรค์” ของนักกีฬา นอกจากความเหมำะสมทงภูมิประเทศแล้ว ที่พื้ชยยังมีบริกำรกีฟำทงน้ำต่งๆ ให้เลือกหลำกหลำย⁸¹ จะเห็นได้จกบทควำมต่งๆ ที่ได้รับการตีพิมพ์ในนิตยสรท่งเทียวยอย่ง อนุสร อ.ส.ท. และ Holiday Time in Thailand ในชวงนี้ มั๊กโฆษณำการประกอบกิจกรรมกีฟำของพื้ชย ซึ่งได้รับการยอมรับในฐำนะการเป็นศูนย์ก่ลำนงแหล่งกีฟำที่มีบรรยากาศในเรื่องกิจกรรมที่มีควำมแตกต่งไปจกขำยหำดบงแสนอย่งเห็นได้ชัด ไม่ว่ำจะเป็นการเล่นสกีน้ำ, เรือใบ จกบทควำม Water Skiing จะยกจุดประชำสัมพันธ์ของพื้ชยในฐำนะศูนย์ก่ลำนงกิจกรรมทงน้ำอย่งชัดเจนนั้ “ศูนย์ก่ลำนงสำหรับกีฟำสกีน้ำคือที่แหล่งท่องเที่ยวชายหำดพื้ชย”⁸²

นอกจากนี้ บทควำม “Skin Diving” ใน Holiday Time in Thailand ได้ก่ล่ำวโฆษณำควำมหลำกหลำยของกิจกรรมทงน้ำที่พื้ชย นอกจากการเล่นสกีน้ำที่พื้ชยแล้ว ยังเน้นกิจกรรมนอกเหนือจกที่ขำยหำด คือ การดำน้ำชมปะกำรังและตกปลาที่หมู่เกาะต่งๆ ในบริเวณใกล้เคียง เช่น เกาะลำน และเกาะสากได้ ด่งนี้ “แนวขำยฝั่งด้ำนนอกของไทย ซึ่งไม่เพียงมีจุดขำยอยู่ที่สี่ส้นของปะกำรังเขตร้อนเทำนั้ แต่ยังรวมไปถึงด้วยกิจกรรมตกปลา แลธรรมชำติที่สว้ยงำเหมำะสำหรับผู้ที่ชื่นชอบศิลปะกำรถำยภำพหรือผู้ที่สนใจเทียวยมท่วไป”⁸³

ไม่เพียงมูมมองจกภำครรัฐที่เห็นควำมโดดเด่นของพื้ชยด้วยบรรยากาศ “ฝรั่ง” เทำนั้ บทควำมของ Valentin Chu ใน Thailand Today: A Visit to Modern Siam ยังได้ก่ล่ำวถึง พื้ชยที่นอกจากจะมีกิจกรรมทงน้ำอย่งหลำกหลำยแล้ว ยังมีบรรยากาศขำยหำดเหมื่อนแหล่งท่องเที่ยวในต่งประเทศ เช่น ฮวำยด้วย “การหลีกหนีควำมวุ่นวำยในเมือง ทำกิจกรรมชวงสุดสัปดาห์

⁸⁰“Water Skiing,” Holiday Time in Thailand 8: 4 (October – December): p. 46.

⁸¹“Skin Diving,” Holiday Time in Thailand 7: 3 (June – September 1966): 32.

⁸²“Water Skiing,” Holiday Time in Thailand 8: 4 (October – December): 45.

⁸³“Skin Diving,” Holiday Time in Thailand 7: 3 (June – September 1966): 32.

พืชยาจึงเป็นทางเลือกหนึ่งในการพักผ่อน ว่ายน้ำ เล่นสกี เรือใบ หรือจะเอนกายอย่างมีระดับในโรงแรมชั้นหนึ่ง เหมือนกับว่าท่านได้พักผ่อนในไวคิกอย่างใดอย่างนั้น”⁸⁴

จะเห็นได้ว่าพืชยาในระยะได้รับการประชาสัมพันธ์จากภาครัฐ โดยเน้นที่กิจกรรมภาคกลางวันเป็นหลัก ยังไม่กิจกรรมท่องเที่ยวในยามกลางคืนอย่างที่เกิดขึ้นในเมืองหลวง เพราะยังไม่มีการเอกชนสนใจทำกิจการด้านนี้ที่พืชยามากนัก มีเพียงไม่กี่แห่งดังที่กล่าวมาเท่านั้น

3.4.2 การส่งเสริมการท่องเที่ยวพืชยาสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวไทย

นโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศทางเศรษฐกิจและสังคมในรัฐบาล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502 – 2505) ที่ต้องการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้ากว่ารัฐบาลชุดก่อนนั้น การขยายตัวทางเศรษฐกิจ รวมถึงการลงทุนในด้านต่างๆ ทำให้มีการจ้างงานที่ต้องการผู้เชี่ยวชาญเฉพาะวิชาชีพมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด การเติบโตของระบบทุนนิยมส่งผลให้เกิดการขยายตัวของกลุ่มคนทำงานประจำในสังคมไทย นอกจากนี้การขยายรากฐานทางการศึกษาของประชาชนอย่างกว้างขวาง เช่น การประกาศพระราชบัญญัติประถมศึกษา พ.ศ. 2503 ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นกลางในสังคมไทย ประชาชนส่วนใหญ่เริ่มมีมาตรฐานชีวิตที่ดีทั้งการประกอบอาชีพและรายได้ รวมถึงการมีอำนาจทางการใช้จ่ายมากยิ่งขึ้น ความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในประเทศได้ยกระดับขึ้นเทียบเท่ากับชาวตะวันตก ตามกฎหมายได้กำหนดให้มีชั่วโมงทำงานไม่เกิน 48 ชม.ต่อ 1 สัปดาห์ (หรือวันละ 8 ชม.) รวมถึงการอนุญาตให้มีวันหยุดพักผ่อนในวันสุดสัปดาห์รวมถึงการลาพักร้อนโดยได้รับค่าจ้างเต็ม การพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมทำให้คนส่วนใหญ่มีโอกาสพักผ่อนท่องเที่ยว เนื่องจากมีชั่วโมงในการทำงานลดลงและมีอิสระที่จะทำกิจกรรมใดๆ ก็ได้ยามว่าง⁸⁵

การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวแก่คนไทยในเมืองหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มคนทำงานประจำนั้น หน่วยงานทางภาครัฐอย่าง อ.ส.ท. ได้เชิญชวนให้ประชาชนเห็นถึงความจำเป็นในการท่องเที่ยวพักผ่อนสำหรับการใช้ชีวิตในสังคมแบบ "สมัยใหม่" เนื่องจากกิจกรรมในเวลาว่างอย่างการท่องเที่ยวได้กลายเป็นกิจกรรมที่ดึงคนออกมาจากการใช้ชีวิตการทำงานแบบเดิมๆ บทความต่างๆ ที่ปรากฏใน อนุสาร อ.ส.ท. หลายชิ้นได้ชี้ให้เห็นถึงผลดีของการท่องเที่ยว นอกจากนี้จะจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตแล้ว ยังมีความเชื่อว่าการใช้เวลาว่างเปลี่ยนบรรยากาศจากสิ่งที

⁸⁴Valentin Chu, *Thailand Today: A Visit to Modern Siam* (N.Y.: Thomas Y. Crowell Company, 1968), p. 149.

⁸⁵ปิ่นเพชร จำปา, "วัฒนธรรมการท่องเที่ยวของคนไทย," (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 138.

จำใจไปสู่สถานที่แปลกตาบ้างจะเป็นยาบำรุงกำลังชีวิต เช่น บทความเรื่อง “สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคแปซิฟิก” ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวที่ได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในสังคมไทยสมัยใหม่ ไม่ได้จำกัดอยู่แต่คนที่มีความรู้หรือผู้ที่เกษียณบำนาญเท่านั้น⁸⁶

นอกจากนี้ทาง อ.ส.ท. ได้ส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งได้มีการปรับปรุงมาตรฐานและขยายระยะทางทั่วประเทศให้มากขึ้น โดยเฉพาะเส้นทางหลัก 3 สาย คือ พหลโยธิน เพชรเกษมและสุขุมวิท นอกจากนี้ยังมีการปรับปรุงคุณภาพถนนให้ดีขึ้นทั้งระดับทางหลวงจังหวัดและทางหลวงชนบท⁸⁷ ในขณะที่ข้อมูลจากสำนักสถิติแห่งชาติพบว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 ความนิยมในการใช้รถเดินทางเพิ่มมากขึ้นคนไทยได้ใช้จ่ายเงินเพื่อซื้อรถยนต์ประเภทต่างๆ สำหรับการเดินทางเพิ่มมากขึ้นและมีรถในประเทศไทยเพิ่มขึ้นกว่าร้อยละ 15 ในจำนวนนี้เป็นรถในกรุงเทพฯ ถึงครึ่งหนึ่ง ในขณะที่จำนวนใบอนุญาตขับขี่ของคนไทยก็เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกันทั้งออกใหม่และต่ออายุ⁸⁸ นอกจากนี้การบริโภคน้ำมันยังเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วรวมถึงเชื้อเพลิงประเภทอื่นๆ เช่น ก๊าซด้วย

จากการเปรียบเทียบระหว่างถนนสายหลัก 3 สาย การเดินทางไปภาคตะวันออกโดยถนนสุขุมวิทดูจะสะดวกและเหมาะสำหรับการพักผ่อนของคนจากเมืองหลวงมากที่สุด เนื่องจากสภาพถนนมีคุณภาพดีพอสมควร และที่สำคัญมีระยะทางในการเดินทางไม่ไกลเมื่อเทียบกับการใช้ถนนเส้นอื่นๆ อีกทั้งสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งยังตั้งอยู่ใกล้ๆ กัน⁸⁹ รูปแบบการประชาสัมพันธ์จะไม่เน้นแหล่งท่องเที่ยวที่ใดที่หนึ่งอย่างชัดเจน แต่ให้น้ำหนักการโฆษณาขายหาดบางแสนซึ่งอยู่ในการดูแลของภาครัฐมากเป็นพิเศษ จะเห็นได้จากการเชิญชวนให้ประชาชนเดินทางดังที่ปรากฏตามบทความต่างๆ ใน อนุสาร อ.ส.ท. เช่น บทความ “หลบร้อนไปพักผ่อนที่ชลบุรี” (พ.ศ. 2509) บทความ “เลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก” (พ.ศ. 2510) ที่แนะนำสถานที่ตากอากาศหลายแห่งในภาคตะวันออกนับตั้งแต่จังหวัดชลบุรีไปจนถึงตราด

⁸⁶ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, “สมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคแปซิฟิก,” อนุสาร อ.ส.ท. 9: 4 (พฤศจิกายน 2511): 27.

⁸⁷ พ.ศ. 2504 มีเส้นทางคมนาคมในประเทศทั้งสิ้น 8,500 กม. เป็นทางคอนกรีตและลาดยางเพียงร้อยละ 36 ของทั้งหมด นอกจากนั้นเป็นถนนลูกรัง ดิน และหิน จนถึง พ.ศ. 2509 มีถนนระยะทางทั้งสิ้น 9,880 กม.

⁸⁸ สำนักงานสถิติแห่งชาติ, **สมุดสถิติรายปีประเทศไทย** บรรพ 28 (2510 - 2512) (กรุงเทพฯ: สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2513).

⁸⁹ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, “ท่องเที่ยวทะเลในอ่าวไทย,” ใน **อินไซด์ อ.ส.ท. พ.ศ. 2503 – 2513** (กรุงเทพฯ: องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2515), หน้า 61.

“เมืองไทยมีจังหวัดชายทะเลมากมาย โดยเฉพาะด้านตะวันออกแล้ว มีหาดทรายชายทะเลเป็นแนวยาวติดต่อกันหลายจังหวัด ตามลมตามแล้งเลียบชายฝั่งทะเลตะวันออกไปสักนิดไม่ต้องเร่งร้อน ออกจากกรุงเทพฯ ไปตามเส้นทางสายสุขุมวิท วิธีไปก็ง่ายนิดเดียว เพียงแต่ทำอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ขับรถ ชีรถ นั่งรถ”⁹⁰

การขยายตัวของชนชั้นกลางที่มีมาตรฐานชีวิตทั้งจากอาชีพและรายได้ รวมถึงความต้องการใช้ชีวิตอย่างมีรสนิยม ปัจจัยต่างๆ ทั้งเวลาว่างและเงิน ที่สำคัญคือ ค่านิยมว่าการท่องเที่ยวคือการเติมพลังชีวิต ทำให้คนใช้เวลาว่างในการพักผ่อนและท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น⁹¹ จากข้อมูลการใช้จ่ายของคนไทยจากสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ พบว่าปริมาณการใช้จ่ายของคนไทยต่อปีเพิ่มจาก 1234.1 บาทต่อคน ใน พ.ศ. 2501 มาเป็น 1499.6 บาทใน พ.ศ. 2506 ทั้งในด้านการบันเทิงและการท่องเที่ยว⁹² ส่วนรายจ่ายด้านการพาณิชย์และการคมนาคมของเอกชนนั้นเพิ่มมากขึ้นจากร้อยละ 8.2 ใน พ.ศ. 2500 เป็นร้อยละ 13.8 ใน พ.ศ. 2506

ชาวไทยซึ่งมีรายได้จากการทำงานประจำ ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบในการดำรงชีวิตบางส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบจากการเข้ามาของชาวต่างประเทศตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งบรรดาเจ้าหน้าที่ที่ปรึกษา จนถึงทหารอเมริกันในฐานทัพต่างๆ ซึ่งได้นำชีวิตความเป็นอยู่อันทันสมัยทั้งด้านการใช้ชีวิต การอุปโภคบริโภค และสินค้าฟุ่มเฟือย ในภาวะการขยายตัวทางเศรษฐกิจและประชาชนที่มีกำลังซื้อมากขึ้น ทำให้สังคมและวัฒนธรรมตะวันตกแบบอเมริกันปรากฏขึ้นในสังคมไทยในระยะนั้นอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ภายใต้อิทธิพลร่วมมือนักศึกษาระหว่างไทยและสหรัฐอเมริกาภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ทำให้จำนวนนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในสหรัฐฯ เช่น ที่มลรัฐแคลิฟอร์เนีย อินเดียน่า และนิวยอร์กมากขึ้นแทนที่สถานศึกษาที่ลอนดอน ปารีส และได้พบเห็นความเป็นอยู่และวัฒนธรรมสมัยใหม่ที่ต่างไปจากแนวคิดความเป็น “ศิวิไลซ์” แบบยุโรปที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 พยายามส่งเสริม

⁹⁰วนิดา สถิตานนท์, “เลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก,” *อนุสาร อ.ส.ท.* 7: 9 (เมษายน 2510).

⁹¹ปิ่นเพชร จำปา, “วัฒนธรรมการท่องเที่ยวของคนไทย,” หน้า 145.

⁹²สำนักงานสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, *สถิติรายได้ประชาชาติของไทย 2508* (พระนคร: สำนักงานสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ, 2507), หน้า 40.

(ตาราง 3.3)

ตารางเปรียบเทียบอัตราค่าใช้จ่ายในการบริโภคของประชาชนไทย

(เทียบเป็นร้อยละ)

ปี	การพักผ่อนและการบันเทิง	การสื่อสารขนส่ง
2500	6.1	5.1
2501	5.9	5.0
2502	7.0	5.9
2503	6.7	7.6
2504	6.5	7.2
2505	6.5	7.3
2506	7.0	7.6
2507	7.0	7.8
2508	7.4	8.1

(ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ)

นอกจากนี้ การพัฒนาสื่อมวลชนภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งสื่อทางด้านความบันเทิงอย่างภาพยนตร์ได้เข้ามาแทนความบันเทิงแบบพื้นบ้าน⁹³ มีการสร้างโรงภาพยนตร์ใหม่อยู่ทั่วทุกภาคเพราะเป็นสื่อบันเทิงราคาถูก ไทยมีภาพยนตร์ต่างชาติชมมากถึงปีละ 500 – 600 เรื่อง โดยเฉพาะภาพยนตร์จากสหรัฐฯ นั้น มีมากถึงร้อยละ 70 ของภาพยนตร์ทั้งหมด นอกจากนี้ ยังมีบริษัทจัดจำหน่ายภาพยนตร์จากสหรัฐฯ เข้ามาก่อตั้งในประเทศไทยอีกหลายบริษัท เช่น บริษัทโคลัมเบีย พิคเจอร์ส , เอ็ม จี เอ็ม , ทเวนตี เซนจูรี ฟอกส์ , พาราเมาท์ พิคเจอร์ส ฯลฯ⁹⁴ รวมถึงเกิด

⁹³ สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา, การแต่งกายสตรีกับเหตุการณ์ทอผ้า ในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542), หน้า 140.

⁹⁴ อนุสรณ์ ศรีแก้ว, "จักรวรรดินิยมสมัยใหม่ การครอบงำการสื่อสารและวัฒนธรรมศึกษากรณีประเทศไทย," ใน เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่อง สื่อมวลชนกับวัฒนธรรมไทย (กรุงเทพฯ: พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2537), หน้า 41, อ้างใน จิตรชัย จันทรศรี, "การถ่ายทอดวัฒนธรรมอเมริกันของฮอลลีวูด," (วิทยานิพนธ์วารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสื่อสารมวลชน คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544), หน้า 4.

โรงภาพยนตร์เพื่อรองรับภาพยนตร์อเมริกันโดยเฉพาะ ตั้งแต่หลัง พ.ศ.2500 เป็นต้นมา ในขณะที่ภาพยนตร์ของไทยเองมีประมาณปีละ 100 เรื่องเท่านั้น⁹⁵ สื่อจากภาพยนตร์ฮอลลีวูดมีบทบาทอย่างมาก ในการสะท้อนรูปแบบการดำเนินชีวิตตามอย่างชาวอเมริกันให้กับชนชั้นกลางไทยในกลุ่มกว้างมากขึ้น อากาณานิยมชมชอบดารานักแสดงจากต่างประเทศอย่างมากของคนไทยนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสขณะที่เสด็จพระราชดำเนินเยือนสหรัฐฯ ใน พ.ศ. 2503 ดังนี้

“พวกคนไทยโดยมากเป็นนักดูหนังและติดตามความเป็นไปของดาราดวงที่ตนชอบอย่างสนใจที่สุด ข้าพเจ้าจำต้องรับสารภาพอย่างน่าเสียใจว่า แฟนหนังวัยรุ่นของเราบางคน สนใจเรื่องของดารานักแสดงที่ตนชอบมากกว่าสนใจวิชาที่เรียนจากโรงเรียนเสียอีก”⁹⁶

การรับรู้เกี่ยวกับรูปแบบการท่องเที่ยวตากอากาศอย่างอเมริกันผ่านสื่อต่างๆ เช่น ภาพยนตร์หลายเรื่องที่น่าเสนอถึงวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมอเมริกัน⁹⁷ รวมถึงการท่องเที่ยวตากอากาศแบบหาความสำราญ รวมทั้งภาพลักษณ์ของชายหาดที่มีชื่อเสียงในต่างประเทศ เช่น ภาพยนตร์เพลง บลู ฮาวาย (Blue Hawaii) และ ฟัน อิน อคาปูลโก้ (Fun in Acapulco) ที่นำแสดงโดยเอลวิส เพรสลีย์ได้โด่งดัง จนมีการขนานนามหาด “ไวกีกิ” ที่ฮาวาย จนเป็นที่รู้จักในสังคมไทยว่าเป็นหาดที่มีชื่อเสียงมาก⁹⁸

นอกจากนี้ภาพยนตร์ที่มีศักยภาพในการโน้มน้าวชักชวนระดับสูงแล้ว⁹⁹ เพลงและการเดินร่าแบบร็อก แอนด์ โรล (Rock & Roll) จากสหรัฐฯ ได้เข้ามาแทนที่การลีลาศที่เคยเป็นที่นิยมมาก่อน เพราะวากิจกรรมยังจำกัดอยู่ในหมู่ผู้เข้าสังคม แต่แนวเพลงแบบร็อก แอนด์ โรล สามารถฟังได้หลากหลายและเน้นความสนุกสนาน มีลีลาการเต้นที่ต่างไปจากการลีลาศจึงเป็นที่นิยมใน

⁹⁵พิมพ์ฤทัย ชูแสงศรี, “ความคิดของผู้หญิงในนิตยสารผู้หญิง พ.ศ. 2500 – 2516,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2534), หน้า 69.

⁹⁶พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต, **เสด็จพระราชดำเนินสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2503** (พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2512), หน้า 38.

⁹⁷ฉัตรชัย จันทศรี, “การถ่ายทอวัฒนธรรมอเมริกันของฮอลลีวูด,” หน้า12.

⁹⁸พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต, **เสด็จพระราชดำเนินสหรัฐอเมริกา พ.ศ. 2503** หน้า 38.

⁹⁹มงคล ปิยะทัสสกรม, “โครงสร้างธุรกิจภาพยนตร์ต่างประเทศในประเทศไทย พ.ศ. 2437 – 2541,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการสื่อสารมวลชน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 5.

สังคมไทยอย่างแพร่หลาย จนทางรัฐบาลต้องประกาศควบคุมการบรรเลงเพลงประเภทนี้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นกิจกรรมของพวกอันธพาลใน พ.ศ. 2503

ปัจจัยต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชน ทำให้สังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเมืองหลวงนั้น เกิดความนิยมวัฒนธรรมต่างประเทศอย่างอเมริกันมากยิ่งขึ้น นอกจากด้านการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ อาหาร การอุปโภคบริโภคต่างๆ แล้ว ยังรวมถึงวัฒนธรรมการท่องเที่ยวพักผ่อนที่มีความแตกต่างจากวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเดิมที่จำกัดอยู่ในสังคมชนชั้นสูง ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากยุโรป เช่น รูปแบบการท่องเที่ยวเพื่อ “เปลี่ยนอากาศ” และการเข้าสมาคมที่ชายทะเลหัวหิน ซึ่งเคยเป็นวัฒนธรรมการท่องเที่ยวของชนชั้นสูงในอดีตกลับไม่เป็นที่นิยมของชนชั้นกลางในเมืองหลวงอีกต่อไป มีงานเขียนเสียดสีวัฒนธรรมในการท่องเที่ยวชายทะเลของชนชั้นสูงซึ่งปรากฏที่หัวหิน อย่างงาน *คนไทยในฮอลลีวู้ด* ของ สุนทร ชูพันธุ์ ได้กล่าวเปรียบเทียบความแตกต่างของรูปแบบการพักผ่อนชายทะเลของคนไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากยุโรปกับรูปแบบการตากอากาศชายทะเลของอเมริกัน ดังนี้

“...อย่างที่หัวหินเดือนเมษายังงี้ การทรงชุดอาบนํ้าออกเซดเปิดสะดือถือเป็นการใหญ่สำหรับสาวสังคม หรือกระทั่งสาวสังคมโลกก็อยากจะวุ่นวายวับแวมกับเขาบ้าง โดยไม่ต้องสังขารของตัวเองก็มี...ไม่ได้หมายความว่าชุดอาบนํ้าของเราสวิงสวายกว่าในฮอลลีวู้ด แต่หมายถึงจิตใจและจุดหมายของผู้ที่ทรงชุดอาบแดดเหล่านี้ ช่างจงใจโฆษณาสินค้าของตัวเองเสียจริง ผิดกับฝรั่งซึ่งเทียบตามเปอร์เซนต์แล้ว ต้องว่าเขาไปหาความสนุกในหมู่ของเขา”¹⁰⁰

ในขณะที่ชาวอเมริกันทั่วไปต้องการมาตากอากาศเพราะจุดประสงค์ในการพักผ่อนอย่างแท้จริง ดังที่สุนทร ชูพันธุ์ได้กล่าวถึงการตากอากาศของอเมริกัน ความว่า

“แต่ตัวกันมาอย่างชนิดมาเที่ยวหาความสำราญแท้ คือไม่ได้ความอย่างที่สุดพวกผู้ชายสวมเสื้อเปิดคอ หรือ สวมเสื้อยืดสีฉูดฉาดสะพายย่ามใส่ของกระจุกกระจิกพะรุงพะรัง..บ้างก็ถือกระติกนํ้าหรือสะพายวิทยุกระเป๋าเปิดตั้งลั่นมาตลอดทาง บางคนนุ่งกางเกงอาบนํ้าแบบกางเกงลิงเข้ามาตัวเดียว”¹⁰¹

¹⁰⁰ สุนทร ชูพันธุ์, *คนไทยในฮอลลีวู้ด*, หน้า 190.

¹⁰¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 178 – 179.

ประชาชนชั้นกลางส่วนใหญ่ มักหันไปนิยมสถานที่ท่องเที่ยวที่มีรูปแบบสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของตน ซึ่งพทยานอกจากจะมีระยะทางไม่ไกลแล้ว ยังสะดวกในการเดินทาง และสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใหม่ที่หรูหราด้วยราคา¹⁰² และบรรยากาศชายหาดแบบชายทะเลต่างประเทศที่แสดงถึงความทันสมัย และความมีฐานะของผู้มาเยือน พทยาจึงได้กลายเป็นตัวแทนวัฒนธรรมการท่องเที่ยวแบบตะวันตกแทนที่หัวหินในที่สุด

รูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่พทยาในหมู่คนไทยนั้น นอกจากทาง อ.ส.ท. จะเน้นการประชาสัมพันธ์ว่าเป็นศูนย์กลางแหล่งกีฬาทางน้ำที่ดีที่สุดแล้ว ทาง อ.ส.ท. ยังเน้นความพิเศษของพทยาที่มีรูปแบบและสีสันในการพักผ่อนที่ทันสมัย หรูหรา ภายใต้กิจกรรมชายหาดแบบอเมริกันที่มาทั้งการเล่นสกีน้ำ และการนันทนาการในด้านต่างๆ โดยเน้นความเหมือนของพทยาชายหาดในต่างประเทศ เช่น ฮาวาย สำหรับนักท่องเที่ยวไทยที่ต้องการ “เปลี่ยนบรรยากาศ” จะเห็นได้จากบทความ “สกีน้ำ กีฬาบนเกลียวคลื่น” ของ สุธน ผู้นำพล ใน อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 7 ฉ.8 (เมษายน 2510)

“...พอถึงวันหยุดสุดสัปดาห์ ใครๆ ก็พากันไปเที่ยวแถวชายหาดกันหมด ชายทะเลที่นับว่าไกลและสะดวกแก่การไปมาหน่อยเห็นจะได้แก่ชายหาดบางแสน จังหวัดชลบุรี จังหวัดชายทะเลที่มีชื่อเสียงทางภาคตะวันออกของไทยที่ต้องการเปลี่ยนบรรยากาศไปไกลกว่านั้นอีก ก็เลยกันไปถึงพทยา...สองสามแห่งที่กล่าวถึงนี้ ล้วนแต่มีทะเลและการเล่นสกีน้ำเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยทั้งนั้น”¹⁰³

นอกจากนี้ บทความ “เลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก” ของวนิดา สถิตานนท์ ใน อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 7 ฉ.8 (เมษายน 2510) ได้ประชาสัมพันธ์พทยาในฐานะแหล่งท่องเที่ยวภายใต้บรรยากาศ “ยุโรปเนียน” ที่โดดเด่นและมีชีวิตชีวา ทั้งในด้านกิจกรรมและการบริการดังนี้

“พทยา ชื่อนี้ ชวนให้เราออกเสียงเน้นหนักที่พยางค์แรกอยู่เรื่อย จนบางทีลืมไปนี่กว่าเป็นคำภาษาอังกฤษ เพราะบรรยากาศของพทยานั้นออกจะเป็นยุโรปเนียน นิดๆ มีสโมสรสกีน้ำสองสามแห่ง...ผู้คนหน้าตาใสๆ แต่งชุดอาบนํ้าสี

¹⁰²จากการสำรวจค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวที่พทยา อัตราค่าเช่าสกีน้ำ คู่ละ 50 – 100 บาท (เทียบราคาเป็น 2 เหรียญสหรัฐฯ) ต่อ 1 ชั่วโมง เมื่อเปรียบเทียบกับบางสถานที่ที่มีอัตราค่าเช่าห้องพักต่อคืน เพียง 65 บาท.

¹⁰³ สุธน ผู้นำพล, “สกีน้ำ กีฬาบนเกลียวคลื่น,” อนุสาร อ.ส.ท. 7: 4 (พฤศจิกายน 2509): 12.

สดๆ...ถ้าใครคิดว่าโลกมีดี มีแต่ความวุ่นวายและสับสน ไปถึงพัทยาคงจะ
ต้องสงสัยที่จะคิดเช่นนั้นต่อไปอีก พัทยาเป็นดินแดนที่สดใสมีชีวิตชีวาตลอด
เวลา”¹⁰⁴

บทความ “หลบร้อนไปพักผ่อนที่ชลบุรี” ใน อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 6 ฉบับที่ 10 (พฤษภาคม 2509) ก็แสดงให้เห็นรูปแบบการตากอากาศที่พัทยาที่มีสีสันแบบที่นักท่องเที่ยวจะสนุกจนลืมเวลา

“แม้ว่าพระอาทิตย์ใกล้จะตก แต่ตามชายหาดที่ชาวสะอาดตายังเต็มไปด้วย
ผู้คน จะเห็นชายหญิงทั้งเด็กเล็กแต่งชุดอาบนํ้าหลากสีเดินไปเดินมา ...บ้างก็
เกี่ยวก้อยกันไปตามชายหาด บ้างก็เล่นสกีอยู่ใกล้ๆ ฝั่ง บางคนก็ขี่ม้าอย่าง
เหยาะไปตามชายหาด ถามคนที่เขาเล่นสกีเขาบอกว่า แต่ละชั่วโมงที่เราเช่า
เขานี้ช่วงหมดไปเร็วเหลือเกิน ก็แปลว่ามันสนุกนั่นแหละครับ”¹⁰⁵

เมื่อเปรียบเทียบพัทยากับชายทะเลอย่างบางแสน จะเห็นชัดว่าพัทยาในช่วงนี้เป็นสถาน
ตากอากาศสำหรับผู้มีฐานะซึ่งต้องการมาพักผ่อนภายใต้บรรยากาศ และการบริการแบบ “ฝรั่ง”
แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่ารูปแบบการส่งเสริมการท่องเที่ยวพัทยา จะสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของ
วัฒนธรรมท่องเที่ยวแบบอเมริกันที่มีลักษณะเด่นกว่าสถานตากอากาศอื่นๆ ในประเทศ แต่สำหรับ
บางแสนซึ่งนอกจากจะเป็นสถานตากอากาศภายใต้การดำเนินงานของภาครัฐ ได้รับการประชา
สัมพันธ์จากรัฐมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ พ.ศ. 2484 เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับคนไทยแล้ว¹⁰⁶
ที่บางแสนยังเต็มไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกหลายประการที่เอื้อต่อนักท่องเที่ยวไทยกลุ่มใหญ่
เช่น การให้บริการรถโดยสารราคาถูกจากสำนักงานของ อ.ส.ท. กรุงเทพฯ ถึงบางแสน โดยคิดค่า
บริการทั้งไป – กลับเพียง 25 บาท การจัดบริการนำเที่ยวบางแสนแบบประหยัดทุกวันสุดสัปดาห์
ทั้งวันเดียวกลับและค้างคืน การบริการด้านที่พักซึ่งสามารถลดราคาสำหรับข้าราชการและบุคคล
ทั่วไปได้ ข้อได้เปรียบเหล่านี้ ทำให้ค่าครองชีพในการท่องเที่ยวที่บางแสนต่ำกว่าสถานที่ท่องเที่ยว
อื่นๆ นอกจากนี้ในบางเทศกาลทางรัฐบาลยังทำการลดราคาห้องพักรที่โรงแรมบางแสนให้ถูกลง
โดยเฉพาะอย่างยิ่งนอกฤดูตากอากาศ เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวไทยที่ปกติไม่นิยมพักโรงแรมเพราะ
ค่าใช้จ่ายสูงและพักได้น้อยคน

¹⁰⁴ วนิดา สถิตานนท์, “เลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก,” อนุสาร อ.ส.ท. 7: 9 (เมษายน 2510): 57.

¹⁰⁵ จำนง คุรุแก้ว, “หลบร้อนไปพักผ่อนที่ชลบุรี,” อนุสาร อ.ส.ท. 6: 10 (เมษายน 2510): 72.

¹⁰⁶ บางแสนได้รับความนิยมเพิ่มมากขึ้นภายหลังการรื้อศาลาสุขใจที่บางปู ใน พ.ศ. 2501.

นอกจากข้อได้เปรียบหลายๆ ประการของบางแสนแล้ว การประชาสัมพันธ์บางแสนด้วย ภาพลักษณ์การเป็นชายหาดสาธารณะ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มกว้างนั้นก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้นักท่องเที่ยวไทยนิยมมาพักผ่อนที่นี้มากขึ้นทั้งนักท่องเที่ยวที่มีฐานะดีและผู้ที่มีรายได้น้อย เช่น บทความ “บางแสน” ของปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ ใน **อนุสาร อ.ส.ท.** ปีที่ 4 ฉ.8 (มีนาคม 2507) ระบุว่า ดังนี้ “คนกรุงเทพฯ ส่วนมากสามารถไปเที่ยวบางแสนได้โดยสะดวกสบาย ทั้งผู้ที่มีฐานะดีหรือผู้ที่มีรายได้น้อย...จึงอาจกล่าวได้ว่าบางแสนเป็นสถานที่ตากอากาศของชนทุกชั้นทุกวัย”¹⁰⁷

นอกจากนี้บทความ “เลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก” ของวนิดา สถิตานนท์ ใน **อนุสาร อ.ส.ท.** ปีที่ 7 ฉ.9 (เมษายน 2510) ได้ประชาสัมพันธ์บางแสนในฐานะชายหาดแบบ “สาธารณะ” เช่นเดียวกัน ดังนี้ “สถานที่พักผ่อนชายทะเลแห่งแรกของชลบุรีที่ไม่ควรผ่านไปก็คือ บางแสน ซึ่งเป็นตำบลชายทะเลที่ยืนดีต้อนรับชนทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย และทุกฤดูกาล แม้แต่ในฤดูฝน”¹⁰⁸

องค์ประกอบในการตากอากาศที่บางแสนหลายอย่าง มีความได้เปรียบกว่าสถานตากอากาศอื่นๆ ทั้งด้านการบริการที่ทันสมัย ความสะดวกสบายในการเดินทางรวมถึงราคาทั้งที่พักและอาหารการกินที่สะดวกสบาย ชายหาดแบบ “ไทยๆ” อย่างบางแสนจึงเป็นที่นิยมในหมู่นักท่องเที่ยวหลากหลายประเภท บทความ “4 วันที่บางแสน” ของ สิ้นธุ ดวงทอง ที่ได้รับการตีพิมพ์ใน **อนุสาร อ.ส.ท.** ปีที่ 5 ฉ.2 (กันยายน 2507) แสดงให้เห็นความนิยมของคนไทยต่อบางแสนได้อย่างชัดเจน

“วันนี้ผู้คนมาเที่ยวบางแสนคึกคักราวกับเป็นฤดูตากอากาศ รถยนต์วิ่งกันขวักไขว่ตามถนน ที่มาขวกไขว่บนถนน คือ แม่ค้าขายของต่างๆ มีน้ำตาลสด ข้าวแกง ตี๋ฮวน หอยปิ้ง หอยเสียบดอง...ส่วนที่หาดทรายมีชายหนุ่มหญิงสาว ชายไม่หนุ่มหญิงไม่สาว รวมทั้งเด็กๆ อาบน้ำทะเลอยู่ก่อนข้างจะแน่น”¹⁰⁹

ฉะนั้นพหุวิทยาถึงแม้จะได้รับการประชาสัมพันธ์ตรงลักษณะที่โดดเด่น และแสดงให้เห็นการเป็นสถานตากอากาศภายใต้ความหรูหรา ทั้งการบริการที่พักและการบริการเทียบท่าต่างประเทศ แต่มีข้อเสียเปรียบตรงค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าบางแสน ทำให้ความนิยมของพหุวิทยานั้นจำกัดอยู่ในกลุ่มนักท่องเที่ยวขนาดเล็ก ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อความนิยมในการท่องเที่ยวที่บางแสนแต่อย่างใด บท

¹⁰⁷ ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ, “บางแสน,” **อนุสาร อ.ส.ท.** 4: 8 (มีนาคม 2507).

¹⁰⁸ วนิดา สถิตานนท์, “เลียบชายฝั่งทะเลตะวันออก,” **อนุสาร อ.ส.ท.** 7: 9 (เมษายน 2510): 53

¹⁰⁹ สิ้นธุ ดวงทอง, “4 วันที่บางแสน,” **อนุสาร อ.ส.ท.** 5: 2 (กันยายน 2507): 55.

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอบางละมุงท่านหนึ่ง ได้กล่าวถึงความนิยมของพื้ชยาช่วงก่อนทศวรรษ 2510 ดังนี้“คนไทยที่เข้ามาที่นี่มักเป็นพวกมีเงินมีรถนิยม ผ่านเมืองนอกเมืองนามา บอกรู้สึกเหมือนนั่งอยู่ที่ชายหาดเมืองนอก แต่ไม่ค่อยมากเพราะพื้ชยาในช่วงแรกๆ นั้น มีแต่ฝรั่ง ประมาณ 80 – 90%”¹¹⁰

ข้อมูลจากนโยบายโครงการก่อสร้างและบูรณะทางหลวงแผ่นดินในระยะยาว (พ.ศ. 2505 – 2506) และโครงการก่อสร้างและบูรณะทางหลวงแผ่นดินระยะยาวของกรมทางหลวง (พ.ศ. 2506 – 2503) ได้ทำการสำรวจการใช้ถนนสุขุมวิทพบว่าระยะทางช่วงบางแสนนั้นมีรถส่วนตัวเดินทางผ่านเป็นจำนวนมาก ในขณะที่บริเวณพื้ชยา – นาเกลือ ถึงแม้จะมีปริมาณรถผ่านมากถึง 2,000 คัน / วัน แต่เป็นรถส่วนตัวเพียงร้อยละ 30 เท่านั้น¹¹¹

(ตารางที่ 3.4)

จำนวนรถที่เดินทางผ่านถนนในพื้ชยา เมื่อเปรียบเทียบกับบางแสน
พ.ศ. 2508 - 2514

ปี	พื้ชยา		บางแสน	
	จำนวนรถทั้งหมด	จำนวนรถโดยสาร และรถบรรทุก (ร้อยละ)	จำนวนรถทั้งหมด	จำนวนรถโดยสาร และรถบรรทุก (ร้อยละ)
2508	974	52	2383	32
2509	1780	49	3151	53
2510	789	100	1717	59
2511	1664	56	1616	68
2512	2015	68	2708	69
2513	2343	55	2468	67
2514	2705	53	6971	62

หมายเหตุ พ.ศ. 2509 จำนวนรถที่เดินทางไปพื้ชยามากกว่าปีอื่นๆ เนื่องจากพื้ชยาเป็นสถานที่จัดการแข่งขันเรือใบ ในกีฬาแหลมทอง หรือ ซีเกมส์ ครั้งที่ 4
ที่มา กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม

¹¹⁰จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สาธารณสุขอำเภอบางละมุง วันที่ 24 กันยายน 2544.

¹¹¹พ.ศ. คค. 0202.8.7/ 469 เรื่อง โครงการบูรณะทางหลวงแผ่นดินระยะยาว พ.ศ. 2506 – 2513).

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ที่บางแสนจะมีผู้นิยมเดินทางไปพักผ่อนมากจนแน่นขนัดในวันสุดสัปดาห์ แต่ก็ยังเป็นนักท่องเที่ยวแบบเดินทางวันเดียวกลับจำนวนมาก แม้ว่าจะมีการปรับปรุงโรงแรมบางแสนให้ทันสมัยและแก้ปัญหาติดขัดในการดำเนินงานอยู่บ่อยครั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2503 แต่ทางภาครัฐก็ยังต้องประสบปัญหาในการบริหารงาน เนื่องจากรายได้ของโรงแรมนั้นอยู่ในภาวะขาดทุนมาโดยตลอด¹¹² จนถึง พ.ศ. 2508 ภายหลังจากที่ทาง อ.ส.ท. ได้รับโอนโรงแรมบางแสนมาจากหน่วยงานเดิม จึงได้มีการปรับปรุงและพยายามยกระดับสถานที่ตากอากาศที่บางแสนให้เทียบเท่าโรงแรมมาตรฐานสากลมากขึ้น นอกจากจะทำการปรับปรุงถนนให้มีมาตรฐานมากขึ้นแล้ว ยังพัฒนาส่วนของโรงแรมทั้งในด้านห้องพักและบังกะโล่เพื่อเพิ่มความสะอาดสวยงาม นอกจากนี้ ตั้งแต่ พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา ทาง อ.ส.ท. ยังได้ริเริ่มนำกิจกรรมทางน้ำต่างๆ ที่กำลังเป็นที่นิยมในหมู่นักท่องเที่ยวต่างชาติและไทยซึ่งไม่เคยมีที่บางแสนมาให้บริการ เหมือนกับที่พัทยา เช่น การตกปลา การเล่นเรือเร็ว และการเล่นสกีน้ำ

ฉะนั้น ถึงแม้ความนิยมของคนไทยต่อพัทยานั้นจะไม่มากเท่าบางแสน แต่พัทยานั้นก็กลายเป็นทางเลือกใหม่ในการท่องเที่ยวของคนไทย เริ่มเป็นที่รู้จักและมีชื่อเสียงเท่าเทียมกับบางแสน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังจากการจัดการแข่งขันเรือใบในกีฬาเซียวเกมส์ พ.ศ. 2509 ดังได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่าหลังจากการแข่งขันกีฬาระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ครั้งนั้น จำนวนรถที่เดินทางไปที่พักยานั้นจะเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี แต่จำนวนรถที่เดินทางมาที่บางแสนนั้นได้ลดจำนวนลง

3.5 พัทยา กับการใช้พื้นที่ในการท่องเที่ยว

การใช้พื้นที่ในการท่องเที่ยวของพัทยานั้น จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการประโยชน์ในพื้นที่ของชุมชนพัทยา - นาเกลือแต่ก่อน พ.ศ. 2497 ดังที่กล่าวมาในบทที่ 2 พบว่า การตั้งถิ่นฐานของประชาชนในท้องที่จะกระจุกตัวอยู่บริเวณริมชายฝั่งทะเล ซึ่งประกอบด้วยบ้านนาเกลือและบ้านพัทยา และมีถนนเลียบริมชายฝั่งเชื่อมต่อกันเพียงสายเดียว และได้ทำการปรับปรุงเส้นทางนี้เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2475 ต่อมาเมื่อทางรัฐบาลได้ทำการขยายถนนสุขุมวิท จึงมีการปรับปรุงเส้นทางแยกจากถนนสายประธานเข้าสู่ชุมชนทั้งสองแห่งในทศวรรษ 2480 การใช้พื้นที่ในบริเวณชุมชนพัทยา - นาเกลือตั้งแต่ในอดีต จะเห็นว่ามีการใช้พื้นที่ในหลายจุดประสงค์ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 3 ส่วน คือ การใช้พื้นที่เกษตรกรรม — ประมง พื้นที่ทางการท่องเที่ยว และพื้นที่ส่วนที่ไม่มีกรรมสิทธิ์

¹¹²สินธุ ดวงทอง, "4 วันที่บางแสน," *อนุสาร อ.ส.ท.* 5: 2 (กันยายน 2507): 77.

พื้นที่ส่วนเกษตรกรรม — ประมง มีการตั้งบ้านเรือนของชาวประมงอยู่ริมฝั่งทะเลบ้างและมีท่าเรือ แต่แหล่งทำการเกษตรจึงมักตั้งลึกเข้าไปในพื้นที่และกระจุกตัวอยู่บริเวณบ้านนาเกลือเท่านั้น ประชาชนในท้องที่จึงไม่เห็นความสำคัญของที่ดินริมชายฝั่ง การใช้พื้นที่บริเวณนาเกลือซึ่งเป็นแหล่งชุมชนหลักใน อำเภอบางละมุงนั้นไม่ได้ยุติตายขาด เพราะอาศัยเส้นทางคมนาคมทางบกด้วย นอกจากนี้จะเป็นที่ตั้งของสถานที่ราชการต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ยังรวมถึงมีตลาดนาเกลือเป็นสถานที่ค้าขายสินค้าพื้นเมือง เช่น สินค้าจากการประมงและผลไม้ ดังที่ปรากฏในแผนที่ของอำเภอ จึงเป็นพื้นที่ที่มีประชาชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นกว่าในบริเวณอื่นๆ

สำหรับพื้นที่ส่วนการท่องเที่ยวนั้น กิจกรรมในการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นในบริเวณพัทยาได้ที่มีลักษณะของชายหาดสวยงามเหมาะสำหรับการพักผ่อน จึงมีนักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาตากอากาศในบริเวณนี้เพื่อประกอบกิจกรรมชายหาดอย่างการเล่นกีฬา จะเห็นได้ว่ามีสิ่งปลูกสร้างเพื่อการท่องเที่ยวและการนันทนาการต่างๆ ในบริเวณนี้มาตั้งแต่ก่อน พ.ศ. 2500 เช่นสโมสรกีฬาทั้งของราชการและเอกชน แต่ภายหลังจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวนมาก รวมถึงทหารอเมริกันซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่อย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่ พ.ศ. 2508 เป็นต้นมา ส่วนในบริเวณนาเกลือนั้น ไม่มีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวมากนักเนื่องจากชายหาดไม่สวย มีการปลูกสร้างสถานที่เพื่อการตากอากาศที่สำคัญเพียงแห่งเดียว คือ บ้านวงศ์มาตย์

พื้นที่ส่วนที่เหลือในบริเวณพัทยา - นาเกลือ คือ พื้นที่ที่ไม่มีการถือครองกรรมสิทธิ์ (บริเวณพัทยากลางเลียบชายฝั่งจนถึงบ้านนาเกลือในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นป่ากร้างไม่มีผู้มาตั้งถิ่นฐานและไม่มีความสนใจในท้องที่มาจับจองเพื่อทำกิจกรรมใดๆ การเปลี่ยนแปลงที่ทำให้พื้นที่ใน พัทยาขยายตัวขึ้นเพื่อรองรับการท่องเที่ยวจะเห็นได้ว่าเริ่มขึ้นใน พ.ศ. 2506 คือ การก่อตั้งโรงแรมนิภา ลอดจ์ และการตัดถนนพญาสาย 2 ใน พ.ศ. 2507

3.5.1 การก่อตั้งโรงแรมนิภา ลอดจ์

สิ่งที่เป็นจุดเปลี่ยนแปลงของพัทยาส่งให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว คือ การก่อตั้งโรงแรม นิภา ลอดจ์ ซึ่งเป็นโรงแรมขนาดใหญ่แห่งแรกใน พ.ศ. 2507 ซึ่งส่งผลถึงการขยายตัวของพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวในพัทยา นโยบายจากทางรัฐที่เล็งเห็นผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวที่สามารถชดเชยดุลการค้าจากต่างประเทศ ทำให้ทางภาครัฐเน้นการพัฒนานโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรมในด้านนี้ นอกเหนือจากการวางนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นแบบแผนภายหลังจากการก่อตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2503 ซึ่งต้องการส่งเสริมภาพลักษณ์ของประเทศในฐานะเมืองท่องเที่ยว ที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมา วัฒนธรรมประเพณีที่มีเอกลักษณ์ ควบคู่กับความทันสมัยในการต้อนรับชาวต่างชาติ

จากการสำรวจปัญหาทางการท่องเที่ยวจากภายนอก พบว่าชาวต่างประเทศที่เข้ามาพักผ่อนในประเทศไทยมีปัญหาไม่สามารถพักค้างคืนได้ เพราะมีโรงแรมไม่เพียงพอ ประเทศไทยจึงมีนักท่องเที่ยวเดินทางผ่านถึงร้อยละ 72 จากสถิติ พ.ศ. 2503 มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางมาประเทศไทยเพียง 81,340 คนเท่านั้น และใช้เวลาพักอยู่ในประเทศไทยเพียง 2 วัน 1 คืน¹¹³ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยยังมีขนาดเล็ก มีโรงแรมมาตรฐานต่างประเทศเพียงไม่กี่แห่ง จำนวนห้องพักทั้งประเทศรวมกันเพียง 959 ห้อง ยังไม่มีภาคเอกชนสนใจลงทุนกิจการด้านนี้ กิจการโรงแรมโดยมากเป็นกิจการที่ดำเนินการกันเองภายในครอบครัว ส่วนโรงแรมขนาดใหญ่มาตรฐานต่างชาตินั้น มักเป็นการร่วมทุนระหว่างรัฐบาลไทยและบริษัทต่างชาติ เช่น บริษัทแพน อเมริกา¹¹⁴ ส่วนบริษัทนำเที่ยวนั้นโดยมากเป็นบริษัทเก่าแก่ที่ดำเนินงานมาตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เช่น บริษัทบุญวานิชและเวิลด์ ทราเวล เซอร์วิส

การสนับสนุนการขยายตัวของภาคเอกชนอย่างเต็มที่จากรัฐบาล ภายหลังจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรกใน พ.ศ. 2504 รวมถึงการอำนวยความสะดวกในการลงทุนด้านต่างๆ เช่น การแก้ไขกฎหมายว่าด้วยการลงทุนเพื่อกิจการอุตสาหกรรม การปรับปรุงพระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุนขึ้นใหม่ใน พ.ศ. 2505 รวมถึงการตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนเพื่อเสริมสร้างความมั่นใจโดยการให้สิทธิประโยชน์ต่างๆ กับผู้ลงทุน¹¹⁵ จะเห็นได้ว่าการลงทุนในประเทศไทยได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วภายหลังจากการตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน และประเทศไทยกลายเป็นแหล่งดึงดูดทุนจากต่างชาติที่สำคัญทั้งจากสหรัฐฯ และญี่ปุ่น โดยเฉพาะการลงทุนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งกิจการโรงแรมและบริษัทนำเที่ยวเพื่อรองรับการเข้ามาของชาวต่างชาติ อย่างทหารอเมริกันจำนวนมากถึงร้อยละ 11 — 16 ของนักท่องเที่ยวทั้งหมด รวมถึงกำลังใช้จ่ายที่สูงกว่านักท่องเที่ยวทั่วไป จะเห็นได้ว่านักธุรกิจต่างชาติจำนวนไม่น้อยหันมาดำเนินกิจการด้านการท่องเที่ยวเพื่อหวังผลจากการพักรบของทหารอเมริกันเป็นจำนวนถึงร้อยละ 60

ทางรัฐบาลได้ชักนำให้นักลงทุนเห็นความสำคัญของอุตสาหกรรมโรงแรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงแรมชั้นหนึ่งให้มากและเร็วที่สุด และพยายามเพิ่มจำนวนห้องพักให้เพียงพอควบคู่กับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวต่างชาติ¹¹⁶ โดยการออกพระราชบัญญัติโรงแรมเมื่อ พ.ศ. 2505 ได้ระบุถึงเงื่อนไขในการลงทุนสร้างโรงแรมของภาคเอกชนให้เข้ากับมาตรฐานของรัฐบาล โดยโรงแรมใน

¹¹³เฉลิมชัย จารุวัตร, "เรื่องเก่าๆ ของ อ.ส.ท.," หน้า 32.

¹¹⁴หจข. (3) สร. 0201.50 / 6 เรื่องบริษัทแพน อเมริกา ขอตั้งโรงแรมในกรุงเทพฯ (22 พฤษภาคม 2501 — 26 สิงหาคม 2503).

¹¹⁵ภายหลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมการลงทุน พ.ศ. 2503 เพียงปีเดียว มีผู้มาลงทุนในอุตสาหกรรมด้านต่างๆ ถึง 59 ราย เมื่อเปรียบเทียบกับก่อนหน้าปี พ.ศ. 2501 มีผู้ลงทุนเพียง 11 ราย

¹¹⁶นนทพันธ์ ภักดีผดุงแดน, "ยุคทองของโรงแรม," อนุสาร อ.ส.ท. 7: 10 (พฤษภาคม 2510): 19.

เขตกรุงเทพฯ และธนบุรีนั้นต้องมีขนาดห้องนอนตั้งแต่ 400 ห้องขึ้นไป ส่วนโรงแรมที่สร้างในต่างจังหวัดจะต้องมีขนาดห้องนอนไม่ต่ำกว่า 80 ห้องในเขตเทศบาลและ 60 ห้องนอกเขตเทศบาล นอกจากนี้ข้อได้เปรียบต่างๆ ของอุตสาหกรรมโรงแรม เช่น การปลอดจากการแข่งขันในตลาดต่างประเทศ รวมถึงความสิ้นเปลืองที่น้อยกว่าการลงทุนในอุตสาหกรรมอื่น¹¹⁷ นโยบายส่งเสริมของรัฐบาลทำให้เกิดการก่อสร้างโรงแรมระดับมาตรฐานหลายแห่งบนถนนในกรุงเทพฯ เพื่อสะดวกกับชาวต่างชาติในการเดินทางไปสนามบินดอนเมือง นอกจากนี้การขยายตัวของโรงแรม ในกรุงเทพฯ ยังได้ส่งผลถึงการสร้างโรงแรมสาขาย่อยในต่างจังหวัดตามมาอย่างเห็นได้ชัด

การสร้างโรงแรมนิภา ลอดจ์ ขึ้นที่ชายหาดพัทยา ใน พ.ศ. 2507 โดยบริษัทนิภา ลอดจ์ จำกัดซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของโรงแรมโอเรียนเต็ลจากกรุงเทพฯ โดยมีห้องพักตามมาตรฐานนานาชาติถึง 112 ห้อง และลงทุนถึง 25 ล้านบาทภายใต้การร่วมทุนระหว่างไทยและต่างชาติประกอบด้วย อิตาลี สหรัฐอเมริกา และอังกฤษ¹¹⁸ นอกจากนี้จะมีการบริการเหมือนในต่างประเทศตามแล้ว ยังสร้างตรงตามมาตรฐานของทางรัฐบาล และมีผู้จัดการโรงแรมเป็นชาวต่างชาติที่มีประสบการณ์ในการบริหารงานโรงแรมที่โอเรียนเต็ลโดยเฉพาะ ซึ่งนอกจากจุดประสงค์ในการรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ยังเป็นการเตรียมรับการจัดการแข่งขันกีฬา SEAP GAMES ครั้งที่ 4 (พ.ศ. 2509) ที่จัดการแข่งขันเรือใบที่พัทยาด้วย

การก่อสร้างสาขาย่อยของโรงแรมโอเรียนเต็ล จากกรุงเทพฯ นั้น ถือเป็นจุดเริ่มแรกที่ทำให้พัทยากลายเป็นแหล่งตากอากาศสำหรับนักท่องเที่ยวกลุ่มกว้างมากขึ้น นอกเหนือจากทหารอเมริกันและนักท่องเที่ยวที่มาเล่นกีฬาทางน้ำ โดยทางโรงแรมนิภา ลอดจ์ ได้ร่วมมือกับบริษัท ไดมอนด์ โค้ช ให้บริการรถโดยสารสำหรับชาวต่างชาติที่ต้องการมาตากอากาศที่พัทยา สามารถใช้บริการรถตรงจากอาคารอิตัล – ไทย กรุงเทพฯ มาที่โรงแรมในราคา 80 บาท ซึ่งถือว่าราคาสูงมากเมื่อเมื่อเทียบค่ารถโดยสารจากกรุงเทพฯ – บางแสนเพียง 25 บาท ดังที่กล่าวมา

การโฆษณาโรงแรมนิภา ลอดจ์ที่พัทยาคบคู่กับโรงแรมโอเรียนเต็ลที่มีชื่อเสียงจากการเปิดให้ทหารอเมริกันเข้าพักในระยะยาวนั้น ยังเป็นการสร้างภาพ “พัทยา” ให้เป็นแหล่งตากอากาศสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีกำลังใช้จ่ายในวงกว้างอีกด้วย จะเห็นได้จากตัวอย่างโฆษณาโรงแรมนิภา ลอดจ์ ใน Holiday Time in Thailand ดังนี้

“ความแปลกใหม่ของไทยเริ่มต้นที่โอเรียนเต็ล และจบลงอย่างสุขใจที่นิภา ลอดจ์... นิภา ลอดจ์ หนึ่งในโรงแรมที่ทันสมัยที่สุดในเอเชีย บนบรรยากาศ

¹¹⁷เฉลิมชัย จารุวัตร, “คำบรรยาย เรื่อง อุตสาหกรรมโรงแรม,” *ชุมนุมเรื่องส่งเสริมการท่องเที่ยว*, หน้า 23 – 24.

¹¹⁸ข้อมูลจากกองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน.

หรูหราแบบนานาชาติ ไม่ว่าคุณจะทำอะไรหรือไปแห่งไหนในเมืองไทย อย่าพลาดการเดินทางแบบประทับใจในวันสุดสัปดาห์ที่นิภา ลอดจ์¹¹⁹

ในมุมมองของทางภาครัฐเองเห็นว่า การที่ภาคเอกชน "เสียง" สร้างโรงแรมนิภา ลอดจ์ตามพระราชบัญญัติโรงแรม พ.ศ. 2505 ที่พัตยาเป็นครั้งแรกเป็นโครงการนำร่องที่ส่งเสริมการประชาสัมพันธ์ภาคเอกชนให้ตื่นตัวมาลงทุนในอุตสาหกรรมประเภทนี้มากยิ่งขึ้น¹²⁰ ซึ่งถือเป็นวิธีการส่งเสริมการลงทุนที่ดี บทความของ นนทพันธ์ ภัคดีผดุงแดน เรื่อง "ยุคทองของโรงแรม" ใน อนุสาร อ.ส.ท. ได้กล่าวถึงผลดีของการลงทุนสร้างโรงแรมนิภา ลอดจ์ ดังนี้

“...ถ้าเรามีโรงแรมชั้นดีในต่างจังหวัดมาก ก็ช่วยยืดเวลาที่นักท่องเที่ยวจะมาอยู่ได้นานวันมากขึ้น การสร้างโรงแรมในชนบท นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศหรือ ชาวไทยในต่างถิ่นก็จะมีโอกาสเห็นชีวิตในชนบท ทำให้มีส่วนขยายความเจริญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวได้ ตัวอย่างเช่น การลงทุนสร้างโรงแรมนิภา ลอดจ์ที่พัตยา จังหวัดชลบุรีเป็นผลให้นักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯ หรือต่างประเทศไปพักผ่อนคนละ 2 - 3 วัน”¹²¹

การสร้างโรงแรมขนาดใหญ่ขึ้นที่พัตยาเป็นครั้งแรก ส่งผลถึงการขยายพื้นที่ทางการท่องเที่ยวไปทั่วบริเวณบริเวณชายหาดมากกว่าเดิมที่กระจุกตัวอยู่บริเวณพัตยาใต้ ซึ่งเป็นที่ตั้งของสโมสรกีฬาหลายแห่งรวมถึงร้านค้าชายหาดที่เปิดขึ้นบ้างจำนวนเล็กน้อย

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ถึงแม้จะมีการเปิดโรงแรมนิภา ลอดจ์ที่ได้รับการส่งเสริมจากทางภาครัฐ รวมทั้งการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่พัตยาจาก อ.ส.ท. แต่ก็ไม่มีการสร้างโรงแรมขนาดใหญ่เทียบเท่าโรงแรมนิภา ลอดจ์อีกเลย แต่มีการลงทุนของภาคเอกชนรายย่อยที่ไม่ได้รับการส่งเสริมจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนตามมาอีกหลายแห่งทั้งในพัตยาใต้และนาเกลือ เช่น กิจการ พัตยา พอยท์ โบเทล (Pattaya Point Boatel) ของหม่อมหลวงด้อย ชุมสาย ที่นำเรือฉลอมมาดัดแปลงเป็นเรือแพสำหรับบริการนักท่องเที่ยวใน พ.ศ. 2507 รวมถึงเรือแพให้เช่าของคุณพานิช ชวานันท์ที่สร้างเป็นเรือไม้เสาสูงยื่นลงไปในทะเลในเขตพัตยาใต้¹²²

¹¹⁹“โฆษณา โรงแรมนิภา ลอดจ์,” *Holiday Time in Thailand* 9: 4 (Oct — Dec 1968): 8.

¹²⁰นนทพันธ์ ภัคดีผดุงแดน, “ยุคทองของโรงแรม,” *อนุสาร อ.ส.ท.* 7: 10 (พฤษภาคม 2510): 47.

¹²¹เรื่องเดียวกัน, หน้า64.

¹²²สรศัลย์ แผงสภา, *ราตรีประดับดาวที่หัวหิน*, หน้า 266

ส่วนบริเวณนากลือจากข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ที่ไม่เหมาะกับการท่องเที่ยว ที่พักในบริเวณนี้จึงอยู่ในระดับรองจากย่านอื่นๆ และมีราคาไม่สูงมากนัก เฉลี่ยเพียง 150 – 200 บาท ต่อคืน แต่ที่พักร้างแห่งบริเวณนากลือสร้างยังไม่ทันเสร็จก็ได้รับสัญญาเช่าเหมาจากทหารอเมริกันเป็นรายปี เช่น บังกะโลพัทยา ลอดจ¹²³ ส่วนบ้านวงศ์อมตย์นั้นได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของการท่องเที่ยว จึงได้ทำการปรับปรุงขึ้นเป็นที่พัก และเปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ. 2511¹²⁴ โดยมีจุดขายที่บรรยากาศธรรมชาติและชายหาดส่วนตัว

กิจกรรมและผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวและการบริการที่เปิดขึ้นอย่างต่อเนื่องนี้ ทางรัฐบาลจึงได้เปิดที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขในท้องที่นี้เป็นครั้งแรก¹²⁵ และได้ขยายเขตสุขาภิบาลนากลือให้ครอบคลุมพัทยาได้ในปีถัดไปเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวในชุมชนนี้ ซึ่งตามกฎหมายจัดตั้งสุขาภิบาลนั้น เมื่อทางจังหวัดเห็นว่าชุมชนใดมีความเจริญและขยายตัวมากพอสมควร เช่น มีร้านค้าประมาณ 100 ร้านขึ้นไป หรือมีประชากร 1500 คนขึ้นไปรวมถึงมีรายได้เกิน 200,000 บาท สามารถจัดตั้งเป็นสุขาภิบาลได้

นโยบายของภาครัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการขยายตัวของภาคเอกชน รวมถึงภาพของพัทยาในฐานะแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ พัทยากลายเป็นแหล่งดึงดูดคนไทยกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาในฐานะผู้ให้บริการกลุ่มนักท่องเที่ยวต่างชาติซึ่งเป็นลูกค้าประจำ จากการสัมภาษณ์เจ้าของร้านอาหารท่านหนึ่งที่เริ่มประกอบกิจการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2510 ได้กล่าวถึงนโยบายของรัฐบาล ดังนี้ “...ความคิดของรัฐบาลสมัยนั้น อยากจะให้คนไทยเอาเงินดอลลาร์ให้มากที่สุด ไม่มีกฎเกณฑ์อะไรที่จะช่วยให้ฝรั่งเซฟเงิน ปล่อยให้ฟุ่มเฟือยเต็มที่ เป็นของต่างชาติยิ่งดี ที่พัทยานี้มีแต่นักท่องเที่ยวเป็นฝรั่งเกือบทั้งนั้น”¹²⁶

¹²³ อิงอร ตันพันธ์, “ผลกระทบจากการลงทุนในกิจการโรงแรมชายทะเลในประเทศไทย,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาบัณฑิต สาขาวิชาการธนาคารและการเงิน บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523), หน้า 337.

¹²⁴ “โรงแรมวงศ์อมตย์ วันที่อาจจะเป็นวันวาน,” บ้านและสวน 141 (พฤษภาคม 2531): 315.

¹²⁵ หจช. คค. 0202.7.5/ 22 เรื่องประกาศเรื่องเปิดที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข พ.ศ. 2503 – 2509.

¹²⁶ จากคำสัมภาษณ์เจ้าของกิจการบีเจ บาร์ ย่านพัทยาเหนือ (ไม่ประสงค์ออกนาม) 26 กันยายน 2544.

(ตาราง 3.5)

การลงทุนในกิจการที่พักของภาคเอกชนรายย่อยในพัทยา
ที่ดำเนินการสร้างก่อน พ.ศ. 2515

ชื่อกิจการ	ที่ตั้ง	จำนวนห้อง
เวอร์เรนด้า ออน ซี	238 ม.10 นองปรือ	9
บังกะโลแสงแก้ว	147 ม.10 นองปรือ	131
โสภณพัทยา	127 ม.10 นองปรือ	28
เพ็ญพัฒน์	216 ม.10 นองปรือ	29
ศรีแสงจันทร์	143 ม.10 นองปรือ	7
ไกลเดิน แชน	ม.9 นองปรือ	6
โรงแรมอาร์เบอร์	ม.10 นองปรือ	33
นิภา ฮัท	ม.9 นองปรือ	6
โมเต็ลพัทยา	ม.10 นองปรือ	6
รอยัล การ์เด้น	ม.10 นองปรือ	49
เบย์ไซด์	ม.9 นองปรือ	12
บังกะโลหาดวงศ์จันทร์	207 ม.5 นาเกลือ	15
รอคคอตเทจ	9 ม.5 นาเกลือ	9
พัทยา ลอดจ์	(ไม่มีข้อมูล)	
มูนไลท์ ออน ซี	"	
วงศ์อมาตย์	"	

(ที่มา : องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, เอกสารประกอบการสัมมนาว่าด้วยการ
โรงแรมครั้งที่ 1, วันที่ 26 - 28 มีนาคม พ.ศ. 2511 ณ ศาลาล้านติธรรม กรุงเทพฯ).

ราคาที่ดินในพัทยาได้ซึ่งกลายเป็นศูนย์กลางกิจกรรมในการท่องเที่ยวเติบโตขึ้นสูงภายใน
ระยะเวลาไม่นานหลัง พ.ศ. 2507 และจากราคาที่ดินที่สูงมากนี้เอง ประชาชนเจ้าของพื้นที่เดิม
บางรายจึงได้ขายที่ดินให้กับนักธุรกิจจากภายนอก เพราะเสียค่าใช้จ่ายในการบำรุงพื้นที่ไม่ไหว
และมีบางส่วนที่พอมีทุนอยู่บ้างก็เปลี่ยนอาชีพจากการเกษตรและการประมงมาทำกิจการบริการ
ขนาดเล็ก เช่น ดัดแปลงเรือประมงเป็นเรือท่องเที่ยวสำหรับเช่าเพื่อไปพักผ่อนที่เกาะต่างๆ ซึ่งหา

เช่าได้ง่ายริมชายหาด จากบทความ “Skin Diving” จาก *Holiday Time in Thailand* Vol. 7 No.3 ดังนี้ “มันเป็นการง่ายเหลือเกินที่จะหาเช่าเรือเร็วที่ชายหาดพัทยา ในราคาที่สมเหตุสมผล นักท่องเที่ยวสามารถไปถึงเกาะที่ใกล้ที่สุด ภายในเวลาไม่เกิน 20 นาที”¹²⁷

จากคำสัมภาษณ์พระใบฎีกาอนันต์ รัम्मโชโต เจ้าอาวาส “วัดชัยมงคล” บริเวณพัทยาใต้ และดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลนาเกลือ ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงในการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรมาเป็นการท่องเที่ยว ดังนี้ “ชาวบ้านที่อยู่ก็ทำประมง ทำโป๊ะอะไรไปเรื่อย แต่มีหลายคนก็กลายเป็นเศรษฐีเพราะชายที่มากำกิจการ บางคนก็เลิกจับปลาหันมาทำธุรกิจ แต่ก่อนทำโป๊ะกันทั้งนั้น”¹²⁸

การขยายตัวของชุมชนพัทยา — นาเกลือภายหลัง พ.ศ. 2507 ที่มีผลประโยชน์ทางธุรกิจ และการท่องเที่ยว ยังหมายถึงอัตราการจ้างงานจำนวนมาก การก่อตั้งโรงแรมนิภา ลอดจ์มีอัตรา การจ้างแรงงาน 94 ราย¹²⁹ นอกจากนี้ยังมีการจ้างงานของภาคเอกชนรายย่อยอื่นๆ ทำให้ประชาชนจากภายนอกหลั่งไหลเข้ามาในภาคบริการด้านท่องเที่ยวแทนที่การเกษตรกรรม การใช้พื้นที่ทางการเกษตรกรรมในพัทยาใต้จนถึงพืดยากลางได้ลดความสำคัญลงไป จากการสำรวจพื้นที่ถือครองทางการเกษตรในพัทยา — นาเกลือ ใน พ.ศ.2507 พื้นที่เกษตรกรรมและการประกอบประมง บริเวณชายหาดได้ลดจำนวนลงไปมาก ประชาชนในท้องที่จำนวนไม่มากนักที่ยังคงยึดถืออาชีพทางการเกษตรกรรม อย่างการปลูกพืช เช่น มันสำปะหลัง มะพร้าวในพื้นที่ส่วนไม่ติดชายฝั่งทะเล บางส่วนมักขายที่ดินแล้วไปซื้อที่ดินที่ลึกเข้าไปในภาคทางฝั่งตะวันออกของถนนสุขุมวิท¹³⁰

3.5.2 การตัดถนนพัทยาสาย 2

อีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่จากการเกษตรกรรม มาเป็นการท่องเที่ยวที่พัทยาเพิ่มขึ้น คือ การสร้างถนนหมายเลข 3135 ที่ตัดแยกจากถนนสุขุมวิทเข้าที่ พัทยาเหนือโดยตรง และหมายเลข 3136 ตัดแยกจากถนนสายแรกที่นาเกลือไปยังพัทยาใต้เพื่อเพิ่ม

¹²⁷“Skin diving,” *Holiday Time in Thailand* 7: 3 (July — September 1966): 34.

¹²⁸จากคำสัมภาษณ์พระใบฎีกา อนันต์ รัम्मโชโต เจ้าอาวาสวัดชัยมงคล เจ้าคณะตำบลนาเกลือ วันที่ 25 กันยายน 2544.

¹²⁹ข้อมูลจากกองวิชาการ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน.

¹³⁰วัลลภ ศิริเลิศตระกูล, “การปกครองท้องถิ่นรูปเมืองพัทยา ปัญหาและแนวทางแก้ไข,” (วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต ด้านการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า57.

ความสะดวกในการคมนาคม ที่เรียกกันว่า ถนนพญาสาย 2 ใน พ.ศ. 2506 รวมถึงการปรับปรุง ถนนสุขุมวิทบริเวณทางเข้าพญาเหนือและพญาใต้ด้วยในระยะเวลาเดียวกัน¹³¹ (ภาพที่ 3)

(ตาราง 3.6)

รายละเอียดเส้นทางการตัดถนนภายในพญา พ.ศ. 2506

รายละเอียดเส้นทาง	ยาว กม.	ก่อสร้าง กม.	บำรุง กม.	ผิวลูกรัง กม.	ผิวแอสฟัลท์ กม.	ผิวคอนกรีต กม.
ส่วนกลาง						
1. สายตลาดนาเกลือ - หาดพญาใต้	8.925	-	8.925	8.925	-	-
2. สายพญาเหนือ	2.095	-	2.095	2.095	-	-

(ตาราง 3.7)

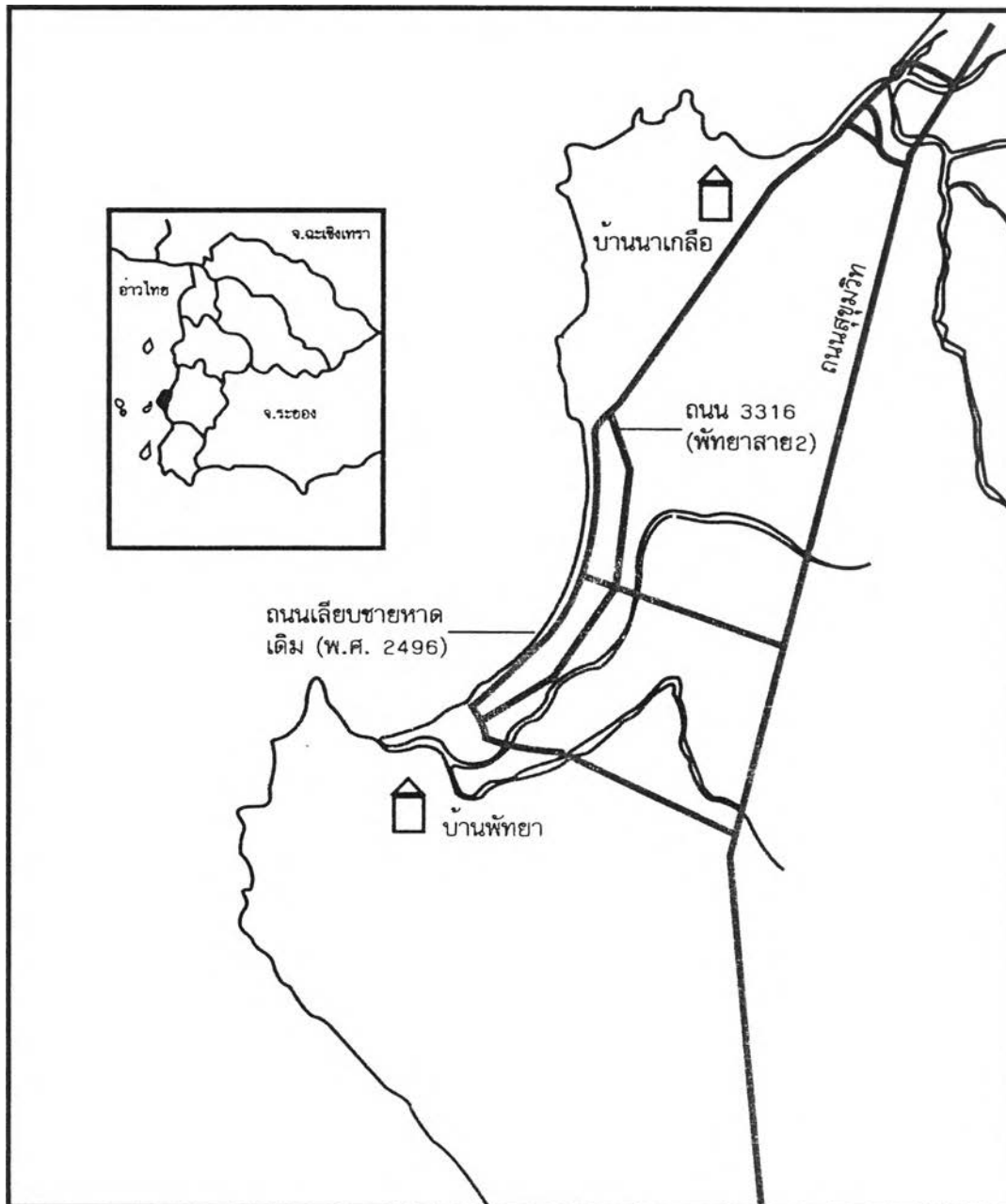
รายละเอียดการปรับปรุงถนนสุขุมวิทบริเวณปากทางเข้าพญา พ.ศ. 2506

กม.ที่	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	ระยะห่าง กม.	หมายเหตุ
140.300	บางนาเกลือ	บางละมุง	ชลบุรี	6.315	ขวาทางไปที่ว่าการอำเภอ บางละมุง
145.450	บ.หนองใหญ่	"	"	5.150	ขวาทางไป พญาเหนือ
147.170	"	"	"	1.720	ขวาทางไป พญาใต้

(ที่มา: กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม)

¹³¹ หจข.คค. 0202.8 / 127 เรื่อง ประมวลรายละเอียดทางหลวงแผ่นดินประเทศไทย พ.ศ. 2506 , หน้า19

รูปภาพที่ 3 แผนที่การตัดถนนหมายเลข 3316 หรือ ถนนพัทธยาสาย 2 (พ.ศ.2506)

การตัดถนนเพิ่มในพัทยา นอกจากจะทำให้การคมนาคมในชุมชนสะดวกมากขึ้นแล้ว ยังทำให้รูปแบบการใช้พื้นที่ในพัทยาเป็นแบบแผนมากยิ่งขึ้น โครงการการตัดถนนเพิ่มนี้ ทำให้มีการใช้พื้นที่ริมชายหาดในการท่องเที่ยวมากขึ้น เนื่องจากในบริเวณพัทยาเหนือที่ยังเป็นที่ดินว่างเปล่า ยังไม่มีกิจกรรมทางการผลิตใดๆ รวมถึงบรรยากาศเงียบสงบไม่พลุกพล่านเหมือนอย่างพัทยาใต้ และนาเกลือที่เป็นชุมชน จึงมีนักลงทุนจากภายนอกเห็นความสำคัญของที่ดินชายฝั่งที่รกร้าง เกิดการกว้านซื้อที่ดินผูกขาดในบริเวณพัทยาเหนือเกือบทั้งหมดโดยคุณปริญญา เชาวลิตธำรง ซึ่งเป็นนักธุรกิจจากกรุงเทพฯ¹³² ได้ทำการแบ่งย่อยที่ดินออกเป็นแปลงต่างๆ และกำหนดราคาเพื่อให้อาเภอเอกชนเช่าเพื่อทำธุรกิจท่องเที่ยว วาทีต จันสุริยวงศ์ ได้กล่าวใน รายงานการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวที่พัทยาว่า กรรมสิทธิ์ที่ดินของคุณปริญญา เชาวลิตธำรงนั้นผูกขาดเป็นเจ้าของมากถึงครึ่งหนึ่งของชายหาดพัทยา มีการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นแปลงใหญ่ในบริเวณพัทยาเหนือตั้งแต่ พ.ศ. 2506¹³³

นอกจากนี้ สืบเนื่องจากนโยบายการส่งเสริมภาคเอกชนและการส่งเสริมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของรัฐบาล ทำให้ภาคเอกชนทั้งนอกและในประเทศเห็นความสำคัญของการลงทุนที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ โดยเฉพาะโรงแรมชั้นหนึ่ง ทางรัฐบาลได้แนะนำการลงทุนให้ปรึกษากับผู้เชี่ยวชาญ จากบทความ "การพัฒนาโรงแรม การนำความคิดเห็นมาปฏิบัติ" ของ ตีระ สืบบุญเรือง ใน อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ 8 ฉ.8 (มีนาคม 2511)

*"อุตสาหกรรมโรงแรมในขณะนี้ หาใช่เป็นวิธีการอย่างง่าย ๆ และเฉื่อยชาเช่นเมื่อ 2 ปีก่อนไม่ การโรงแรมได้วิวัฒนาการไปเป็นอาชีพที่ต้องใช้ความเชี่ยวชาญและละเอียดถี่ถ้วนมาก... ถ้าโรงแรมที่จะสร้างมีขนาดใหญ่พอสมควร ก็จำเป็นที่จะต้องได้รับการแนะนำจากบริษัทที่ดำเนินงานโรงแรมแล้ว หรือที่ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้"*¹³⁴

การส่งเสริมการลงทุนในกิจการโรงแรมชั้นหนึ่งของภาครัฐนั้น นอกจากจะเป็นการขยายตัวของธุรกิจการท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นการสร้างความเจริญของท้องถิ่นตามแนวคิดการพัฒนาการ

¹³² วาทีต จันสุริยวงศ์, พัทยา...กุหลาบที่โรยรา รายงานการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวที่พัทยา (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการยุติธรรมและสันติแห่งประเทศไทย, 2528), หน้า 3.

¹³³ เกียรติ จิระกุล, รายงานการศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ - เศรษฐกิจ - สังคม (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2526), หน้า 250.

¹³⁴ ตีระ สืบบุญเรือง, "การพัฒนาโรงแรม การนำความคิดเห็นมาปฏิบัติ," อนุสาร อ.ส.ท. 8: 8 (มีนาคม 2511): 8.

ท่องเที่ยวของรัฐ ทาง อ.ส.ท. ถึงกับกล่าวว่า "ชุมชนใดที่ไม่มีโรงแรมชั้นหนึ่ง ก็คล้ายกับบ้านที่ปราศจากห้องนั่งเล่น"¹³⁵

ความสำเร็จของการบริหารโรงแรมนิภา ลอดจ์ตั้งแต่ พ.ศ. 2507 เป็นต้นมา นอกจากจะเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติให้มาพักยามากขึ้นแล้ว ทำให้ภาคเอกชนขนาดใหญ่เห็นโอกาสอันดีในการลงทุนในกิจการท่องเที่ยวที่พญา มีการสร้างโรงแรมชั้นดีหลายแห่งตามมาในเวลาไม่นาน บทความ "ยุคทองของโรงแรม" ของนนทพันธ์ ภัคดีผดุงแดน ใน *อนุสาร อ.ส.ท.* ได้ชี้ให้เห็นการขยายตัวของการลงทุนขนาดใหญ่ในพญาได้อย่างชัดเจน

*"การสร้างโรงแรมนิภา ลอดจ์ที่พญา ก่อนสร้างก็คิดกันว่าจะไม่คุ้มค่าใช้จ่าย แต่ผลที่ได้ปรากฏว่า มีนักท่องเที่ยวไปที่พญากันมากขึ้น และเดี๋ยวนี้มีโรงแรมอยู่ในระยะของการก่อสร้างที่พญาอีกหลายแห่ง การที่โรงแรมเริ่มขยายออกไปต่างจังหวัดมากขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวออกต่างจังหวัดมากขึ้น"*¹³⁶

การจัดสรรแปลงที่ดินให้เช่าในพญากลายเป็นสิ่งดึงดูดธุรกิจจากในเมืองหลวง ซึ่งต้องการหลีกเลี่ยงการแข่งขันในกิจการโรงแรมที่กระจุกตัวอยู่ทั่วกรุงเทพฯ ได้เห็นช่องทางการลงทุนในพญา กรรมสิทธิ์ที่ดินของพญาที่ต่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงอื่นๆ เช่น บางแสนซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของภาครัฐ จึงมีภาคเอกชนและนักธุรกิจเข้ามาลงทุนในกิจการโรงแรมขนาดใหญ่ เช่น กลุ่มนักธุรกิจไทย - จีน หรือนักลงทุนจากต่างชาติ มีการดำเนินการสร้างโรงแรมขนาดใหญ่จำนวน 100 ห้องขึ้นไปในพญาเหนือ 2 - 3 แห่ง ภายใต้การส่งเสริมจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน คือ โรงแรมไฮแอท พญาพาเลซ ของ บริษัทเวิลด์ อินเวสต์เมนต์ คอร์ปอเรชั่น จำนวน 145 ห้อง ซึ่งเปิดดำเนินการใน พ.ศ. 2513 และโรงแรม โอเชียนวิว ของ บริษัทยูไนเต็ด อินเวสต์เมนต์ จำนวน 60 ห้อง ซึ่งเปิดดำเนินการใน พ.ศ. 2514

โรงแรมชั้นหนึ่งทั้งสองแห่งที่เปิดขึ้นในพญาเหนือมีราคาสูง เมื่อเปรียบเทียบกับที่พักในย่านอื่นๆ ห้องพักที่ไฮแอทพญา พาเลซมีราคา 271 - 1,500 บาท / คืน ในขณะที่โรงแรมในย่านอื่นมีราคาเฉลี่ยเพียง 200 - 400 บาทเท่านั้น

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78.

¹³⁶ นนทพันธ์ ภัคดีผดุงแดน, "ยุคทองของโรงแรม," *อนุสาร อ.ส.ท.* 7: 10 (พฤษภาคม 2510): 64.

(ตาราง 3.8)

โรงแรมชั้นหนึ่งในพัทยาที่เปิดดำเนินการก่อน พ.ศ. 2515

ชื่อโรงแรม	วันเปิด	ห้อง	สัดส่วนการลงทุน	
			ไทย	ต่างชาติ
นิภา ลอดจ์	10 ธันวาคม 2507	147	20	80
ไฮแอทพัทยา พาเลซ	24 ตุลาคม 2513	250	100	-
โอเชียนวิว	1 เมษายน 2414	120	100	-

(ที่มา : กระทรวงพาณิชย์ และคณะกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย)

การใช้พื้นที่ในพัทยาเหนือในจุดประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว นั้น คุณส่ง ศรีชัย เจ้าของร้านอาหารในเขตนาเกลือ ซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานที่นี่ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2480 ให้สัมภาษณ์ถึงที่ดินในบริเวณนี้ภายหลังการตัดถนนพัทยาสาย 2 ดังนี้

"...ที่ดินเดิมก็เป็นของชาวบ้านทั้งนั้น เป็นที่ดินติดชายฝั่งทะเล ชาวบ้านเห็นว่าเพาะปลูกอะไรไม่ได้ก็ปล่อยให้รกร้างหันมาทำประมงแทน พอเริ่มมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยอะ พวกเจ้าของที่ดินถ้ามีทุนอยู่บ้างก็เปิดร้านค้า บังกะโล บางทีก็ขายให้คนกรุงเทพฯ เพราะไม่มีใครเคยคิดว่ามันจะเจริญ"¹³⁷

ความเปลี่ยนแปลงในด้านกรรมสิทธิ์ทำให้ราคาที่ดินในบริเวณนี้เพิ่มสูงขึ้นมาก แต่ก็ไม่เท่าพัทยาใต้ที่เป็นพื้นที่สำหรับการท่องเที่ยว เนื่องจากจะขยายตัวเป็นที่ตั้งของแหล่งที่พักชั้นดีสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ กิจกรรมทางการท่องเที่ยวยังไม่หนาแน่นมากเท่าที่พัทยาใต้ ส่วนบริเวณนาเกลือ เนื่องจากสภาพแวดล้อมไม่สวຍเหมาะกับการตากอากาศ รวมทั้งไม่มีถนนเลียบริยหาดเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว จึงมีเพียงบังกะโลเพียงไม่กี่แห่งกับร้านอาหารท้องถิ่นเพียง 2 - 3 แห่งเท่านั้น การใช้พื้นที่โดยรวมไม่มีจุดประสงค์ทางการท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ราคาที่ดินในบริเวณนี้จึงไม่สูงมากนักเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆ เป็นพื้นที่สำหรับพักอาศัยของประชาชนจำนวนมากที่หลั่งไหลเข้ามาทำมาหากินในพื้นที่ ความหนาแน่นของประชากรที่อาศัยในบริเวณนี้มีจำนวนมากและ

¹³⁷ จากคำสัมภาษณ์คุณส่ง ศรีชัย เจ้าของร้านอาหารลุงส่ง อาหารป่า บริเวณนาเกลือ วันที่ 24 กันยายน พ.ศ. 2544.

เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วกว่าพื้นที่ส่วนอื่นๆ จากการสำรวจความหนาแน่นของประชากรในนาเกลือ พ.ศ. 2509 พบว่ามีถึง 764 คน ต่อ ตร.กม. เมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่บริเวณพญาไต้ที่เป็นพื้นที่ทางการท่องเที่ยว มีประชากรหนาแน่นเพียง 120 คนต่อ ตร.กม.เท่านั้น

จะเห็นได้ว่านโยบายของภาครัฐที่ให้โอกาสแก่ภาคเอกชนในการลงทุนทั้งขนาดใหญ่ และย่อย รวมถึงกรรมสิทธิ์ที่ดินในพญาไต้ทำให้การขยายตัวในการใช้พื้นที่ทางการท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างไปจากสถานตากอากาศอื่นๆ ที่มีชื่อเสียงในประเทศ เช่น บางปูและบางแสนที่มีข้อจำกัดในด้านกรรมสิทธิ์ซึ่งเป็นของรัฐบาล ทำให้ไม่มีภาคเอกชนใดๆ เข้าไปลงทุน ในขณะที่พื้นที่ในพญาไต้ทั้งหมดเป็นของเอกชนทั้งสิ้น ซึ่งมีผลทำให้พื้นที่ทางการเกษตรดั้งเดิมในพญาไต้เปลี่ยนมาเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวอย่างเห็นได้ชัดในเวลาไม่นานนัก จากแผนที่แสดงความหนาแน่นของประชากรในเขตจังหวัดชลบุรีในปีเดียวกันนั้น พบว่าเขตสุขาภิบาลพญา - นาเกลือมีความหนาแน่นเฉลี่ยทั้งหมด 700 - 1000 คน ต่อ ตร.กม. เมื่อเปรียบเทียบกับในระดับภาค เรียกได้ว่าภายในเวลาไม่นานจาก พ.ศ. 2503 ชลบุรีตอนล่างมีอัตราเพิ่มของประชากรถึงร้อยละ 49.6¹³⁸ เป็นสถานที่ที่มีการขยายตัวรวดเร็วกว่าในเขตจังหวัด (ภาพที่ 4)

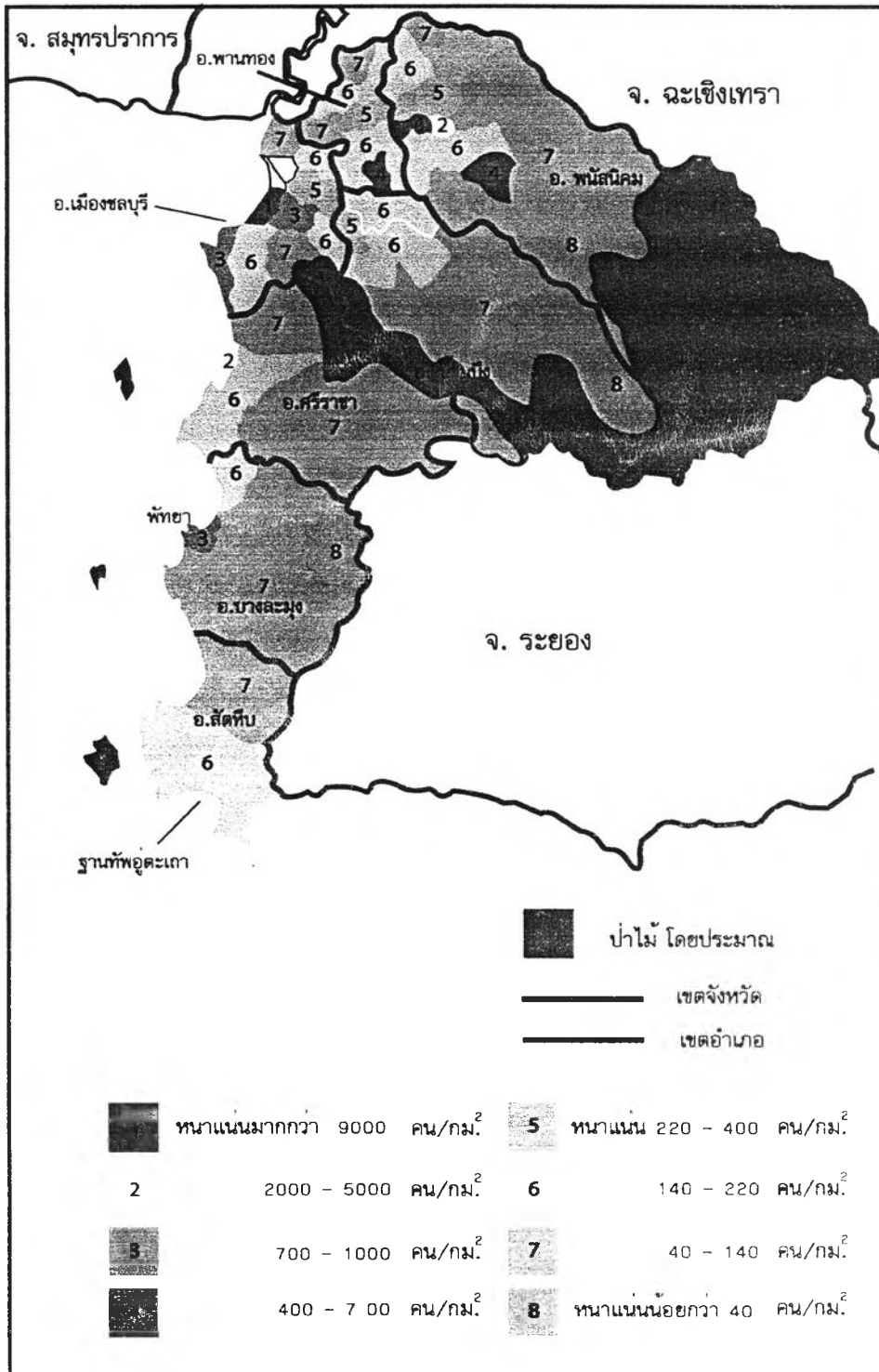
ความหนาแน่นของประชากรในชุมชนพญา - นาเกลือยังสูงกว่าอำเภอสัตหีบที่เป็นที่ตั้งของสถานีทหารเรือที่มีความหนาแน่นของประชากรเพียง 140 - 220 คน ต่อ ตร.กม.¹³⁹ และยังเพิ่มมากขึ้นอีกในช่วงหลัง พ.ศ. 2512¹⁴⁰ และจากการสำรวจสภาวะแวดล้อมทางกายภาพ - เศรษฐกิจ และสังคมในภาคตะวันออกของการเคหะแห่งชาติได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของชุมชนพญา - นาเกลือที่กลายเป็นชุมชนศูนย์กลางและเป็นเขตอิทธิพลที่มีแรงดึงดูดประชากรสูง ก่อให้เกิดปัญหาชุมชนแออัดและแหล่งเสื่อมโทรมในพญาตามมาในภายหลัง

¹³⁸ อย่างไรก็ตาม จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นในเขตพญา - นาเกลือ นั้นต่ำกว่าความเป็นจริง เพราะมีประชากรจำนวนมากที่เข้าไปทำงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยไม่มีสำมะโนครัวในท้องที่ (เกียรติ จิวะกุล, รายงานการศึกษาภาคตะวันออก เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ-เศรษฐกิจ-สังคม, หน้า 259).

¹³⁹ แต่ภายหลังจากดำเนินการสร้างฐานทัพอุดรธานี พ.ศ. 2508 สัตหีบกลายเป็นแหล่งดึงดูดประชาชนมีความหนาแน่นของประชาชนในพื้นที่มากกว่าชุมชนพญา - นาเกลือ.

¹⁴⁰ เกียรติ จิวะกุล, รายงานการศึกษาภาคตะวันออก เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ-เศรษฐกิจ-สังคม, หน้า 247.

รูปภาพที่ 4 แผนที่แสดงความหนาแน่นของประชากรจังหวัดชลบุรี พ.ศ.2509

ที่มา: การเคหะแห่งชาติ กระทรวงมหาดไทย

กล่าวโดยสรุป พักพิลาซึ่งในอดีตเป็นเพียงชุมชนชาวประมง ได้เริ่มปรับตัวเป็นที่รู้จักในฐานะสถานที่ท่องเที่ยวครั้งแรก จากการก่อตั้งค่ายพักแรมของสมาคม วาย . เอ็ม . ซี . เอ เมื่อ พ.ศ. 2497 จากสภาพของชายหาดที่นอกจากจะมีความสวยงามแบบธรรมชาติที่บริสุทธิ์แล้ว ยังมีภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมสำหรับการเล่นกีฬาทางน้ำ ซึ่งกำลังขยายความนิยมอย่างแพร่หลายในหมู่ชาวต่างประเทศอย่างอเมริกัน ที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยจำนวนมาก รวมถึงคนไทยที่มีฐานะตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา มีการก่อตั้งสโมสรกีฬาทางน้ำขึ้นที่นี้หลายแห่ง พักพิลาจึงยกระดับเป็นศูนย์กลางแหล่งกีฬาทางน้ำเพียงแห่งเดียวของประเทศไทย

การตั้งองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ใน พ.ศ. 2503 ของรัฐบาลที่มีจุดมุ่งหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในประเทศให้แพร่หลาย ได้จัดการประชาสัมพันธ์พักพิลา โดยเน้นกลุ่มผู้ที่ต้องการมาเล่นกีฬาทางน้ำ ซึ่งเป็นนักท่องเที่ยวจากต่างชาติอย่างอเมริกันเกือบทั้งหมด ในขณะที่จำนวนนักท่องเที่ยวไทยมีเพียงร้อยละ 20 – 30 และจำกัดอยู่แต่ในหมู่ผู้มีฐานะเท่านั้น

นอกจากนี้ การลงทุนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่พักพิลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งโรงแรมชั้นหนึ่งที่ราคาสูงเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาตินั้น ยังเป็นการสร้างความเข้าใจของสังคมไทยต่อพักพิลา ในฐานะเป็นสถานตากอากาศที่ทันสมัย รวากับถอดแบบมาจากชายหาดต่างประเทศที่มีชื่อเสียงอย่าง ฮาวาย บรียากาศชายหาดที่ทันสมัย กิจกรรมและการนันทนาการรวมถึงค่าใช้จ่ายในการพักผ่อนที่สูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในระยะเวลาเดียวกันนั้น ได้สะท้อนไปถึงฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจของผู้มาเที่ยวที่พักพิลา